

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Νικόλαος Μπεζαντάκος
Μαρία Γαλάνη-Δράκου

Ευαγγελία Αстуρακάκη
Βασίλειος Χαραλαμπίκος

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο εκπαιδευτικού

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Νικόλαος Μπεζαντάκος , Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών Ευαγγελία Ασυρακάκη , Φιλολογος, Εκπαιδευτικός Β'θμιας Εκπαίδευσης Μαρία Γαλάνη-Δράκου , Φιλολογος Βασίλειος Χαραλαμπίδης , Φιλολογος
ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Σταύρος Τσιτσιρίδης , Αναπληρωτής Καθηγητής του Παν/μίου Πατρών Λοΐζος Λοΐζου , Σχολικός Σύμβουλος Αναστασία Παπάζογλου , Φιλολογος, Εκπαιδευτικός Β'θμιας Εκπαίδευσης
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Δημήτριος Καλανδράνης , Σκιτσογράφος
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Σπυρίδων Καράμπαλης , Φιλολογος
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Σωτήριος Γκλαβάς , Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Κωνσταντίνος Ναστούλης , Φιλολογος, Εκπαιδευτικός Β'θμιας Εκπαίδευσης
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Η σκεπτόμενη Αθηνά (ανάγλυφο του 470-450 π.Χ., Μουσείο Ακροπόλεως)
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Γ. Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Χ. Πολύζος

Πάρεδρος ε.θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Νικόλαος Μπεξαντάκος – Ευαγγελία Αστυρακάκη
Μαρία Γαλάνη-Δράκου – Βασίλειος Χαρολαμπάκος

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	5
A. Γενικές αρχές του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο	
1. Ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος	5
2. Οι επιμέρους στόχοι της διδασκαλίας του μαθήματος	6
B. Γενικές προτάσεις αξιοποίησης του διδακτικού υλικού	7
1. Η δομή και η χρήση των βιβλίων μαθητή	7
1.1 Η επιλογή των κειμένων	7
1.2 Η διάρθρωση των Ενοτήτων	8
2. Οργάνωση και μέθοδος της γλωσσικής διδασκαλίας	9
3. Διδακτικές αρχές κατά τον σχεδιασμό του μαθήματος	11
4. Οδηγίες για τη διδασκαλία των επιμέρους Ενοτήτων	12
5. Αξιοποίηση της βιβλιογραφίας και δικτυογραφίας	13
Γ. Προτάσεις αξιολόγησης	16
1. Γενικές αρχές	16
2. Αξιολόγηση του μαθητή	16
Διδακτικές Προτάσεις	
Ενότητα 1	18
Ενότητα 2	27
Ενότητα 3	35
Ενότητα 4	41
Ενότητα 5	47
Ενότητα 6	53
Ενότητα 7	61
Ενότητα 8	70
Ενότητα 9	76
Ενότητα 10	84
Ενότητα 11	90
Ενότητα 12	95
Κριτήρια αξιολόγησης	100

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ

(Με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών [Α.Π.Σ.] και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών [Δ.Ε.Π.Π.Σ.] για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο)

1. Ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος

Το πνεύμα της εποχής και οι σύγχρονες ανάγκες ευνοούν την εξειδίκευση, επιβάλλουν όμως και την απόκτηση **γενικής παιδείας**. Κάτω από αυτό το πρίσμα, η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στη διάπλαση ανθρώπων σκεπτόμενων, καλλιεργημένων και δημιουργικών με σφαιρική γνώση **βασικών αρχών και στοιχείων των ανθρωπιστικών και των θετικών επιστημών**.

Το μορφωτικό αγαθό που προσφέρεται από το σχολείο επιβάλλεται να εξασφαλίζει **ολόπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξη** του ανθρώπου που ζει το παρόν και οραματίζεται και συνδιαμορφώνει το μέλλον ως ελεύθερος και δημοκρατικός πολίτης της χώρας του, αλλά και της Ενωμένης Ευρώπης. Το **μάθημα των αρχαίων Ελληνικών** μπορεί –και οφείλει– να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση πολιτών με **αίσθηση αυτοσυνειδησίας**, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπλέον, λαμβάνοντας ως δεδομένο το γεγονός ότι η αρχαία ελληνική γραμματεία δίνει εναύσματα για να αναζητηθούν προεκτάσεις και αναλογίες σε κάθε τομέα του επιστητού της σύγχρονης εποχής (π.χ. στην πολιτική, την επιστήμη, την τέχνη) και ότι μεταδίδει διαχρονικά μηνύματα, κρίνεται αναγκαία η **διασύνδεση του μαθήματος** με άλλα μαθήματα (*διαθεματική προσέγγιση*): ιστορία, νεοελληνική γλώσσα, κοινωνική και πολιτική αγωγή, τεχνολογία κτλ. Τα αρχαία ελληνικά κείμενα, πέρα από την ανθρωπιστική παιδεία που παρέχουν, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και στη διαμόρφωση ελεύθερης και υπεύθυνης προσωπικότητας.

Πιστεύουμε ότι η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής και μεταγενέστερης γραμματείας από το πρωτότυπο μπορεί να προσφέρει στον σύγχρονο μαθητή και μελλοντικό Ευρωπαίο πολίτη **διπλή ωφέλεια**: Πρώτον, τη βεβαιότητα ότι η ανθρώπινη σκέψη έχει θεμέλια που μένουν ακλόνητα μέσα στους αιώνες και μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμο οδηγό για το μέλλον. Δεύτερον, την άμεση επαφή με την αρχαία ελληνική γλώσσα, ώστε να κατανοήσει τη συνέχεια των διαφόρων μορφών της ελληνικής γλώσσας, από την αρχή της μέχρι σήμερα, μέσω της φυσιολογικής εξέλιξής της. Έτσι, ουσιαστικά η μελέτη της αρχαίας ελληνικής είναι μια πορεία προς τη γλωσσική αυτογνωσία του μαθητή.

2. Οι επιμέρους στόχοι της διδασκαλίας του μαθήματος

Με τη διδασκαλία κειμένων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν την **πνευματική δημιουργία των αρχαίων Ελλήνων**, με την οποία συνδέεται άρρηκτα ο νεοελληνικός πολιτισμός και η οποία αποτέλεσε τη βάση για τη διαμόρφωση του ελληνορωμαϊκού και, αργότερα, του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού. Η συνεισφορά αυτή από μόνη της επιβάλλει τη μελέτη της – όχι όμως και τη μυθοποίησή της.

- Να επικοινωνήσουν με **κειμένα που προβάλλουν τη σπουδαιότητα του αρχαίου κόσμου**, δηλαδή φωτίζουν σημαντικές στιγμές της αρχαίας πολιτισμικής δραστηριότητας και περιλαμβάνουν τα κύρια σημεία για τη δημιουργία μιας εικόνας του αρχαίου κόσμου – κατά το δυνατόν σφαιρικής.

- Να ανακαλύψουν και να εκτιμήσουν τη **λογοτεχνική αξία** των έργων των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Αυτό θα γίνει αν γνωρίσουν τους βασικούς κανόνες και τη δομή της αρχαίας ελληνικής γλώσσας μέσα από τα πρωτότυπα κείμενα, χωρίς τη μεσολάβηση του μεταφραστή, και αποκτήσουν έτσι μια πρώτη αίσθηση της αρμονίας, της πυκνότητας, της ακρίβειας και της ποικιλίας αυτής της γλώσσας, όπως χρησιμοποιήθηκε στα κείμενα της κλασικής εποχής. Νομίζουμε ότι η κατανόηση της δομής ενός αρχαίου κειμένου έχει την ίδια παιδευτική αξία με την κατανόηση της λύσης, π.χ., μιας αλγεβρικής εξίσωσης. Εξάλλου, είναι αυτονόητο ότι μελετά κανείς καλύτερα ένα λογοτεχνικό κείμενο στο πρωτότυπό του και όχι μεταγλωττισμένο.

Β. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

1. Η δομή και η χρήση των βιβλίων μαθητή

Η δομή των διδακτικών εγχειριδίων των τριών τάξεων του Γυμνασίου υπαγορεύθηκε από τους γενικούς σκοπούς και τους ειδικότερους στόχους του μαθήματος, όπως αυτοί καθορίζονται στο διαθεματικό πλαίσιο και το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Τα εγχειρίδια εισάγουν τους μαθητές **σταδιακά** στην αρχαία ελληνική γλώσσα, η μάθηση της οποίας παρουσιάζεται όχι ως αυτοσκοπός αλλά ως μέσο για να αποκτήσει ο μαθητής άμεση πρόσβαση στην αρχαία ελληνική γραμματεία και στον πολιτισμό που τη δημιούργησε, από όπου πηγάζει και ο γλωσσικός πλούτος της Αρχαίας Ελληνικής και κατ' επέκταση της Νέας. Η **σύνδεση**, μάλιστα, **με τη Νέα Ελληνική** αποτελεί βασική αφορμή για τη διδασκαλία του λεξιλογίου, της ετυμολογίας, της γραμματικής και του συντακτικού.

Το εγχειρίδιά μας βασίζεται σε υλικό που στόχο έχει να συγκινήσει τους μαθητές, να τους ευαισθητοποιήσει, να προκαλέσει –και να διατηρήσει– το ενδιαφέρον τους. Η διδακτική πράξη έχει αποδείξει ότι μαθητές που συμμετέχουν **ενεργά και βιωματικά** στη μαθησιακή διαδικασία είναι σε θέση να κατακτήσουν καλύτερα τη γλώσσα και να κατανοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό την αρχαία ελληνική γραμματεία και τον πολιτισμό, καθώς και τον συσχετισμό τους με σύγχρονες μορφές λογοτεχνίας και πολιτισμού. Γι' αυτό και γίνεται ιδιαίτερη προσπάθεια να ενταχθούν **διαθεματικές και δημιουργικές δραστηριότητες** σε όσο το δυνατόν περισσότερες Ενότητες.

1.1 Η επιλογή των κειμένων

Τα κείμενα που επιλέξαμε φροντίσαμε να είναι **ελκυστικά** και ταυτοχρόνως **αποτελεσματικά**, με στόχο να αγαπήσουν οι μαθητές το μάθημα και να αποκτήσουν τις γνώσεις που θα τους επιτρέψουν να κατανοήσουν τις ρίζες της γλώσσας που μιλούν.

Η επιλογή των κειμένων βασίστηκε ακόμη στις **δυνατότητες** που προσφέρουν πολλά από αυτά για **διαθεματικές προσεγγίσεις**. Έγινε προσπάθεια να επιλεγούν κείμενα που να συνδέονται με τη σύγχρονη πραγματικότητα, με θέματα που αφορούν στην καθημερινή ζωή και να ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα των μαθητών. Δίνεται έτσι η ευκαιρία στον καθηγητή να εφαρμόσει μια βιωματική μέθοδο διδασκαλίας, που θα καταστήσει τη μαθησιακή διαδικασία πιο ενδιαφέρουσα και αποτελεσματική. Έμφαση δόθηκε στις έννοιες της αλληλεπίδρασης, της επικοινωνίας, της μεταβολής, της ομοιότητας-διαφοράς και του πολιτισμού. Είναι ευνόητο ότι δεν προσφέρονται όλα τα κείμενα για τέτοιου είδους προσεγγίσεις, καθώς επελέγησαν βάσει και άλλων κριτηρίων, που αφορούν κυρίως στη γλωσσική διδασκαλία.

Επίσης, οι αφορμές που δίνει ένα κείμενο για **δημιουργικές δραστηριότητες** αποτέλεσαν βασικό κριτήριο επιλογής. Σε αρκετές Ενότητες προτείνονται δημιουργικές δραστηριότητες τις οποίες μπορούν οι διδάσκοντες, αν υπάρχει χρόνος, να αναθέτουν στους μαθητές, ώστε να αποκτούν αυτοί βιωματική σχέση με το κείμενο.

Τέλος, ακολουθήθηκε η οδηγία των προδιαγραφών συγγραφής που προβλέπει **αφόρμη-**

ση από το κείμενο για τη διδασκαλία της γραμματικής, της σύνταξης και του ετυμολογικού. Ωστόσο, η συγγραφική ομάδα δεν αντιμετώπισε αυτή την προδιαγραφή ως αυτοσκοπό. Έτσι, θεωρήθηκαν αρκετές δύο ή τρεις αφορμήσεις από το κείμενο και συμπληρωματικά παρέχονται παραδείγματα εκτός κειμένου για εμπέδωση του εξεταζόμενου φαινομένου.

1.2 Η διάρθρωση των Ενοτήτων

Στόχος του εγχειριδίου είναι αφενός να γνωρίσουν οι μαθητές βασικές δομές της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, αφετέρου να αποκτήσουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν αυτή τη γνώση για την κατανόηση αρχαίων ελληνικών κειμένων.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι οι πληροφορίες για την αρχαία ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό της μεταφέρονται όχι μόνο μέσα από τον γραπτό λόγο, αλλά και μέσα από τη χρήση πλούσιου εικονιστικού υλικού, το οποίο στοχεύει στην ανάπτυξη του «οπτικού/εικονικού γραμματισμού» (visual literacy) των μαθητών.

Η δομή κάθε Ενότητας του βιβλίου μαθητή διακρίνεται σε τρία μέρη:

Το Α' Μέρος (Κείμενο) περιλαμβάνει:

- Κείμενο (κατά το δυνατόν αυτούσιο ή με τις ελάχιστες αναγκαίες διασκευές).
- Σύντομη εισαγωγή ή ενημερωτικό σημείωμα για το διδασκόμενο κείμενο.
- Σχόλια γλωσσικά ή ερμηνεύματα απαραίτητα για την κατανόηση του κειμένου. Σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει σύνδεση με τη Νέα Ελληνική με αφορμή κοινές λέξεις και φράσεις.
- Ερμηνευτικά σχόλια και στοιχεία πραγματολογικής φύσεως για την πληρέστερη κατανόηση του κειμένου.
- Ερωτήσεις που συμβάλλουν στην κατανόηση του περιεχομένου του κειμένου.
- Διαθεματικές ερωτήσεις που ωθούν στην αξιοποίηση γνώσεων και δεξιοτήτων από άλλα μαθήματα ή που συνδέουν το ιστορικό παρελθόν με το παρόν.

Το Β' Μέρος (Λεξιλογικά – Ετυμολογικά) περιλαμβάνει:

- Πίνακα προς συμπλήρωση, ο οποίος αξιοποιεί λέξεις του κειμένου για την επανάληψη των φαινομένων της Παραγωγής και της Σύνθεσης που διδάχτηκαν οι μαθητές στις προηγούμενες δύο τάξεις.
- Ασκήσεις εμπέδωσης λεξιλογίου και ετυμολογίας.

Το Γ' Μέρος (Γραμματική – Σύνταξη) περιλαμβάνει:

- Αφόρμηση από το κείμενο της Ενότητας για τη διδασκαλία των φαινομένων.
- Συστηματική διδασκαλία βασικών στοιχείων της γραμματικής και του συντακτικού, βάσει χαρακτηριστικών παραδειγμάτων, συνοδευόμενη από εποπτικά διαγράμματα και πίνακες. Πολύ χρήσιμος κρίνεται ο συσχετισμός με τα αντίστοιχα φαινόμενα της Νέας Ελληνικής, όπου αυτό είναι δυνατό.
- Ποικίλες ασκήσεις, κυρίως αντικειμενικού τύπου (πολλαπλής επιλογής, μετασχηματιστικές, συμπλήρωσης κενών, αντιστοίχισης κ.ά.) για την κατανόηση και εμπέδωση των διδασκόμενων γλωσσικών στοιχείων.

Το **Επίμετρο** στο τέλος του βιβλίου περιλαμβάνει μικρά παράλληλα κείμενα, χρήσιμα για σύντομες ασκήσεις συγκριτικής ανάγνωσης. Τα κείμενα αυτά συνοδεύονται από σύντομο

γλωσσικό ή ερμηνευτικό σχολιασμό για την καλύτερη αξιοποίησή τους. Ακολουθούν διαγραμματικοί πίνακες φαινομένων της γραμματικής και του συντακτικού, πίνακας ανωμάτων ρημάτων (που περιλαμβάνει και τα ρήματα των προηγούμενων τάξεων), λεξιλόγιο των κειμένων και ευρετήριο γραμματικών και συντακτικών όρων.

2. Οργάνωση και μέθοδος της γλωσσικής διδασκαλίας

Όσον αφορά στις *Διδακτικές Προτάσεις*, στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού υπάρχουν οδηγίες διδασκαλίας για όλα τα μέρη, οι οποίες δίνουν έμφαση στις επισημάνσεις που πρέπει να γίνουν επί του κειμένου ή των φαινομένων. Ο διδάσκων, βέβαια, καλείται να εμπλουτίσει τη διδασκαλία ανάλογα με τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες της τάξης.

Α' Μέρος (Κείμενο)

Ο **τίτλος** είναι το πρώτο στοιχείο με το οποίο έρχεται σε επαφή ο μαθητής πριν από την ανάγνωση του κειμένου. Η σχέση του με το κείμενο είναι άμεση· προοιδαίνει τον μαθητή για το περιεχόμενο του κειμένου και συνοψίζει τα βασικά θέματά του. Αποτελεί την αφορμή για την πρώτη επαφή με το θέμα του κειμένου ή για τη νοηματική προσέγγισή του στη συνέχεια.

Το **εισαγωγικό σημείωμα** είναι ευσύνοπτο και παρέχει βασικές πληροφορίες για το συγγραφέα και την εποχή του, καθώς και κάποιες διευκρινίσεις που καθιστούν την ανάγνωση και επεξεργασία του κειμένου ευκολότερη. Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού παρατίθενται συμπληρωματικά σχόλια για τον συγγραφέα και το έργο του, τα οποία ο διδάσκων μπορεί να αξιοποιήσει εφόσον το κρίνει απαραίτητο.

Τα **γλωσσικά σχόλια** είναι σύντομα και περιεκτικά. Δίνουν τη μετάφραση όλων των λέξεων και φράσεων που είναι απαραίτητες για την κατανόηση του κειμένου, καθώς και ομόριζα βασικών λέξεων.

Τα **ερμηνευτικά σχόλια** υποβοηθούν την κατανόηση του κειμένου. Η έκτασή τους κυμαίνεται ανάλογα με τους διδακτικούς στόχους που έχουν τεθεί στην αρχή της Ενότητας. Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού παρατίθενται και κάποια συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο κάθε Ενότητας.

Οι **ερωτήσεις** που συνοδεύουν το κείμενο στοχεύουν τόσο στην κατανόηση όσο και στη σύνδεση με άλλα μαθήματα ή με τη σύγχρονη πραγματικότητα. Επίσης δίνουν, σε ορισμένες περιπτώσεις, έναυσμα για δημιουργική εργασία ή έρευνα σχετική με τη θεματολογία του κειμένου.

Β' Μέρος (Λεξιλογικά – Ετυμολογικά)

Η **φιλοσοφία** της διδασκαλίας του Ετυμολογικού και του Λεξιλογίου στη Γ' Γυμνασίου **διαφέρει** από εκείνη των προηγούμενων τάξεων ως προς τον **τρόπο**, τη **μέθοδο** διδασκαλίας, **αλλά** και τον **τελικό στόχο**.

Στόχος της διδασκαλίας του Ετυμολογικού είναι η επανάληψη και εμπέδωση όσων οι μαθητές διδάχτηκαν στην Α' και Β' Γυμνασίου.

Στην τάξη αυτή οι Λεξιλογικοί Πίνακες δεν επικεντρώνονται σε οικογένειες λέξεων, όπως στις προηγούμενες τάξεις, αλλά με την αξιοποίηση λέξεων από το κείμενο στοχεύουν στην επανάληψη του ετυμολογικού κεφαλαίου που κάθε φορά έχει επιλεγεί. Ο Πίνακας κάθε Ενό-

τητας δεν παρατίθεται συμπληρωμένος σε όλα τα σημεία. Οι μαθητές καλούνται να αυτενεργήσουν και να συμπληρώσουν τα κενά.

Ειδικότερα, στις Ενότητες 2-6 επαναλαμβάνονται τα κεφάλαια της **Παραγωγής**, στις ακόλουθες 7-9 τα αντίστοιχα της **Σύνθεσης**, ενώ και τα επόμενα κεφάλαια είναι γενικώς επαναληπτικά.

Για την αξιοποίηση και εμπέδωση της θεωρίας κρίνεται απαραίτητη η παράλληλη χρήση από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές των σχολικών εγχειριδίων της Α' και Β' Γυμνασίου, στα οποία διδάχτηκαν λεπτομερώς τα κεφάλαια της Ετυμολογίας που τώρα καλούνται να επαναλάβουν.

Οι ασκήσεις που ακολουθούν αποσκοπούν και αυτές με την ποικιλία τους όχι μόνο στην επανάληψη και εμπέδωση του ετυμολογικού φαινομένου που επιλέγεται κάθε φορά, αλλά και στη σφαιρικότερη αντιμετώπιση ετυμολογικών φαινομένων και στην αντιμετώπιση της γλώσσας ως ζώντος οργανισμού. Συγκεκριμένα, σε κεφάλαια στα οποία ο Πίνακας επαναλαμβάνει, π.χ., τη θεωρία της Σύνθεσης με α' συνθετικό λέξη κλιτή οι ασκήσεις δεν περιορίζονται μόνο σε αυτό το κεφάλαιο διδασκαλίας αλλά επεκτείνονται και σε ασκήσεις Παραγωγής, μέσα από τις οποίες αξιοποιούνται οικογένειες λέξεων του κειμένου κυρίως. Κατ' αυτό τον τρόπο οι μαθητές δημιουργούν και μαθαίνουν λέξεις μέσα από τις ασκήσεις. Οι ασκήσεις δεν περιορίζονται μόνο στην αρχαία ελληνική αλλά καλύπτουν και τη νέα ελληνική γλώσσα, σε μια προσπάθεια σύνδεσης των μορφών της μίας και ενιαίας ελληνικής γλώσσας.

Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού, για διευκόλυνση του διδάσκοντος, δίνονται επιλεκτικά και αντιπροσωπευτικά οι απαντήσεις ορισμένων ασκήσεων. Επίσης, δίνονται στον εκπαιδευτικό, σε μερικές Ενότητες, ετυμολογικές ή/και σημασιολογικές πληροφορίες ή λέξεις που παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον. Ετυμολογία λέξεων, λόγιες εκφράσεις και φράσεις της Αρχαίας Ελληνικής (π.χ. από καταβολής κόσμου, ειρήσθω εν παρόδω) που έχουν διατηρηθεί ζωντανές και στη Νέα Ελληνική, άλλοτε χρησιμοποιούνται για ασκήσεις και άλλοτε αποτελούν μικρά ενδιαφέροντα σχόλια, σε μια προσπάθεια η Αρχαία Ελληνική να γίνει προσιτή στους μαθητές.

Γ' Μέρος (Γραμματική – Σύνταξη)

Η οργάνωση της γλωσσικής διδασκαλίας στηρίζεται σε μια πλατιά αντίληψη που υπαγορεύει μια **συνολική και πολυεπίπεδη προσέγγιση του αρχαιοελληνικού λόγου**. Σύμφωνα με αυτή, επιδιώκεται να γνωρίσει ο μαθητής ικανοποιητικά τα βασικά στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής, με παράλληλη άσκηση σε τρία επίπεδα:

- στο επίπεδο του γλωσσικού συστήματος (γραμματικής και συντακτικού)
- στο σημασιολογικό επίπεδο (λεξιλόγιο)
- στο επίπεδο της πρόσληψης του κειμένου (οργανωμένος λόγος).

Αξιοποιώντας αναλογικά την εμπειρία από τη διδασκαλία των ομιλούμενων γλωσσών, δε διδάσκουμε τα γλωσσικά στοιχεία αυτόνομα και ανεξάρτητα από το γλωσσικό περιβάλλον τους (παρά μόνο προς στιγμήν) αλλά ενταγμένα σε συγκεκριμένη μονάδα του λόγου (πρόταση, παράγραφο, μικροκείμενο).

Παράλληλα και συμπληρωματικά προς την κάθετη διάταξη των φαινομένων, προβλέπο-

νται και οριζόντιες διασυνδέσεις των γλωσσικών στοιχείων, ώστε να προβάλλει εναργέστερα η λειτουργία τους στον λόγο αλλά και η μεταξύ τους σχέση.

Ιδιαίτερα αξιοποιείται η γνώση των βασικών γραμματικών και συντακτικών κατηγοριών της Νέας Ελληνικής για τη διδασκαλία των αντίστοιχων της Αρχαίας. Η πορεία αυτή **από τη συγχρονία στη διαχρονία**, και όχι αντίστροφα, είναι αποτελεσματικότερη και ασφαλέστερη, αφού ξεκινά από οικείες προς τον μαθητή δομές και προχωρεί σε μορφές που δεν είναι άμεσα αναγνωρίσιμες.

Συνοργάνωση των γνώσεων

Η συνολική μήση των μαθητών στον αρχαίο λόγο συνδυάζεται πάντοτε με την άσκησή τους στη γλωσσική κατανόηση των κειμένων. Δεδομένου ότι το νόημα δε βρίσκεται στη μεμονωμένη λέξη ή φράση, στρέφουμε συστηματικά την προσοχή των μαθητών όχι σε ανεξάρτητες λέξεις ή τύπους αλλά σε **οργανωμένο λόγο** και τους ασκούμε στη γλωσσική κατανόησή του.

Η πρωτοβάθμια κατανόηση το κειμένου, που επιχειρείται στην Α' και Β' Γυμνασίου, συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται στη Γ' Γυμνασίου με τη **μετάφραση**, η καλύτερα μεταγραφή που είναι σύνθετη πνευματική γλωσσική άσκηση κατά την οποία δε μεταγλωττίζεται τυπικά το αρχαίο κείμενο αλλά αναζητούνται οι νοηματικά ισοδύναμες εκφράσεις της Νέας Ελληνικής, για να αποδοθεί το νόημα και το χρώμα του αρχαίου λόγου.

3. Διδακτικές αρχές κατά τον σχεδιασμό του μαθήματος

Ο διδάσκων οφείλει να τηρεί στον σχεδιασμό του μαθήματος τις βασικές διδακτικές αρχές που αναπτύσσονται παρακάτω:

Παρόθηση: Η συναίσθηση προόδου και επίτευξης στόχων είναι θεμελιώδες στοιχείο παρόθησης, για να συνεχίσουν οι μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία.

Ενεργός συμμετοχή και αυτόνομη μάθηση: Ο διδάσκων παροτρύνει τους μαθητές κατά τη διάρκεια του μαθήματος να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, είτε εργαζόμενοι αυτόνομα είτε συμμετέχοντας σε ομάδες εργασίας, χωρίς ωστόσο να παραλείπει να τους ενθαρρύνει να ζητούν βοήθεια είτε από τον ίδιο είτε από άλλους συμμαθητές τους (peer learning), όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο.

Ολιστική (σφαιρική) προσέγγιση: Τα κείμενα που περιέχονται στο εγχειρίδιο δεν εξυπηρετούν μόνο την κατανόηση της γλώσσας και την απόκτηση γνώσεων για τις γλωσσικές δομές της Αρχαίας Ελληνικής. Βασικός σκοπός του μαθήματος είναι, επίσης, η επικοινωνία των μαθητών μέσα από τα παρατιθέμενα κείμενα με σημαντικές μορφές της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας και του πολιτισμού που την παρήγαγε.

Εναλλαγή και ποικιλία στη διδακτική πράξη: Παρόλο που το εγχειρίδιο ακολουθεί σταθερή δομή στην προσέγγιση των επιμέρους Ενοτήτων, αυτό δε σημαίνει ότι η διδακτική προσέγγιση των Ενοτήτων πρέπει να είναι πάντοτε η ίδια. Ο διδάσκων οφείλει να βρίσκει τρόπους που κάνουν το μάθημα ελκυστικό και ενδιαφέρον για τους μαθητές. Έτσι, για παράδειγμα, ενδέχεται να κρίνει ότι αφορμή για την προσέγγιση του κειμένου μπορεί να αποτελέσει η ανάλυση οπτικού υλικού ή η συζήτηση του τίτλου, ανάλογα με το ποια τεχνική εξυπηρετεί καλύτερα τη συγκεκριμένη Ενότητα.

4. Οδηγίες για τη διδασκαλία των επιμέρους Ενοτήτων

Στους διδακτικούς στόχους κάθε Ενότητας στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού δίνονται οι **διδακτικοί στόχοι** ξεχωριστά για τα τρία μέρη. Εξυπακούεται ότι ο διδάσκων παραλλάσσει και εμπλουτίζει αυτούς τους στόχους με δική του πρωτοβουλία και ακολουθώντας τη δυναμική της τάξης.

Α' Μέρος (Κείμενο)

Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού δίνεται στις περισσότερες περιπτώσεις **ενδεικτική αφόρμιση**, καθώς και κάποια πρώτα **εισαγωγικά στοιχεία**, που σκοπό έχουν να τοποθετήσουν πρωτογενώς τον μαθητή στον **τόπο**, στον **χρόνο** και στην **υπόθεση**. Ιδιαίτερη σημασία έχει να υπενθυμίζεται στους μαθητές η εποχή του συγγραφέα, ώστε να μπορέσουν σταδιακά να μάθουν τι περίπου χαρακτηρίζει κάθε εποχή, τόσο σε γλωσσικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο είδους κειμένων. Στο παρόν Βιβλίο Εκπαιδευτικού δίνονται ενδεικτικά ολοκληρωμένα σχέδια μαθήματος στις Ενότητες 1, 9 και 10.

Η **παρουσίαση** του **νέου** (ανάγνωση από τον διδάσκοντα και πρώτη απόδοση του νοήματος με τη βοήθεια των μαθητών, που συμβουλευούνται τα γλωσσικά σχόλια) πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο παραστατική και να τονίζει τις λέξεις εκείνες που θα προξενήσουν την επιθυμητή εντύπωση μέσα στην τάξη.

Οι **ερωτήσεις κατανόησης** που ακολουθούν μπορούν να απαντηθούν είτε με λέξεις και φράσεις του κειμένου, οπότε υπηρετείται και ο στόχος της εκμάθησης της σημασίας των λέξεων, είτε και ελεύθερα, στη Νέα Ελληνική.

Τα **ερμηνευτικά σχόλια** αποτελούν βοηθητικό υλικό για την κατανόηση του κειμένου, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι εξαντλητικά. Συχνά δίνονται και σχόλια πραγματολογικής φύσεως, για να υπηρετηθούν και οι αρχαιογνωστικοί στόχοι του μαθήματος και να δοθεί έναυσμα για περαιτέρω έρευνα των μαθητών.

Το **εικονογραφικό υλικό** του Βιβλίου του Μαθητή δεν πρέπει να μένει ανεκμετάλλευτο. Υπάρχουν προτάσεις για αφόρμιση από μια εικόνα ή για πραγματοποίηση δραστηριότητας ή για σύγκριση και σχολιασμό εικόνων.

Στο τέλος κάθε Ενότητας δίνεται μια **φράση** με χαρακτηρισά ρητού, που συχνά συνδέεται άμεσα με το κείμενο και δίνει έναυσμα για περαιτέρω συζήτηση πάνω σε θέματα της αρχαίας ελληνικής ζωής και σκέψης.

Β' Μέρος (Λεξιλογικά – Ετυμολογικά)

Οι **πίνακες συμπλήρωσης κενών** αντλούν υλικό από το κείμενο και έχουν ως σκοπό να καλύψουν σταδιακά όλη την ύλη της Ετυμολογίας που διδάχθηκαν οι μαθητές στις δύο προηγούμενες τάξεις. Η αξιοποίηση αντίστοιχων στοιχείων της Νέας Ελληνικής, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στην οργάνωση και τη μέθοδο της γλωσσικής διδασκαλίας, πρέπει να αποτελεί πάγια τακτική του διδάσκοντος. Λέξεις του κειμένου που χρησιμοποιούνται και σήμερα σε κείμενα του Τύπου ή λογοτεχνικά κ.ά. μπορούν να λειτουργήσουν ως αφόρμιση.

Κάθε Πίνακας συνοδεύεται συνήθως από άσκηση πρακτικής εξάσκησης στη Νέα Ελλη-

νική και την Αρχαία Ελληνική. Περισσότερες ασκήσεις παραγωγής, σύνθεσης λέξεων, καθώς και δημιουργίας προτάσεων, κλιμακούμενης δυσκολίας, ο διδάσκων βρίσκει στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού. Ορισμένες από αυτές μπορούν να αποτελέσουν μέρος ενός ολιγόλεπτου ή ωριαίου κριτηρίου αξιολόγησης.

Στις Ενότητες δίνονται ετυμολογικές ή/και σημασιολογικές πληροφορίες ή λέξεις που παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον. Ετυμολογία λέξεων, λόγιες φράσεις της Αρχαίας Ελληνικής (π.χ. *από καταβολής κόσμου, ειρήσθω εν παρόδω*) που έχουν διατηρηθεί ζωντανές και στη Νέα Ελληνική άλλοτε χρησιμοποιούνται για ασκήσεις και άλλοτε αποτελούν μικρά ενδιαφέροντα σχόλια, σε μια προσπάθεια η Αρχαία Ελληνική να γίνει προσιτή στους μαθητές.

Αρκετά συχνά στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού, δίνονται ασκήσεις που στοχεύουν στο να διαπιστώσουν οι μαθητές ότι: α) πολλές λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής χρησιμοποιούνται και στη Νέα Ελληνική με την ίδια σημασία, και β) πολλές λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής χρησιμοποιούνται και στη Νέα Ελληνική, αλλά με διαφορετική σημασία. Συχνά ζητείται η χρήση λεξικών μέσα στην τάξη, σε μια προσπάθεια να εξοικειωθούν οι μαθητές με τα βοηθητικά εγχειρίδια Αρχαίας και Νέας Ελληνικής.

Γ' Μέρος (Γραμματική – Σύνταξη)

Το Γ' Μέρος κάθε Ενότητας περιλαμβάνει **αναλυτική παρουσίαση γραμματικών και συντακτικών φαινομένων**. Ξεκινώντας από συγκεκριμένες λέξεις ή φράσεις του κειμένου της Ενότητας, που προσφέρονται για τον σκοπό αυτόν, ο διδάσκων καλείται να μυήσει τους μαθητές του στο συγκεκριμένο γραμματικό ή συντακτικό φαινόμενο. Στο εγχειρίδιο καλύπτονται, κατά το δυνατόν, με την απαιτούμενη πληρότητα τα φαινόμενα που παρουσιάζονται και δίνονται, όπου είναι πρόσφορο, πίνακες, διαγράμματα και άλλα βοηθητικά στοιχεία. Ακολουθούν ασκήσεις που έχουν σκοπό να υποστηρίξουν τη διδασκαλία και να υποβοηθήσουν τον έλεγχο επίτευξης του γλωσσικού στόχου.

Σημαντική είναι, τέλος, η συνεχής σύνδεση με όσα γνωρίζουν ήδη οι μαθητές από προηγούμενες ενότητες ή τάξεις.

5. Αξιοποίηση της βιβλιογραφίας και δικτυογραφίας

Η παρατιθέμενη στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού βιβλιογραφία και δικτυογραφία μπορεί να αξιοποιηθεί πολλαπλά:

- Για την άντληση περαιτέρω πληροφοριών από την πλευρά του καθηγητή και την παρουσίασή τους στους μαθητές.
- Για την αναζήτηση υλικού από τους μαθητές που αναλαμβάνουν διαθεματικές δραστηριότητες ή εργασίες έρευνας.
- Για την ενημέρωση μαθητών οι οποίοι από προσωπικό ενδιαφέρον θέλουν να μάθουν κάτι περισσότερο.

Είναι χρήσιμο να γράφεται στον πίνακα μια διεύθυνση ιστοσελίδας ή ένας τίτλος βιβλίου, προκειμένου να έχουν κίνητρα οι μαθητές να αυτενεργήσουν.

Ας σημειωθεί ότι οι δικτυακοί τόποι ανανεώνονται ή και καταργούνται συνεχώς, ενώ νέ-

οι γίνονται διαθέσιμοι καθημερινά. Για τον λόγο αυτόν είναι επιβεβλημένο να γίνεται έλεγχος, προτού δοθούν στους μαθητές και να αναζητούνται νέοι μέσα από μηχανές αναζήτησης, όπως το Google και το Yahoo.

Ενδεικτικές διευθύνσεις στο Διαδίκτυο και τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού για αναζήτηση πηγών και φωτογραφικού υλικού:

α. Αναζήτηση πληροφοριών

<http://www.perseus.tufts.edu/>

<http://www.classics.mit.edu/>

<http://www.csad.ox.ac.uk/>

<http://www.geocities.com/Athens/4752/>

<http://www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html> (Βιβλιοθήκη για τον κλασικό κόσμο)

<http://argos.evansville.edu/> (μηχανή αναζήτησης για αρχαίους πολιτισμούς – κλασική αρχαιολογία)

<http://www.tlg.uci.edu/~tlg/index/resources.html>

β. Μουσεία και εικονικές περιηγήσεις

Ελληνικά Μουσεία και Συλλογές – Υπουργείο Πολιτισμού: <http://www.culture.gr>

Ελληνικά Μουσεία: <http://www.monopoli.gr/museums.html>

ICOM: <http://www.icom.org/>

ICOM: Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων – Ελληνική Επιτροπή:

<http://www.otenet.gr/icom/index.html/>

<http://www.comlab.ox.ac.uk/archive/other/museums.html>

<http://www.museumlink.com/virtual.htm>

<http://www.museums.reading.ac.uk/vlmp/world.html>

<http://archive.comlab.ox.ac.uk/other/museums.html>

http://www.elsas.demon.nl/index_e.htm

<http://www.dreamscape.com/frankvad/museums.html>

<http://metalab.unc.edu/louvre/>

γ. Τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού

Η Άρτεμις στην Αρχαία Αθήνα, MLS Multimedia/Exodus, 1999.

Ελληνική μυθολογία: Ένα ταξίδι στη φαντασία, Virtual Reality, 1997.

Αρχαίος Ελληνικός Πολιτισμός-Ελληνική Μυθολογία, LIBROCOM.

Η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή, εκδ. Ερμής, 1999.

Mythology, EMME Interactive.

Portraits of Byzantium, Lambrakis Research Foundation, 1997.

Μύθοι της αρχαίας Ελλάδας: Οι γνωστοί και άγνωστοι αρχαίοι ελληνικοί μύθοι ζωντανεύουν με ένα πρωτότυπο θεατρικό πολυμεσικό τρόπο, I.E.K. Όμηρος, περιοδικό RAM 122 (1999).

Το Μουσείο του Αιώνα. Ψηφιακό ταξίδι στο Μουσείο του Μέλλοντος, περιοδικό ROM 16 (2000).

δ. Βασικές εκδόσεις αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων

Όσον αφορά στις εκδόσεις των αρχαίων ελληνικών κειμένων, υπάρχουν οι δύο βασικές σειρές της Οξφόρδης (Oxford Classical Texts) και της Λιψίας (Teubner) που περιέχουν εισαγωγή (στα λατινικά συνήθως), το κείμενο και κριτικό υπόμνημα (κριτικές εκδόσεις). Χρηστικές είναι οι εκδόσεις Loeb Classical Library και Budé (Société d'édition Les Belles Lettres) με εισαγωγή για τον συγγραφέα και το έργο του, κείμενο με λίγα σχόλια και μετάφραση αγγλική και γαλλική αντίστοιχα. Ελληνικές χρηστικές σειρές υπάρχουν πολλές:

Βιβλιοθήκη Φέξη Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων (ΦΕΞΗ)

Τα Άπαντα των Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων (ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ)

Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΠΑΠΥΡΟΣ)

Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο (ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ)

Αρχαίοι Έλληνες Λυρικοί (ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ)

Αρχαίοι Συγγραφείς (ΕΞΑΝΤΑΣ)

Αρχαίοι Συγγραφείς (ΖΗΤΡΟΣ)

Βιβλιοθήκη των Ελλήνων (ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ)

Ελληνική Βιβλιοθήκη (ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ)

Βιβλιοθήκη Ελλήνων Συγγραφέων (ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΓΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ)

Οι Έλληνες (ΚΑΚΤΟΣ)

Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς (ΠΑΤΑΚΗΣ)

Μικρή Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΤΟΛΙΔΗΣ)

Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΣΤΙΓΜΗ)

Παλαιότερα κυκλοφόρησαν λίγους φροντισμένους, αλλά δυσέυρετους πια τόμους και οι εκδόσεις Δ. Δημητράκου.

Γ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

(Με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών [Α.Π.Σ.] και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών [Δ.Ε.Π.Π.Σ.] για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο)

1. Γενικές αρχές

Η αξιολόγηση του μαθητή αποτελεί μια συνεχή παιδαγωγική διαδικασία, με βάση την οποία παρακολουθείται η πορεία της μάθησης, προσδιορίζονται τα τελικά αποτελέσματά της και εκτιμώνται, παράλληλα, άλλα χαρακτηριστικά του μαθητή τα οποία σχετίζονται με το έργο του σχολείου, π.χ. η ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας, η καλλιέργεια ερευνητικού πνεύματος, η δυνατότητα συνεργασίας με άλλους μαθητές. Πρόκειται για ένα οργανικό στοιχείο της διδακτικής – μαθησιακής διαδικασίας, η οποία αρχίζει με τον καθορισμό των στόχων και ολοκληρώνεται με τον έλεγχο της επίτευξής τους. Πρώτιστος στόχος της είναι η συνεχής βελτίωση της διδασκαλίας και της γενικότερης λειτουργίας του σχολείου, καθώς και η συνεχής ενημέρωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων για το αποτέλεσμα των προσπαθειών τους, ώστε να επιτυγχάνονται τα καλύτερα δυνατά μαθησιακά αποτελέσματα.

Η αξιολόγηση του μαθητή διακρίνεται σε **τρία στάδια**:

Στην **αρχική ή διαγνωστική** αξιολόγηση, κατά την οποία βασικός στόχος είναι να διαπιστωθούν το επίπεδο επάρκειας του μαθητή και τα αίτια των ελλείψεων στις γνώσεις του. Εφαρμόζεται κατά την αρχή της μαθησιακής διαδικασίας, αλλά και κατά τη διάρκειά της.

Στη **διαμορφωτική ή σταδιακή** αξιολόγηση, που στοχεύει στον έλεγχο της πορείας του μαθητή προς την κατάκτηση συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων. Εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και έχει κυρίως πληροφοριακό χαρακτήρα. Οι τελικές διαπιστώσεις προκύπτουν από τον παιδαγωγικό δημιουργικό μαθησιακό διάλογο μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή, με σκοπό να εξαχθούν οι πληροφορίες που απαιτούνται για την πιθανή τροποποίηση του σχεδιασμού ή της διδακτικής μεθόδου.

Στην **τελική ή συνολική** αξιολόγηση. Πρόκειται για ανακεφαλαιωτική αλλά και ανατροφοδοτική διαδικασία, προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων σε σχέση με τους προκαθορισμένους τελικούς στόχους. Ουσιαστικά συγκρίνεται το μαθησιακό επίπεδο κάθε μαθητή με αυτό που διέθετε πριν και η ομαδική επίδοση της τάξης σε σχέση με την προσδοκώμενη και επιδιωκόμενη.

2. Αξιολόγηση του μαθητή

Γενικά, ο τρόπος αξιολόγησης του μαθήματος μέσα στο σχολείο πρέπει να στοχεύει στην αποτίμηση της προσωπικής στάσης των μαθητών απέναντι στα κείμενα, της επικοινωνίας τους με το περιεχόμενο και τα συμφραζόμενα των κειμένων, της κριτικής τοποθέτησής τους απέναντι σε ερωτήματα που αναδύονται, αλλά και της αρχαιογνωσίας τους και του βαθμού κατάκτησης της γλώσσας.

Αναλυτικότερα:

Οι **ερωτήσεις και ασκήσεις που στοχεύουν στην αξιολόγηση** βρίσκονται σε αντιστοιχία με τους διδακτικούς στόχους και τη μέθοδο διδασκαλίας και εντάσσονται οργανικά στη διδακτική διαδικασία την οποία ανατροφοδοτούν, ώστε να είναι αποτελεσματικότερη.

Η ποικιλία και η διαβάθμιση των ερωτήσεων επιτρέπει τον ευρύτερο και ουσιαστικότερο έλεγχο των αποτελεσμάτων της διδασκαλίας με βάση τις αποκτηθείσες γνώσεις των μαθητών.

Επιπλέον, στους μαθητές ανατίθενται διαθεματικού τύπου εργασίες, οι οποίες αφορμούνται από το κείμενο και το συσχετίζουν με άλλα γνωστικά αντικείμενα αναδεικνύοντας ενδιαφέρουσες πτυχές τους.

Ειδικότερα, **κατά διδακτική δραστηριότητα** ενδείκνυται να χρησιμοποιηθούν οι ακόλουθοι **τρόποι αξιολόγησης**:

Για τον έλεγχο της γλωσσικής κατάρτισης των μαθητών του Γυμνασίου οι ερωτήσεις-ασκήσεις αξιολόγησης πρέπει να καλύπτουν όλα τα επίπεδα της γλωσσικής διδασκαλίας, δηλαδή τη γνώση της γραμματικής και του συντακτικού, την κατάκτηση του λεξιλογίου και την ικανότητα κατανόησης κειμένου. Έτσι, απαιτούνται τρεις κατηγορίες ασκήσεων:

α) Για τη γνώση της γραμματικής και του συντακτικού, αντικειμενικού τύπου:

- πολλαπλής επιλογής διαφόρων τύπων, συμπλήρωσης κενών, αντιστοίχισης, διάζευξης κ.ά.
- μετασχηματισμού φράσεων ή ολόκληρων προτάσεων (π.χ. από τον έναν αριθμό στον άλλο).

β) Για την κατάκτηση του σημασιολογικού επιπέδου της γλώσσας:

- αναγνώρισης της σημασίας των λέξεων από τα συμφραζόμενα.
- κυριολεκτικής ή μεταφορικής χρήσης της κατάλληλης λέξης σε προτάσεις που κατασκευάζουν οι μαθητές ή που τους δίνονται από τον διδάσκοντα.
- αντιστοίχισης λέξεων ως προς τη σημασία ή τον γραμματικό τύπο.
- ετυμολογίας: δημιουργίας οικογενειών ομόρριζων λέξεων, παραγωγής, σύνθεσης ή ανάλυσης λέξεων στα συνθετικά τους μέρη.

γ) Για την κατανόηση του περιεχομένου των κειμένων:

- ανοικτού ή κλειστού τύπου, κατά περίπτωση, που απαιτούν μια προσωπική στάση ή εκτίμηση του μαθητή για το θέμα του κειμένου, τη δράση ή τη στάση των προσώπων και τα περιγραφόμενα.
- ανάγνωσης σύντομων παράλληλων κειμένων του ίδιου ή άλλων συγγραφέων για απλές επισημάνσεις, ανάλογες με την ηλικία των μαθητών και συμβατές με τους σκοπούς της γλωσσικής διδασκαλίας.
- μετάφρασης του διδαγμένου κειμένου.

Οι **δοκιμασίες** που περιλαμβάνονται στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού, τόσο οι ολιγόλεπτες όσο και οι ωριαίες, έχουν ως στόχο να διαπιστωθεί, περιοδικά, εάν και κατά πόσο οι μαθητές:

- α) έχουν κατανοήσει το προσφάτως διδαχθέν υλικό,
- β) έχουν ανάγκη από επιπρόσθετη βοήθεια και σε ποια επιμέρους σημεία,
- γ) αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατανόηση του λεξιλογίου και των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων που μπορεί να αποτελούν εμπόδιο στην πρόοδό τους,
- δ) μπορούν να εργαστούν αυτόνομα σε συνθήκες ανάλογες με εκείνες των εξετάσεων.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ταῦτα μὲν Αἰγυπτίων οἱ ἱεῖες ἔλεγον. Ἐγὼ δὲ τῷ λόγῳ τῷ περὶ Ἑλένης λεχθέντι καὶ αὐτὸς προστίθεται, τάδε ἐπιλεγόμενος· εἰ ἦν Ἑλένη ἐν Ἰλίῳ, ἀποδοθῆναι ἂν αὐτὴν τοῖσι Ἑλλησι ἦτοι ἐκόντος γε ἢ ἀέκοντος Ἀλεξάνδρου. Οὐ γὰρ δὴ οὕτω γε φρενοβλαβῆς ἦν ὁ Πριάμος οὐδὲ οἱ ἄλλοι προσήκοντες αὐτῷ, ὥστε τοῖσι σφετέροισι σώμασι καὶ τοῖσι τέκνοισι καὶ τῇ πόλι κινδυνεύειν [ἐβούλοντο], ὅπως Ἀλέξανδρος Ἑλένη συνοικῆ. Εἰ δέ τοι καὶ ἐν τοῖσι πρώτοισι χρόνοισι ταῦτα ἐγίνωσκον, ἐπεὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἄλλων Τρώων, ὁκότε συμμίσγοιεν τοῖσι Ἑλλησι, ἀπώλλυντο, αὐτοῦ δὲ Πριάμου οὐκ ἔστι ὅτε οὐ δύο ἢ τρεῖς ἢ καὶ ἔτι πλέους τῶν παίδων μάχης γινομένης ἀπέθνησκον (εἰ χρῆ τι τοῖσι ἐποποιοῖσι χρωσόμενον λέγειν), τούτων δὲ τοιούτων συμβαινόντων ἐγὼ μὲν ἔλπομαι, εἰ καὶ αὐτὸς Πριάμος συνοικεῖ Ἑλένη, ἀποδοῦναι ἂν αὐτὴν τοῖσι Ἀχαιοῖσι, μέλλοντά γε δὴ τῶν παρεόντων κακῶν ἀπαλλαγῆσθαι. Οὐ μὲν οὐδὲ ἢ βασιληίῃ ἐς Ἀλέξανδρον περιήϊε, ὥστε γέροντος Πριάμου ἐόντος ἐπ' ἐκείνῳ τὰ πρήγματα εἶναι, ἀλλὰ Ἐκτωρ καὶ προεσβύτερος καὶ ἀνῆρ ἐκείνου μᾶλλον ἐὼν ἔμελλε αὐτὴν Πριάμου ἀποθανόντος παραλάμψεσθαι, τὸν οὐ προσῆκε ἀδικέοντι τῷ ἀδελφεῷ ἐπιτρέπειν, καὶ ταῦτα μεγάλων κακῶν δι' αὐτὸν συμβαινόντων ἰδίῃ τε αὐτῷ καὶ τοῖσι ἄλλοισι πᾶσι Τρωσί. Ἄλλ' οὐ γὰρ εἶχον Ἑλένην ἀποδοῦναι οὐδὲ λέγουσι αὐτοῖσι τὴν ἀληθεῖν ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες, ὡς μὲν ἐγὼ γνώμην ἀποφαίνομαι, τοῦ δαιμονίου παρασκευάζοντος ὅπως πανωλεθρῆ ἀπολόμενοι καταφανῆς τοῦτο τοῖσι ἀνθρώποισι ποιήσωσι, ὡς τῶν μεγάλων ἀδικημάτων μεγάλαι εἰσὶ καὶ αἱ τιμωρίαι παρὰ τῶν θεῶν. Καὶ ταῦτα μὲν τῇ ἐμοὶ δοκεῖ εἶρηται.

Ἡρόδοτος, Ἱστορίη 2.120

Ἐκδοση: C. Hude, (OCT) ³1927

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο **Ἡρόδοτος** γεννήθηκε στην Αλικαρνασσό της Μ. Ασίας. Η γέννησή του τοποθετείται γύρω στο 484 π.Χ. Ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς στη μελέτη του *Περί τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος* τοποθετεῖ τὴ γέννηση του Ἡροδότου «λίγο πριν ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς πολέμους».

Ο Ἡρόδοτος ἦταν συγγενῆς του ἐπικού ποιητῆ Πανύαση καὶ πιθανότατα πήρε μέρος σε ἀπόπειρες ἀνατροπῆς του τυράννου Λύγδαμη. Αὐτὲς οἱ ἀπόπειρες εἶχαν ὡς συνέπεια τὸν θάνατο του Πανύαση καὶ τὴν ἐξορία του Ἡροδότου στη Σάμο, ὅπου εγκαταστάθηκε μέχρι τὴν ὀριστικὴ ἀνατροπὴ του Λύγδαμη (454 π.Χ.). Ταξίδεψε στὴν Ελλάδα (Θράκη, Αθήνα, Δελφούς, Δωδώνη, Ολυμπία, Θήβα, Σπάρτη, Τεγέα κ.α.), ἀλλὰ καὶ στὴν Αἴγυπτο, τὴ Φοινίκη, τὴ Μεσοποταμία, τὴ Σκυθία καὶ σὺς ακτὲς τῆς Μαύρης Θάλασσας, καθὼς καὶ στὴν Κάτω Ἰταλία. Τα ταξίδια διεύρυναν τοὺς ὁρίζοντές του καὶ πρόσφεραν πολὺτιμο ἐθνογραφικὸ υἷλιο γιὰ τὸ ἔργο του. Ἐλαβε μέρος στὴν ἰδρυση τῆς ἀποικίας Θούριοι, ὅπου καὶ ἔμεινε ἀρκετὰ χρόνια. Ἐξη-

σε έως τις αρχές του Πελοποννησιακού πολέμου και εικάζεται ότι πέθανε μετά το 430 π.Χ.

Στο επίκεντρο της ιστορικής του αφήγησης βρίσκεται ο πόλεμος μεταξύ «βαρβάρων και Ελλήνων». Ο Ηρόδοτος είναι ο πρώτος ιστοριογράφος που συνέθεσε το έργο του με ιστορική προοπτική. Ανέμειξε σε παρεκβάσεις εθνογραφικό υλικό και ανέδειξε τα ιστορικά συμβάντα με μια ερευνητική διάθεση. Εύλογα, λοιπόν, ο Κικέρωνας αποκάλεσε τον Ηρόδοτο «πατέρα της Ιστορίας» (pater historiae). Σκοπός του, όπως γράφει ο ίδιος, ήταν να εκθέσει την ιστορική του έρευνα, για να μείνουν ανεξίτηλα τα έργα των ανθρώπων, Ελλήνων και βαρβάρων, και να γίνει αναφορά στα αίτια που οδήγησαν στον πόλεμο. Αρχικά ο Ηρόδοτος παραθέτει μυθικές εκδοχές (1.1-6), ο ίδιος όμως τις διαχωρίζει από τη δική του έρευνα. Στη συνέχεια εκθέτει ως ιστορική αρχή της αντιπαράθεσης τις κατακτητικές βλέψεις του βασιλιά των Λυδών Κροίσου (1.6).

Σύμφωνα, λοιπόν, με την εκδοχή Περσών λογίων (1.1-4), αίτιοι της έχθρας ήταν οι Φοίνικες, οι οποίοι άρπαξαν την Ιώ, κόρη του βασιλιά του Άργους Ινάχου. Αυτή η αρπαγή ήταν το πρώτο από τα αδικήματα που ακολούθησαν. Κάποιοι Έλληνες, πιθανότατα Κρήτες, άρπαξαν την Ευρώπη από τη Φοινίκη, ενώ κάποιοι άλλοι Έλληνες άρπαξαν τη Μήδεια. Στη συνέχεια ο γιος του Πριάμου Αλέξανδρος ή Πάρης, έχοντας ακούσει τις διηγήσεις των γεροντότερων και έχοντας τη βεβαιότητα ότι ο ίδιος δε θα λογοδοτούσε σε κανέναν, απήγαγε την Ελένη. Όταν οι Έλληνες έστειλαν εκπροσώπους ζητώντας πίσω την Ελένη, έλαβαν την απάντηση ότι δεν έπρεπε να ζητούν ικανοποίηση από τους άλλους, αφού οι ίδιοι δεν είχαν δώσει ικανοποίηση για την αρπαγή της Μήδειας.

Στο δεύτερο βιβλίο, το οποίο έχει ως θέμα την Αίγυπτο, ο Ηρόδοτος καταγράφει την εκδοχή Αιγύπτιων ιερέων σχετικά με την αρπαγή της Ελένης. Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή (2.112-120), ο Αλέξανδρος άρπαξε την Ελένη από τη Σπάρτη, αλλά δυνατοί άνεμοι τον οδήγησαν τελικά στο Κανωβικό στόμιο του Νείλου, στις Ταριχείες. Εκεί υπήρχε ναός του Ηρακλή, στον οποίο κατέφυγαν ως ικέτες μερικοί δούλοι του Αλεξάνδρου και ανέφεραν όσα είχαν γίνει στους ιερείς και στον αρχηγό της φρουράς. Οι πληροφορίες μεταφέρθηκαν στον βασιλιά Πρωτέα, ο οποίος διέταξε τη μεταφορά όλων στη Μέμφιδα. Ο Αλέξανδρος προσπάθησε με αοριστίες να αποφύγει να πει την αλήθεια στον Πρωτέα, όμως οι δούλοι που είχαν καταφύγει ως ικέτες στον ναό του Ηρακλή τον διέψευσαν. Ο Πρωτέας, έχοντας ως αρχή να μη σκοτώνει τους ξένους που έβρισκαν καταφύγιο στη χώρα του, έδωσε τον Αλέξανδρο και τους συντρόφους του, αλλά κράτησε την Ελένη και τον θησαυρό μέχρι τον ερχομό του Μενελάου. Αργότερα, όταν οι Έλληνες πήγαν στην Τροία και ζήτησαν πίσω την Ελένη και τον θησαυρό, καθώς και επανόρθωση για τις αδικίες που είχαν υποστεί, οι Τρώες έδωσαν ακόμη και όρκους για να πείσουν τους Έλληνες ότι δεν είχαν ούτε την Ελένη ούτε τον θησαυρό, αφού ήταν στην κατοχή του Πρωτέα. Οι Έλληνες δεν τους πίστεψαν, πολιορκήσαν και κατέλαβαν την Τροία και, όταν πια πίστεψαν όσα έλεγαν οι Τρώες, ο ίδιος ο Μενέλαος πήγε στον Πρωτέα και παρέλαβε την Ελένη και τον θησαυρό του. Ωστόσο, ο Μενέλαος, παρότι έτυχε άριστης φιλοξενίας, θυσίασε δύο παιδιά Αιγυπτίων για να φυσήξει αίσιος άνεμος και να μπορέσει να αποπλεύσει για την Ελλάδα. Οι Αιγύπτιοι τον καταδίωξαν και αυτός διέφυγε με τα καράβια του στη Λιβύη.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Ηρόδοτος σχολιάζοντας την παραπάνω εκδοχή των Αιγύπτιων ιερέων προσθέτει ότι, αν η Ελένη βρισκόταν στην Τροία, θα την είχαν επιστρέψει στους Έλληνες, είτε ήθελε ο Αλέξανδρος είτε όχι. Ο Ηρόδοτος καταλήγει παρατηρώντας ότι οι Τρώες, παρότι έλεγαν την αλήθεια, δε γίνονταν πιστευτοί γιατί συνεργούσε η θεία βούληση στην καταστροφή τους, για να μάθουν οι άνθρωποι ότι τα μεγάλα αδικήματα επισύρουν ανάλογη τιμωρία.

Ο **Στησίχορος**, λυρικός ποιητής του βου αι. π.Χ., έχει συνδεθεί με την παραπάνω παραλλαγή του μύθου, σύμφωνα με την οποία η Ελένη βρισκόταν στην Αίγυπτο. Σύμφωνα με την παράδοση, αρχικά ο Στησίχορος έγραψε ένα ποίημα για την Ελένη στο οποίο περιέγραφε τις συμφορές που προκάλεσε. Όταν όμως έχασε το φως του, θεωρώντας αυτό ως τιμωρία επειδή κατηγορήσε μια θεά, ανακάλεσε γράφοντας μια «παλινωδία» και ξαναβρήκε την όρασή του. Στη νέα εκδοχή υποστήριζε ότι οι θεοί κράτησαν την Ελένη στην Αίγυπτο καθ' όλη τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου και στην Τροία βρισκόταν το είδωλό της. Ο Ευριπίδης στην τραγωδία του *Έλένη* ακολουθεί αυτή την εκδοχή.

Ο μύθος της Ελένης έχει εμπνεύσει πολλούς Έλληνες και ξένους σύγχρονους ποιητές και συγγραφείς. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Ο. Ελύτη, Ν. Καζαντζάκη, Γ. Ρίτσο, Γ. Σεφέρη, G. Apollinaire και P.J. Jouve.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- να γνωρίσουν μια άλλη εκδοχή του μύθου για την Ελένη και τον Τρωικό πόλεμο,
- να συνδέσουν την εκδοχή αυτή με την τραγωδία του Ευριπίδη *Έλένη* που διδάσκονται από μετάφραση σε αυτή την τάξη,
- να προβληματιστούν για τα πραγματικά αίτια του Τρωικού πολέμου και να θυμηθούν ό,τι γνωρίζουν σχετικά από το μάθημα της Ιστορίας,
- να αξιολογήσουν τα επιχειρήματα του ιστορικού Ηροδότου και να εντοπίσουν τις λέξεις εκείνες που είναι συναισθηματικά φορτισμένες (*έκοντος γε ή ἄκοντος, φρενοβλαβής, ἴνα ἀπαλλαγειῆν τῶν παρόντων κακῶν, πανωλεθρία ἀπολόμενοι*).

Ενδεικτικό σχέδιο οργάνωσης μαθήματος**Αφόρμηση**

Ο καθηγητής διαβάζει μερικούς στίχους από το ποίημα του Γ. Σεφέρη *Έλένη* (βλ. Παράλληλα κείμενα): οι μαθητές καλούνται να συγκρατήσουν στο μυαλό τους τα λόγια της Ελένης σχετικά με τη συμμετοχή της στον Τρωικό πόλεμο και με την ευθύνη της γι' αυτόν.

Παρουσίαση του νέου

- Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα με έμφαση στα επιχειρήματα του Ηροδότου για τη μη ανάμειξη της Ελένης στον Τρωικό πόλεμο.

- Δεύτερη ανάγνωση και απόδοση του περιεχομένου με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλευούνται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου.

- Είναι σημαντικό στη Γ' Γυμνασίου η δεύτερη ανάγνωση να ακολουθείται από επιλεκτι-

κή συντακτική ανάλυση και παράλληλη επανάληψη των φαινομένων που έχουν ήδη διδαχτεί οι μαθητές. Το κείμενο της Ενότητας προσφέρεται για να δοθεί έμφαση στο κατηγορούμενο και το αντικείμενο.

Ερωτήσεις κατανόησης

- Γιατί ο Πρίαμος θα έδινε πίσω την Ελένη στους Έλληνες;
- Πώς αντιδρούσαν οι Έλληνες όταν τους έλεγαν οι Τρώες ότι δεν είχαν την Ελένη;
- Ποιον θεωρεί υπεύθυνο ο Ηρόδοτος γι' αυτή την αντίδραση;
- Ποιος ήταν ο σκοπός του θείου;

Διδακτικές επισημάνσεις

Οι μαθητές καλούνται να παρακολουθήσουν τον συλλογισμό του Ηροδότου. Ο υποθετικός λόγος στην αρχή του αποσπάσματος, που περικλείει και την άποψη του Ηροδότου, μοιάζει να είναι καλά θεμελιωμένος στην επόμενη περίοδο, που έχει το κέντρο βάρους της στη λέξη «φρονοβλαβής». Η αντίθεση ανάμεσα στην πράξη του Αλεξάνδρου, που από την αρχή καθίσταται σαφές ότι δεν είχε το δικαίωμα να λάβει αποφάσεις εις βάρος του λαού του («έκοντος γε ἢ ἄκοντος»), και στα δεινά των Τρώων οριοθετούν το επιχείρημα του Ηροδότου.

Οι εικόνες της Ενότητας

Η αγγειογραφία που αναπαριστά την Ελένη σε συνδυασμό με το ποίημα του Σεφέρη στα Παράλληλα κείμενα μπορούν να δώσουν αφορμή για σύντομη συζήτηση σχετικά με τον χαρακτήρα της.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Στον Όμηρο ισχύει ένας σχεδόν απόλυτος ανθρωπομορφισμός και οι σχέσεις θεών και ανθρώπων κινούνται μεταξύ δύο αντίθετων πόλων: της φιλίας και της εχθρότητας, της καλοσύνης και της σκληρότητας, της αυθαιρεσίας και της δικαιοσύνης. Εν γένει, στον Όμηρο δεν υπάρχει ένα πάγιο σχήμα ερμηνείας και πρόβλεψης της συμπεριφοράς των θεών έναντι συγκεκριμένων θνητών. Οι θεοί ανταμείβουν, βοηθούν, τιμωρούν ή εξοντώνουν ανάλογα με τις συμπάθειες και τις αντιπάθειές τους συμπεριφερόμενοι σχεδόν σαν κοινοί θνητοί. Μπορούμε ενδεικτικά να αναφέρουμε το παράδειγμα της διαμετρικά αντίθετης συμπεριφοράς της Αθηνάς προς τον Οδυσσέα και τον Έκτορα. Αντίθετα, ο Ηρόδοτος εφαρμόζει ένα σταθερό σχήμα ανάλυσης της θεϊκής συμπεριφοράς και της ανθρώπινης μοίρας: Εάν ο θνητός ξεπεράσει τα όρια, προκαλεί το θείον, το οποίο μερμνά αφενός για την τιμωρία του θνητού και αφετέρου για την αποκατάσταση της τάξης. Το «φθονερόν θεϊον» αποτελεί βασική αντίληψη του Ηροδότου, η οποία αφορά στον άνθρωπο που ξεπερνά κάποια όρια.

5. Ο Θεός της Καινής Διαθήκης είναι είναι φιλεύσπλαχνος, αντιμετωπίζει με αγάπη όλους τους ανθρώπους και συγχωρεί εκείνους που αμαρτάνουν και μετανοούν.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Ποια είναι η γνώμη σας για την άποψη που εκφράζει στο απόσπασμα ο Ηρόδοτος σχετικά με τον Τρωικό πόλεμο;

[Απάντηση: Είναι σύμφωνη με τη γενική αντίληψη του Ηροδότου για το «θείον». Από την άλλη πλευρά όμως, προσπαθεί να δει την Ιστορία με ορθολογικά κριτήρια.]

2. Αφού λάβετε υπόψη τη σύγχρονη πραγματικότητα, να διατυπώσετε τη γνώμη σας σχετικά με τις προτεραιότητες στις οποίες υπακούουν οι ηγέτες, όταν καλούνται να επιλέξουν μεταξύ ειρήνης και πολέμου (*Οὐ γὰρ δὴ οὕτω γε φρενοβλαβῆς ἦν... κινδυνεύειν*).

[Απάντηση: Σε τέτοιες περιπτώσεις υπεισέρχονται ποικίλοι παράγοντες, όπως θέματα γεωστρατηγικά, οικονομικά, ιδεολογικά, ισορροπίας δυνάμεων κ.ά. Ένας ηγέτης οφείλει να λαμβάνει υπόψη του την ευημερία και την πρόοδο του λαού του, που σαφώς υπηρετούνται καλύτερα σε καιρό ειρήνης, αλλά βέβαια υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες ένας πόλεμος θεωρείται αναπόφευκτος. Το σημαντικό είναι η αιτία κάθε πολέμου.]

3. Θυμηθείτε από την *Ιλιάδα* που διδαχθήκατε πέρυσι τα σημεία που αναφέρονται στην Ελένη. Πώς παρουσιάζει την Ελένη ο Όμηρος;

[Απάντηση: Η Ελένη στην *Ιλιάδα* παρουσιάζει τρεις διαφορετικές όψεις. Είναι: α) μια γυναίκα που δεν μπορούσε παρά να ακολουθήσει τη μοίρα της και επομένως δεν έχει ευθύνη, β) μια γυναίκα που χωρίς τη θέλησή της ακολούθησε τον Πάρι, και γ) μια γυναίκα που με τη θέλησή της έκανε μια πράξη για την οποία φαίνεται μετανιωμένη.]

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος της Ενότητας αυτής είναι η επανάληψη όσων οι μαθητές διδάχτηκαν στο πλαίσιο του Ετυμολογικού μέρους κάθε Ενότητας στη Β' Γυμνασίου. Συγκεκριμένα, επαναλαμβάνονται τα φαινόμενα της σύνθεσης λέξεων, καθώς και της ονοματοποιίας και της αλλαγής της σημασίας των λέξεων (κυριολεξία και μεταφορά).

Η επανάληψη συνίσταται σε ασκήσεις που χαρακτηρίζονται από ποικιλία στη μορφή και στα ζητούμενα και σε μεγάλο ποσοστό βασίζονται σε λέξεις οικείες στα παιδιά από τις δύο προηγούμενες τάξεις, τις οποίες μπορεί ήδη να έχουν επεξεργαστεί σε ασκήσεις που επέλυσαν στις επιμέρους Ενότητες.

Θα ήταν σκόπιμο οι ασκήσεις να λυθούν στην τάξη με παράλληλη επανάληψη της σχετικής θεωρίας. Χρήση των σχολικών εγχειριδίων του προηγούμενου έτους μέσα στην τάξη θα συνέβαλε ουσιαστικά στην καλύτερη επανάληψη.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *συναχή, ὑπερμεγέθης, λοχαγός, ναύαρχος, ἐπουράνιος, βαρύθυμος, ἰσοβαρής, ἀξιοθαύμαστος, διαγραφή.*

2. **ρήματα:** *ἀτυχέω, -ῶ, εὐεργετέω, -ῶ, οἰκοδομέω, -ῶ, ἀσθενέω, -ῶ.*

ουσιαστικά: *εὐγένεια* (α.ε. ευγενική καταγωγή), *ἀμέλεια, ἀντιγραφή* (α.ε. απάντηση), *ἀταξία.*

ρηματικά επίθετα: *διαβατός, διαβατέος, προτιμητέος, ἀποδεκτός, ἀποδεκτέον, ἐκλεκτός, ἐκλεκτέος.*

4. *χείρ + ποιέω, ποιῶ // λίθος + τέμνω // πολὺς + καρπός // ἄκρα + πόλις // μισέω, μισῶ + ἄνθρωπος // κακός + δαίμων // δύο + δραχμή // δήμος + κράτος.*

5. λμῆν: καταφύγιο, **λάμπω:** είμαι επιφανής, διακρίνομαι (ν.ε.: είμαι πάρα πολύ καθαρός), **ὁδός:** το μέσο, η μέθοδος, **λευκός:** ευτυχής, χαρούμενος, (επί ήχου) ευκρινής (ν.ε.: αγνός, αμόλυντος, καθαρός), **ὕφαινω:** κατασκευάζω, μηχανορραφώ (στη ν.ε. έχει την ίδια σημασία κυρίως στο «εξυφαίνω»), **φάος-φῶς:** γνώση, διαφώτιση (ν.ε.: επεξήγηση, διαλεύκανση).

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αποδώσετε τη σημασία των παρακάτω φράσεων της ν.ε. που περιλαμβάνουν τύπους του ουσ. ἡ φρήν: «είμαι έξω φρενών» και «έχω σώας τας φρένας».

[Απάντηση: «είμαι έξαλλος» και «είμαι διανοητικά υγιής» αντίστοιχα]

2. Να βρείτε σύνθετες λέξεις της ν.ε. που συνδέονται ετυμολογικά με το ρ. οἰκέω, οἰκῶ, π.χ. οικοδόμος.

Γ. Γραμματική – Σύνταξη -

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της ύλης της γραμματικής και του συντακτικού που διδάχτηκαν οι μαθητές στην προηγούμενη τάξη.

- Οι ασκήσεις είναι κλιμακούμενης δυσκολίας και περιλαμβάνουν επανάληψη των περισσότερων γραμματικών και συντακτικών φαινομένων της προηγούμενης τάξης. Οι πρώτες έξι ασκήσεις μπορούν να ανατεθούν σταδιακά ως εργασία για το σπίτι.

- Με ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να επιλυθούν μέσα στην τάξη οι ασκήσεις 7-10. Δίνουν την ευκαιρία, πέραν των ζητούμενων, να γίνει επανάληψη των κύριων όρων της πρότασης και των ονοματικών προσδιορισμών, αλλά και να ζητηθεί η μετάφραση προς επανάληψη λεξιλογίου. Σε αυτή την τάξη αναμένεται οι μαθητές να αναγνωρίζουν με άνεση λεπτές σημασιολογικές διαφορές και να αναζητούν τον συντακτικό ρόλο κάποιων λέξεων ή φράσεων που τους δυσκολεύουν.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

6. α. **διαφέρειν:** ειδικό απαρέμφατο, αντικείμενο του προσωπικού ρ. δοκεῖ με υποκείμενο ἀνήρ (ταυτοπροσωπία).

β. **εἶναι:** ειδικό απαρέμφατο, υποκείμενο του απρόσωπου ρ. ὁμολογεῖται, με υποκείμενο τὴν πόλιν. Να ζητηθεί και η συντακτική αναγνώριση και η δικαιολόγηση της πτώσης του κατηγορουμένου ἀρχαιοτάτην.

γ. **εἶναι:** ειδικό απαρέμφατο, αντικείμενο του ρ. ἔφη, με υποκείμενο τὸν στρατηγόν (ε-τεροπροσωπία).

δ. **ποιεῖσθαι:** τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο του ρ. συμβουλεύω, με υποκείμενο το ενν. ἡμᾶς. Μπορεί να αναφερθεί ότι το αντικείμενο ἡμῖν βοηθά στην εύρεση του υποκειμένου.

7. α. **θεραπεύων:** κατηγορηματική μτχ., που εξαρτάται από την περίφραση φανερός ἦν.

β. **παρόντος:** επιρρ. αιτιολογική μτχ., γενική απόλυτη.

γ. **λέγοντες:** επιρρ. εναντιωματική μτχ., συνημμένη στο υποκείμενο του ρ. ποιοῦσιν.

δ. **ἐπιούση:** επιθετική μτχ., με υποκείμενο τῇ νυκτί, ως επιθετικός προσδιορισμός στο

- υποκειμένο της // **παρελθόντες**: κατηγορηματική μτχ. που εξαρτάται από το ρ. ἔφθασαν.
- ε. **διαχειμάσσοντες**: επιρρ. τελική μτχ., συνημμένη στο υποκειμένο του ρ. ἀπέπλευσαν (ρ. κίνησης).
8. α. Παρατακτική (αντιθετική: οὐ μόνον δικαίως ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίως).
- β. Υποτακτική (δευτερεύουσα ονοματική ειδική πρόταση: ὅτι... Πελοποννησίων).
- γ. Παρατακτική (αντιθετική: ἐκείνους μὲν ἀπολέσθαι ἐμὲ δὲ σώζεσθαι) // Υποτακτική (δευτερεύουσες επιρρηματικές αιτιολογικές προτάσεις: ὅτι... ἠσέβησαν, ὅτι μὴδὲν ἡμάρτηκα).
- δ. Παρατακτική (αντιθετική: ἂν ὄνειδίσαιε, ἀλλὰ ἐλεήσει).
9. α. **τῶν νεωτέρων**: γεν. διαιρετική στο πολλοί.
- β. **πᾶσιν**: κατηγορ. προσδ. στο ἄνθρώποις // **ὁ πᾶς**: επιθ. προσδ. στο χρόνος // **ἴσον**: επιθ. προσδ. στο λόγον // **τοῖς τούτων**: επιθ. προσδ. στο ἔργοις // **τοῖς ἔργοις**: δοτ. αντικ. στο ἴσον.
- γ. **ἐλευθερία** και **νόμος**: δοτ. αντικειμενικές στο ἐναντίος.
- δ. **ὁ ποιήσας**: επιθ. μτχ. ως επιθ. προσδ. στο οὗτος // **τῷ ἀλγίστῳ**: επιθ. προσδ. στο θανάτῳ // **λιμῶ**: επεξήγηση στο θανάτῳ.
- ε. **ἀνῆρ**: παράθεση στο Ἀρίστανδρος // **Τελμισσεύς**: επιθ. προσδ. στο ἀνῆρ // **μάντις**: παράθεση στο Ἀρίστανδρος.
- στ. **τοῦ ἵππικου**: γεν. αντικειμενική στα ἐξέτασιν και δοκιμασίαν («ἐξετάζει και δοκιμάζει τὸ ἵππικόν») // **τοῦ Φεραίων**: επιθ. προσδ. στο ἵππικου.
- ζ. **χρημάτων**: γεν. συγκριτική στο ὁ ἔπαινος μέσω του κρείττων // **πολλῶν**: επιθ. προσδ. στο χρημάτων // **ὁ παρὰ τοῦ πλήθους**: επιθ. προσδ. στο ἔπαινος.
- η. **ἠδίστη**: κατηγορ. προσδ. στο τῇ γλώττῃ.
10. α. **διὰ τοὺς κινδύνους**: εμπρ. επιρρ. προσδ. αιτίας στο ζηλοῦνται (ψυχικού πάθους) // **ὑπὸ ἀνθρώπων**: εμπρ. επιρρ. προσδ. ποιητικού αιτίου στο ζηλοῦνται // **ἔν Πειραιεῖ**: εμπρ. επιρρ. προσδ. τόπου.
- β. **ἐκ τῶν οἰκιῶν**: εμπρ. επιρρ. προσδ. κίνησης ἀπὸ τόπο στο ἐχώρουν // **πρὸς αὐτούς**: εμπρ. επιρρ. προσδ. κατεύθυνσης (πρὸς πρόσωπο) στο ἐχώρουν.
- γ. **τῷ λιμῶ**: δοτ. αιτίας στο ἀπέθανον.
- δ. **ταχέως**: επιρρ. προσδ. τρόπου στο διέβαινον.
- ε. **τοῦ θέρους**: γεν. χρόνου στο ἀφίκοντο // **πολλῶ**: δοτική του ποσού στο ὕστερον // **ὕστερον**: επιρρ. προσδ. χρόνου στο ἀφίκοντο // **εἰς τὴν χώραν**: εμπρ. επιρρ. προσδ. τόπου (κατεύθυνση) στο ἀφίκοντο.
- στ. **σιδήρῳ**: δοτ. οργάνου στο ὀπλισμέναι ἦσαν.
- ζ. **μαθήσει και μελέτῃ**: δοτ. μέσου στο αὔξεσθαι // **πρὸς ἀνδρείαν**: εμπρ. επιρρ. προσδ. σκοπού στο αὔξεσθαι.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γίνει εγκλιτική αντικατάσταση σε όλους τους χρόνους των ρημάτων *παύω*, *παύομαι* στο γ' εν.

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με τους ζητούμενους τύπους (για τις μετοχές θα βρείτε την πτώση και τον αριθμό με βάση το άρθρο):

*Πρότερον μὲν, ὃ βουλή, (α' εν. οριστ. παρατ. ε.φ. ρ. νομίζω) ἐξεῖναι τῶ
..... (μτχ. ενεστ. ρ. βούλομαι) μήτε (αιτ. πληθ. ουσ. δίκη)
..... (απαρ. ενεστ. ε.φ. ρ. ἔχω) μήτε πράγματα· νυνὶ δὲ οὕτως ἀπροσδοκή-
τως πονηροῖς συκοφάνταις περιπέπτωκα, ὥστε δοκεῖ μοι δεῖν καὶ τοὺς μὴ
(μτχ. παρακ. ρ. γίνομαι) ἤδη δεδιέναι περὶ τῶν μελλόντων (απαρ. μέλλ.
ρ. εἶμι)· διὰ γὰρ τοὺς (τοιοῦτος) οἱ κίνδυνοι κοινοὶ γίνονται καὶ τοῖς
μηδὲν ἀδικοῦσι καὶ τοῖς πολλὰ ἡμαρτηκόσιν.*

(Λυσίας, Ἀρεοπαγитικός 1.1-2.1, διασκευή)

3. Στο παραπάνω κείμενο:

- να αναγνωριστεί συντακτικά το απαρέμφατο *ἐξεῖναι*,
- να κλιθεῖ και στους δύο αριθμούς η φράση *πονηροῖς συκοφάνταις*,
- να αναγνωριστεί γραμματικά ο τύπος *ἡμαρτηκόσιν* και να γραφτεῖ το α' εν. όλων των χρόνων στην οριστική.

4. Να αναγνωρίσετε συντακτικά τα απαρέμφατα και τις μετοχές των φράσεων:

- Ὁ Περικλῆς ἔλεγεν κρατίστην εἶναι τὴν δημοκρατίαν, ἐν ἧ πάντες τοὺς νόμους φυλάττουσιν.
- Ἀπερχόμενος ἐκέλευσεν ἡμᾶς πορεύεσθαι ἠσύχως.
- Ἐμπειροὶ ὄντες περὶ τὰ ναυτικὰ βούλονται κυβερνηταὶ γενέσθαι.
- Νῦν οὖν σοι καιρός ἐστιν ἐπιδείξασθαι τὴν παιδείαν καὶ φυλάξασθαι μὴ ληφθῶμεν κλέπτοντες.
- Καὶ αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος, Σόλων ἔχαιρεν.
- Στρατηγοὶ ἀκούουσιν τὴν πόλιν μεγάλην οὔσαν.
- Οἱ Ἕλληνες διετέλεσαν μαχόμενοι δέκα ἡμέρας.
- Δίκαια πράξας βοηθοὺς ἔξις.

5. Να υπογραμμίσετε τα αντικείμενα των ρηματικών τύπων και να δικαιολογήσετε την πτώση τους:

*Εἰ δέ τοι ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τοῦτο ἠνείχετο, ἐπεὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἄλλων Τρώων, μά-
λιστα δὲ οἱ αὐτοῦ υἱεῖς, ὁπότε συμβάλλοιεν τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀπώλλυντο, Πρίαμος, εἰ καὶ αὐτὸς
Ἐλένη συνῶκει, ἀπέδωκε ἄν αὐτὴν Μενελάω, ἵνα αὐτὸς καὶ οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ ἀπαλλαγείεν τῶν
παρόντων κακῶν.*

[Ἀπάντηση: τοῦτο → ἠνείχετο· τοῖς Ἀχαιοῖς → συμβάλλοιεν· Ἐλένη → συνῶκει· αὐτήν, Με-
νελάω → ἀπέδωκε ἄν· τῶν κακῶν → ἀπαλλαγείεν]

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Backès, J.L., *Ο μύθος της Ελένης*, μτφρ. Μαίρη Γιόση, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, Αθήνα, 1993.

Lloyd, A.B., *Herodotus. Book II*, Brill, Leiden, 1975-1988.

Μαρωνίτης, Δ.Ν. (με πρόλογο Ι.Θ. Κακριδής), *Ηρόδοτος*, Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια, Γκοβόστης, Αθήνα, 1964.

Walter-Karydi, E., «Ελένης ανακαλυπτήρια», *Kretika chronika* 22, 1970, σ. 316-320.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Α. Κείμενο

Λυσίας, Ἐπιτάφιος τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς 79-81

Ἔκδοση: C. Hude, (OCT) ²1952

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Λυσίας ήταν ρήτορας και λογογράφος. Η νεότερη έρευνα τοποθετεί τη γέννησή του γύρω στο 445 π.Χ. Γίνεται αναφορά σε αυτόν στον Φαῖδρο του Πλάτωνα, ενώ στην Πολιτεία δίνονται πληροφορίες για την οικογένειά του. Ο πατέρας του Κέφαλος καταγόταν από τις Συρακούσες και ζούσε στην Αθήνα ως μέτοικος. Μετά τον θάνατο του πατέρα τους ο Λυσίας και οι αδερφοί του πήγαν στους Θουρίους –πανελλήνια αποικία στην Κάτω Ιταλία–, όπου ο Λυσίας διδάχτηκε τη ρητορική από τον Τεισία. Μετά τη Σικελική Εκστρατεία εκδιώχθηκαν ως φιλικά προσκείμενοι στην Αθήνα και επέστρεψαν στην Αθήνα ως μέτοικοι.

Κατά την περίοδο των Τριάκοντα τυράννων ο Λυσίας και ο αδερφός του Πολέμαρχος (ο άλλος αδερφός, ο Ευθύδημος, είχε πεθάνει) κατηγορήθηκαν για τα δημοκρατικά τους φρονήματα, με απώτερο στόχο, σύμφωνα με τον ίδιο τον Λυσία (12.6), τη δήμευση της περιουσίας τους. Ο Πολέμαρχος δολοφονήθηκε και ο Λυσίας κατέφυγε στα Μέγαρα, από όπου βοήθησε στην αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ο Θρασύβουλος, εκτιμώντας την προσφορά του Λυσία, πρότεινε να του παραχωρηθεί το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη, διαδικασία που αμφισβητήθηκε από τον Αρχίνο και τελικά ακυρώθηκε.

Ο Λυσίας έγραψε λόγους και για ιδιωτικές και για δημόσιες υποθέσεις. Σώζονται 34 λόγοι του, ενώ είναι γνωστοί οι τίτλοι ή και αποσπάσματα άλλων 130 λόγων. Η φήμη του Λυσία ήταν τέτοια, ώστε να του αποδίδονται περίπου 425 λόγοι, από τους οποίους οι 233 θεωρούνται γνήσιοι. Το έργο του Λυσία, πέρα από το γεγονός ότι φωτίζει πλευρές του δημόσιου και ιδιωτικού βίου στην Αθήνα του 5ου αι. π.Χ., ξεχωρίζει για την επιδέξια χρήση της αττικής γλώσσας και για την ικανότητα του λογογράφου να προσαρμόζει τον λόγο στην προσωπικότητα του ομιλητή (ήθοποιία). Ενδεικτικά αναφέρουμε τους εξής λόγους του Λυσία: *Δήμου καταλύσεως άπολογία*, *Ἐπὲρ Μαντιθέου*, *Κατὰ Ἐρατοσθένους*, *Ἐπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου*, *Ἐπὲρ ἀδυνάτου*, *Ἐπιτάφιος*.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Η πατρότητα και η αυθεντικότητα του Ἐπιταφίου αμφισβητούνται. Ο λόγος εικάζεται ότι εκφωνήθηκε υπέρ των πεσόντων στον Κορινθιακό πόλεμο, ενώ πολλοί ερευνητές εκφράζουν την άποψη ότι πρόκειται για καθαρά λογοτεχνικό προϊόν, πιθανότατα μια ρητορική άσκηση. Τα κύρια σημεία όπου στηρίζεται η αμφισβήτηση της πατρότητας είναι τα εξής: α) το συγκεκριμένο έργο διαφοροποιείται από τους άλλους λόγους του Λυσία (βέβαια, αυτό θα μπορούσε να οφείλεται στο είδος στο οποίο ανήκει)· β) σε άλλους λόγους του Λυσία υπάρχουν

καυστικές αναφορές στα έκτροπα που προκλήθηκαν από ολιγαρχικούς μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, ενώ σε αυτόν τον λόγο παρουσιάζεται μια εξωραϊσμένη εικόνα (βέβαια, και αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ίδιον του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους).

Από την άλλη, στον *Επιτάφιο* (2.66) γίνεται αναφορά στον ρόλο που διαδραμάτισαν οι μέτοικοι στην αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος, και αυτή η αναφορά συνηγορεί υπέρ της αυθεντικότητας του λόγου.

Οι **επιτάφιοι** είναι επικήδειοι λόγοι που εκφωνούνταν από επιφανή άνδρα και είχαν σκοπό να τιμήσουν τους νεκρούς του πολέμου. Σύμφωνα με τον Δημοσθένη (20.141), οι επιτάφιοι λόγοι ήταν ίδιον της Αθήνας. Ο Θουκυδίδης χαρακτηρίζει ως «*πάτριον νόμον*» την οργάνωση της επικήδειας τελετής στον Κεραμεικό και υπάρχει η άποψη ότι η θεσμοθέτηση αυτής της τελετής έγινε από τον Σόλωνα (Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς, *Τέχνη Ρητορική* VI). Η προσθήκη του επιτάφιου λόγου εικάζεται ότι ίσως έγινε την εποχή των Περσικών πολέμων. Ο F. Jacoby θεωρεί ότι αυτός που φέρεται ως «*πάτριος νόμος*» θεσπίστηκε το 465/464 π.Χ. μετά την ήττα της Αθήνας στον Δράβησκο. Άλλοι φιλόλογοι (π.χ. ο A. Gomme) αντικρούουν τα επιχειρήματά του και εκφράζουν την άποψη ότι η εκφώνηση επιταφίου θεσπίστηκε σε παλαιότερη εποχή· αν όχι στην εποχή του Σόλωνα, σίγουρα πάντως παλαιότερα από τους Περσικούς πολέμους.

Η πιο γνωστή περίπτωση επιτάφιου λόγου είναι εκείνου που εκφωνήθηκε από τον Περικλή για τους πεσόντες του πρώτου έτους (431 π.Χ.) του Πελοποννησιακού πολέμου, όπως τον παραδίδει ο Θουκυδίδης (Θουκυδίδης 2.35-46), αν και επικεντρώνεται περισσότερο στην εξύμνηση του μεγαλείου της αθηναϊκής δημοκρατίας του 5ου αι. π.Χ. Άλλοι επιτάφιοι λόγοι που σώζονται είναι: του Γοργία (απόσπασμα· κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου), του Πλάτωνα (πλαστός επιτάφιος στον διάλογο *Μενέξενος*, για τους νεκρούς των πολέμων πριν από την Ανταλκίδεια ειρήνη), του Δημοσθένη και του Υπερείδη.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με έναν από τους επιτάφιους λόγους που εκφωνήθηκαν κατά την αρχαιότητα,
- να εντοπίσουν τα γλωσσικά μέσα (χρήση υπερθετικού βαθμού, αντιθετικά ζεύγη) που χρησιμοποιεί ο ρήτορας και να αξιολογήσουν τη συμβολή τους στην αποτελεσματικότητας του λόγου,
- να αντιληφθούν τη σπουδαιότητα που απέδιδαν οι αρχαίοι Έλληνες στην αυτοθυσία για χάρη της πατρίδας,
- να επισημάνουν παράλληλες περιπτώσεις θυσίας για την πατρίδα από τη σύγχρονη πραγματικότητα, όχι μόνο από τον ελληνικό, αλλά και από τον διεθνή χώρο,
- να συζητήσουν ποια είναι η σύγχρονη αντίληψη περί θυσίας για την πατρίδα και κατά πόσο διαμορφώνονται στις μέρες μας ανάλογες καταστάσεις.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Η αναφορά στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη στην Πλατεία Συντάγματος της Αθήνας (στο κέντρο του οποίου δεσπόζει η ανάγλυφη μορφή ενός νεκρού στρατιώτη και δεξιά και αριστερά καταγράφονται οι τοποθεσίες σημαντικών μαχών στις οποίες πήρε μέρος ο ελληνικός στρατός από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή) μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως **αφόρμηση** και να ζητηθεί σχολιασμός του ονόματός του. Γιατί δεν κατονομάζονται οι ήρωες που έπεσαν για χάρη της πατρίδας; Η απάντηση είναι ότι το μνημείο τιμά τον αφανή και άγνωστο ήρωα που θυσίασε τη ζωή του για την πατρίδα και όχι ονομαστούς ήρωες σε δεδομένες περιόδους της ελληνικής Ιστορίας.

- Κατά την **πρώτη ανάγνωση** του κειμένου να δοθεί έμφαση στα αντιθετικά ζεύγη (*οὐκ ἐπιτρέψαντες - ἀλλ' ἐκλεξάμενοι, ἀγήρατοι μὲν - ζηλωταὶ δέ, πενθοῦνται μὲν - ὑμνοῦνται δέ κ.ά.*) του αποσπάσματος, που περιέχουν και τη βασική επιχειρηματολογία του *Ἐπιταφίου*. Μπορεί να ζητηθεί και ως άσκηση για το σπίτι.

- Σκόπιμη είναι η **υφολογική προσέγγιση** του αποσπάσματος μέσα από τον εντοπισμό των επιθέτων και μάλιστα του επιθέτου «*ἀθάνατος*», που επαναλαμβάνεται τρεις φορές. Η χρήση των υπερθετικών βαθμῶν τονίζει τη σημασία της θυσίας και προσδίδει στον λόγο μεγαλοπρεπή τόνο.

- Η αναφορά στις τιμές που αποδίδονται στους νεκρούς και στα συναισθήματα θαυμασμού που γεννά ο θάνατός τους [(αναφέρεται δύο φορές: *ζηλωταὶ δὲ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων αἱ τιμαὶ / ζηλῶ (τοῦ θανάτου)*] υπερτονίζει τον αντίκτυπο που έχει η θυσία τους και δεν αφήνει καμία αμφιβολία για την υστεροφημία που θα τους συνοδεύει.

Προτείνονται οι παρακάτω ερωτήσεις κατανόησης:

- Ποιους θεωρεί ευτυχισμένους ανθρώπους ο ρήτορας;
- Ποιο είναι το αποτέλεσμα της γενναιότητας που επέδειξαν;
- Τι είδους τιμές τους αποδίδουν οι συμπολίτες τους;
- Ποια είναι η προσωπική γνώμη του ρήτορα για τους νεκρούς ήρωες;

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Στη φράση αυτή παρατηρούμε μια αξιοθαύμαστη σύνδεση αντίθετων εννοιῶν, η οποία μάλιστα αποτελεί και την ουσία ολόκληρου του αποσπάσματος. Από τη μία αναφέρεται η *φύσις*, που με τους αδήριτους νόμους της είναι κοινή για όλους, και από την άλλη η *ἀρετή*, που διαφοροποιεί τους ανθρώπους. Η *ἀρετή* είναι ακριβώς αυτή που αναιρεί τη φυσική αντίθεση *θνητός - ἀθάνατος* και μετατρέπει το πένθος σε ύμνο. Πρόκειται, λοιπόν, για τριπλή αντίθεση, της οποίας οι όροι συμπλέκονται σε ένα αδιάσπαστο σύνολο.

4. Η ερώτηση δίνει έναυσμα για συζήτηση σχετικά με την τιμή που αποδίδεται σε σύγχρονους ήρωες, οι οποίοι αφέρωσαν (σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό) ή και θυσίασαν τη ζωή τους για την πατρίδα. Οι μαθητές θα έχουν, ίσως, στο μυαλό τους περιπτώσεις ανθρώπων που χαίρουν ιδιαίτερης αναγνώρισης για την προσφορά τους προς την πατρίδα, όπως οι επιζώντες πολεμιστές του έπους της Αλβανίας. Το ερώτημα είναι κατά πόσον οι ίδιοι οι μαθητές νιώθουν θαυμασμό και συνειδητοποιούν τα κίνητρα που έδωσε σε αυτούς τους ανθρώπους η ανάγκη να δοξάσουν την πατρίδα.

Για όσους θυσίασαν τη ζωή τους ή έχουν προσφέρει μεγάλες υπηρεσίες στην πατρίδα, η ταφή «δημοσία δαπάνη» και οι πάνδημες τελετές, καθώς και ο χαρακτηρισμός «αθάνατος», είναι τιμές που αποδίδονται και σήμερα.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Ποια σημεία του αποσπάσματος σας έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση και γιατί; Αναζητήστε διαχρονικά μηνύματα.
2. Υπάρχουν στη σημερινή εποχή περιπτώσεις όπου διαστρεβλώνεται η έννοια του ήρωα;
3. Αν έπρεπε να εκφωνήσετε εσείς έναν παρόμοιο λόγο για κάποιον σύγχρονο ήρωα, ποιες επιλογές (προσθήκες, παραλείψεις κτλ.) θα κάνατε σε σχέση με το απόσπασμα που μελετήσατε και γιατί;

Δημιουργικές – διαθεματικές δραστηριότητες

1. Ποια συναισθήματα νιώσατε διαβάζοντας το απόσπασμα;
2. Συγκεντρώστε κατά ομάδες εικόνες από επιτάφια επιγράμματα νικητών, και όχι μόνο, σε πολεμικούς αγώνες ή από τύμβους και τάφους ηρώων της αρχαίας ή της νεότερης Ιστορίας και δημιουργήστε κολάζ με το κείμενο του Λυσία τοποθετημένο σε κάποιο σημείο.

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της παραγωγής ουσιαστικών από ρήματα.

Κρίνεται σκόπιμο να υπενθυμίσει ο εκπαιδευτικός στους μαθητές τις παραγωγικές καταλήξεις και τη σημασία κάθε κατάληξης (πρόσωπο που ενεργεί, ενέργεια, κατάσταση, αποτέλεσμα ενέργειας, τόπος, όργανο, μέσο).

Με αφορμή λέξεις του κειμένου της Ενότητας γίνεται η επανάληψη σε μια εισαγωγική άσκηση εμπέδωσης. Συγκεκριμένα, στον Πίνακα είναι συγκεντρωμένα ρήματα του κειμένου, από τα οποία ζητείται ο σχηματισμός παράγωγων ουσιαστικών. Για κάθε ρήμα δίνονται μία ή περισσότερες παραγωγικές καταλήξεις και οι μαθητές καλούνται εναλλάξ να γράψουν την παράγωγη λέξη που προκύπτει ή/και να δηλώσουν τι δηλώνει η λέξη αυτή (π.χ. *γίγνομαι* > *γένεσις*, ενέργεια / *θάπτω* > *ταφή*, ενέργεια / *ήγοῦμαι* > *ήγεμών*, πρόσωπο που ενεργεί).

Σε περιπτώσεις που δεν προκύπτει αβίαστα ο τύπος, ακόμα και αν το ρήμα ήταν αντικείμενο διδασκαλίας στις προηγούμενες τάξεις, για διευκόλυνση των μαθητών δίνεται το θέμα από το οποίο προκύπτει το ουσιαστικό που κάθε φορά ζητείται.

Συμπλήρωση Πίνακα

ὁ γονεύς, πρόσωπο που ενεργεί // ἡ γένεσις, ενέργεια // ὁ ἡγέτης, πρόσωπο που ενεργεί // ὁ ἡγεμών, πρόσωπο που ενεργεί // ἡ ταφή, ενέργεια // ἡ θέσις, κατάσταση // ὁ τιμητής, πρόσωπο που ενεργεί // ἡ τίμησις, ενέργεια // τὸ τίμημα, αποτέλεσμα ενέργειας // ἡ τροπή, ενέργεια ἢ τύχη, κατάσταση // ἡ φύσις, κατάσταση.

Λεξιλογικές παρατηρήσεις

Δεδομένου ότι στη Γ' Γυμνασίου δεν προβλέπεται ύπαρξη Λεξιλογικού Πίνακα, όπως στις προηγούμενες τάξεις, προτείνεται στον εκπαιδευτικό η γλωσσική αξιοποίηση λέξεων του κειμένου.

Το ρ. *τυγχάνω* μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για περαιτέρω γλωσσική επεξεργασία με αξιοποίηση των πρόσθετων ασκήσεων που δίνονται παρακάτω.

Είναι σκόπιμο να αναφερθούν τα θέματα του ρ. *τυγχάνω* (*τυχ-* και *τευχ-*) και να εξηγηθεί ότι και το ίδιο το ρ. *τυγχάνω* προέρχεται από το ασθενές θέμα *τυχ-* με τα προσφύματα *-ν-* και *-αν-*, που προηγούνται και έπονται αντίστοιχα του χαρακτήρα *-χ-*, ως εξής: *τυχ-* > *τυ-ν-χ-άν-ω* > *τυγχάνω* (όπου το *-ν-*, επειδή ακολουθείται από ουρανικό [κ, γ, χ], τρέπεται σε *-γ-*).

Κατά την ίδια έννοια, θα εξηγηθούν από το θέμα του μέλλοντα / αορίστου λέξεις όπως *επί-τευξη*. Ενδεικτικά δίνονται κάποια απλά και σύνθετα ομόρριζα, με τα οποία μπορούν να ασκηθούν οι μαθητές (*τύχη, τεύξις, τυχηρός, τό τυχαῖον, εὐτυχής, δυστυχής, ἐντυγχάνω, ἀποτυγχάνω, ἐπίτευξις* κ.ά.). Μπορούν να ζητηθούν και σύνθετα της ν.ε., όπως *τυχάρπαστος, τυχοδιώκτης, εντενκτήριο, δυσεπίτευκτος* κτλ.

Παράλληλα, η Ενότητα προσφέρει υλικό με το ρήμα *μακαρίζω* < *μάκαρο* (= ευτυχής). Μπορεί να σχολιαστεί για το ότι η λέξη *μάκαρες* στην α.ε. χρησιμοποιούνταν ως προσωνύμιο των θεών. Μπορεί επιπλέον να γίνει σημασιολογική σύγκριση στο πλαίσιο εργασίας με τη ν.ε. λέξη *μακάριος* και με τη σημασία που έχει το επίθετο στους Μακαρισμούς της Επί του Όρους Ομιλίας του Χριστού (Ευαγγ. Ματθ. 5.3-11).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. *αὐτοτελής, αὐτόχειρο, αὐτοσχέδιο, αὐτόπτης.*

3. *τίθενται, κατέλιπον, τύχη και ἔτυχον, ἐπιτρέψαντες, γενέσθαι, ὄντας και εἶναι, ἐκλεξάμενοι, θάπτονται.*

4. **ουσιαστικά:** πρόσθεση, παράθεση, ανατροπή, υποτίμηση, εκλογή, παρουσία.

επίθετα: πρόσθετος και προσθετικός, παραθετικός, ανατρεπτικός και ανατρέψιμος, υποτιμητικός, εκλεκτός, παροντικός.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να βρείτε όσο περισσότερες ν.ε. σύνθετες λέξεις μπορείτε ομόρριζες του ρ. *τυγχάνω* και να σχηματίσετε μία πρόταση με τρεις από αυτές.

2. Να γράψετε φράσεις της ν.ε. που να περιλαμβάνουν τη λέξη «τύχη» και να δώσετε την ερμηνεία τους. Σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται;

[Απάντηση: η τύχη μου γύρισε την πλάτη // έχω την τύχη με το μέρος μου // αφήνω τα πράγματα στην τύχη τους // αυτός κοιμάται και η τύχη του δουλεύει // κάνω την τύχη μου κ.ά.]

3. Να συμπληρωθούν τα κενά με λέξεις ομόρριζες του ρ. *τυγχάνω*:

α. Ήταν συγκυρία να βρεθούμε στην εξοχή και να έχει τέτοια κακο-

καιρία. (ευτυχής)

β. Η του στις εισαγωγικές εξετάσεις γιορτάστηκε με μια μεγάλη δεξίωση.
(επιτυχία)

γ. Τα γλυπτά του Παρθενώνα, αυτά τα του ελληνικού πολιτισμού, πρέπει να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. (επιτεύγματα)

δ. Πήρε για την εφημερίδα του μια συνέντευξη από έναν μεγάλο πολιτικό. (επιτυχημένη)

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- η εξοικείωση με τον σχηματισμό των παραθετικών στην α.ε. και ο συσχετισμός με τη ν.ε.,
- η πρώτη επαφή με τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς που εκφέρονται με πλάγιες πτώσεις.

Γ1. Παραθετικά

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις καταλήξεις των παραθετικών που διαφέρουν από τα παραδείγματα των πινάκων και σε επίθετα που δε σχηματίζουν παραθετικά, όπως τα επίθετα του κειμένου *αυτόματον, ἀγήρατοι, ἀθάνατοι*.

Στον πίνακα των ανώμαλων παραθετικών εκτός από λέξεις του κειμένου της Ενότητας περιλαμβάνονται και παραθετικά που χρησιμοποιούνται και στη ν.ε., π.χ. *μείον, ἄριστος, καθώς* και αυτά που απαντούν συχνότερα στα αρχαία κείμενα.

Ενδιαφέρουσα εργασία θα ήταν να σχηματίσουν οι μαθητές μέσα στην τάξη φράσεις στη ν.ε. με παραθετικά της α.ε. που χρησιμοποιούνται και σήμερα ή να θυμηθούν κάποιες χαρακτηριστικές φράσεις, π.χ. *το μη χείρον βέλτιστον, ως επί το πλείστον, κάλλιστα, ἄριστος, πλέον*.

Γ2. Επιρρηματικοί προσδιορισμοί

Οι μαθητές πρέπει να θυμηθούν αρχικά μόνοι τους ποιοι είναι οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί που διδάχτηκαν στην προηγούμενη τάξη και να εντοπίσουν κάποιους μέσα στο κείμενο, π.χ. *διὰ τὴν φύσιν* (εμπρ. επιρρ. προσδ. αιτίας), *κινδυνεύσαντες* (χρονική μτχ.). Με τις επιρρηματικές μετοχές επιτυγχάνεται και επανάληψη ύλης της Β' Γυμνασίου (μετοχές της Ενότητας: *κινδυνεύσαντες, ἐπιτρέψαντες, ἀναμείναντες, ἐκλεξάμενοι*). Η δοτική δημοσία χρησιμοποιείται και στη ν.ε. («η ταφή έγινε δημοσία δαπάνη»).

Λόγω της έλλειψης χρόνου, αλλά και της αυξημένης δυσκολίας, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθούν τα πιο αναγνωρίσιμα παραδείγματα πλάγιων πτώσεων με επιρρηματική χρήση, π.χ. του τόπου, της αιτίας, και να μην επιμένει ο διδάσκων στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, που προβλέπεται να εξαντληθεί στην Α' Λυκείου. Θα βοηθούσε να γίνει σύγκριση και με αντίστοιχες περιπτώσεις στη ν.ε., π.χ. *και του χρόνου, βάσει, φύσει*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

4. α. *αὐτοῦ*: γενική τόπου στο *ἐτρέφετο* (να επισημανθεί ότι η ίδια χρήση παρατηρείται στη

ν.ε.).

β. **ἔτει**: δοτική χρόνου στο *ἐγένετο*.

γ. **σπουδῇ, προθυμίᾳ**: δοτικές τρόπου στο *ἐχώρουν*.

δ. **τί**: αιτιατική αιτίας στο *ἀφίξαι*.

5. α. **ἔτη**: αιτιατική χρόνου στο *ἐγένεσθε*.

β. **οὐδαμῶς**: επιρρ. προσδ. τρόπου στο *ἐστίν* // **σὺν τῇ βίᾳ, σὺν τῇ εὐεργεσίᾳ**: εμπρ. επιρρ. προσδ. τρόπου στο *ἐστί* // **μᾶλλον**: επιρρ. προσδ. ποσού στο *ἐστί*.

γ. **παρὰ τὴν πόλιν**: εμπρ. επιρρ. προσδ. τόπου (πλησίον) στο *ἦν* // **τὸ εὖρος, τὸ ὕψος**: αιτ. αναφοράς στο *ἦν*.

δ. **ἀκούσαντες**: επιρρ. χρόν. μτχ. ως επιρρ. προσδ. χρόνου στο *ἔπεμψαν* // **πρὸς Δερκυλίδαν**: εμπρ. επιρρ. προσδ. τόπου (κατεύθυνση σε πρόσωπο) στο *ἔπεμψαν* // **σὺν τῷ στρατεύματι**: εμπρ. επιρρ. προσδ. συνοδείας στο *διαβαίνειν* // **ἐπὶ Καρίαν**: εμπρ. επιρρ. προσδ. τόπου (κατεύθυνση) στο *διαβαίνειν*.

ε. **ἐν τῷ θέρει, μετὰ τὴν ἄλωσιν**: εμπρ. επιρρ. προσδ. χρόνου στο *ἐστράτευσαν* // **στρατηγούντος**: επιρρ. προσδ. χρόνου στο *ἐστράτευσαν* // **ἐπὶ Μινώαν**: εμπρ. επιρρ. προσδ. εχθρικής διάθεσης στο *ἐστράτευσαν*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να εντοπίσετε στους παρακάτω στίχους τα επίθετα και τα επιρρήματα και να τα μεταφέρετε στους άλλους δύο βαθμούς:

Θυμός δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,

ὅσπερ μεγίστων αἴτιος κακῶν βροτοῖς.

[Του λογικού μου πιο ισχυρός εἶν' ο θυμός μου, που 'ναι αιτία μεγάλων κακῶν στους θνητούς.]

Εὐριπίδης, *Μήδεια* στ. 1079-80

Τὸ λίαν ἦσσαν ἐπαιῶ τοῦ μηδὲν ἄγαν.

[Το πολύ εκτιμῶ λιγότερο απ ὅ,τι το μέτρο.]

Εὐριπίδης, *Ἰππόλυτος* στ. 264-265

2. Να βρείτε τα επίθετα και επιρρήματα συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού των παρακάτω φράσεων και να τα αναγνωρίσετε γραμματικά:

α. *Τῶν πραγμάτων δι' ἀναρχίας φερομένων εἰς μείζονας ταραχάς, ἀποδείκνυται δικτάτωρ ὁ στρατηγὸς ὑπὸ τῆς βουλῆς.*

β. *Οὗτοι γὰρ ἅπαντες Λίβνες λέγονται πλουσιώτατοι καὶ κάλλιστοι. Καὶ ἡ χώρα αὕτη ἀρίστη καὶ παμφοροτάτη (= γονιμότητα), καὶ βοσκήματα παρ' αὐτοῖς ἐστί καὶ μέγιστα καὶ πλείστα.*

γ. *Πρὸς μὲν γὰρ τὸν πόλεμον πολλαὶ πόλεις ἂν εὐθετεῖεν καλῶς ἠγωνισμένα, περὶ δὲ στάσεως οὐκ ἔστιν ἦν ἂν τις ἐπιδείξειεν ἄμεινον τῆς ἡμετέρας βεβουλευμένην.*

δ. *Δεινὸν ἠγοῦμαι τοὺς χεῖρους τῶν βελτιόνων ἄρχειν καὶ τοὺς ἀνοητοτέρους τοῖς φρονιμωτέροις προστάτειν.*

3. Να συμπληρώσετε τους ζητούμενους τύπους στις φράσεις:

α. Τὸν πάντας τοὺς πολίτας προτρέπειν προθυμούμενον πρὸς τὸ (συγκρ. επιθ. δίκαιος), πῶς εἰκὸς τοῦτον τοὺς συνόντας διαφθείρειν;

β. Ὅταν δὲ δέισωσιν (= φοβηθούνη, πβ. ν.ε. δέος), ἐπὶ τοὺς (υπερθ. επιθ. φρόνημος) καταφεύγουσι.

γ. Σύνοιδά τε τοῖς (υπερθ. επιθ. πολὺς) αὐτῶν ἤκιστα χαιρουσιν ταύτῃ τῇ καταστάσει, δι' ἣν ἔξεστιν αὐτοῖς ἐν ταῖς ἀκολασίαις διατρίβειν.

δ. Καίτοι, ὧ ἄνδρες Αἰγινήται, πῶς ἂν τις ἄμεινον ἦ (συγκρ. επιρρ. ἠδέως) περὶ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων ἐβουλεύσατο;

4. Να βρεῖτε τις πλάγιες πτώσεις που λειτουργοῦν ὡς επιρρηματικοὶ προσδιορισμοὶ και να δηλώσετε την επιρρηματικὴ σχέση που εκφράζουν:

α. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπιτήδεια πολλὰ εἶχον, ἄλευρα καὶ οἶνον.

β. Τοὺς ἄρχοντας δώροις μεγάλοις καταπλουτίζει.

γ. Λακεδαιμόνιοι μὲν ζηλοῦσι τὴν πόλιν τῆς Μαραθῶν μάχης καὶ φοβοῦνται μὴ δις ἢ πόλις ἡμῶν αἰτία γένηται τοῖς Ἑλλήσιν τῆς σωτηρίας.

δ. Οἱ μὲν νέοι τοῖς τῶν πρεσβυτέρων ἐπαίνοις χαιρουσιν, οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νέων τιμαῖς ἀγάλλονται.

ε. Εἰς τοσοῦτον ἤλθον δυσοδαιμονίας, εἴτε χρὴ εἰπεῖν νεότητι τε καὶ ἀνοίᾳ τῇ ἑμαυτοῦ, εἴτε καὶ δυνάμει τῶν πεισάντων με ἐλθεῖν εἰς τοιαύτην συμφορὰν τῶν φρενῶν, ὥστ' ἀνάγκην μοι γενέσθαι κατεπεῖν τὰ γεγενημένα.

Ενδεικτικὴ βιβλιογραφία

Edwards, M., *Οἱ Αττικοὶ ῥήτορες*, μτφρ. Δ. Σπαθάρας, Μ. Κυρτζάκη, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2002.

Θεοδωρακόπουλος, Β., *Εἰσαγωγή στην αττικὴ ῥητορεία. Ἐνα πρῶτο σχεδίασμα*, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1989.

Jacoby, F., “Patrios Nomos: state burial in Athens and the public cemetery in the Kerameikos”, *JHS* 64, 1944, σ. 37-66.

Kennedy, G., *Ἱστορία της κλασικῆς ῥητορικῆς*, μτφρ. Ν. Νικολοῦδης, Παπαδήμας, Αθήνα, 2000.

Μαραγκάκης, Ε.Ν., *Ἡ ῥητορικὴ τέχνη στην ακμὴ της*, Βασδέκης, Αθήνα, 1991.

Todd, S.C., *Lysias*, Austin, 2000.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Εἰ δὲ σὺ οἶει ὡς πλείω ἔχων τῶν ἰδιωτῶν κτήματα ὁ τύραννος διὰ τοῦτο καὶ πλείω ἀπ' αὐτῶν εὐφραίνεται, οὐδὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὡς Σιμωνίδῃ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἀθληταὶ οὐχ ὅταν ἰδιωτῶν γέωνται κρείττονες, τοῦτ' αὐτοὺς εὐφραίνει, ἀλλ' ὅταν τῶν ἀνταγωνιστῶν ἦπτους, τοῦτ' αὐτοὺς ἀνιᾶ, οὕτω καὶ ὁ τύραννος οὐχ ὅταν τῶν ἰδιωτῶν πλείω φαίνεται ἔχων, τότε εὐφραίνεται, ἀλλ' ὅταν ἐτέρων τυράννων ἐλάττω ἔχη, τούτῳ λυπεῖται· τούτους γὰρ ἀνταγωνιστὰς ἠγεῖται αὐτῷ τοῦ πλοῦτου εἶναι. Οὐδὲ γε θάττον τι γίνεται τῷ τυράννῳ ἢ τῷ ἰδιώτῃ ὧν ἐπιθυμεῖ. Ὁ μὲν γὰρ ἰδιώτης οἰκίας ἢ ἀγροῦ ἢ οἰκέτου ἐπιθυμεῖ, ὁ δὲ τύραννος ἢ πόλεων ἢ χώρας πολλῆς ἢ λιμένων ἢ ἀκροπόλεων ἰσχυρῶν, ἃ ἔστι πολὺ χαλεπώτερα καὶ ἐπικινδυνότερα κατεργάσασθαι τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιθυμημάτων. Ἀλλὰ μέντοι καὶ πένητας ὄψει οὐχ οὕτως ὀλίγους τῶν ἰδιωτῶν ὡς πολλοὺς τῶν τυράννων. Οὐ γὰρ τῷ ἀριθμῷ οὔτε τὰ πολλὰ κρίνεται οὔτε τὰ ὀλίγα, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις· ὥστε τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα τὰ ἱκανὰ πολλὰ ἔστι, τὰ δὲ τῶν ἱκανῶν ἐλλείποντα ὀλίγα. Τῷ οὖν τυράννῳ τὰ πολλαπλάσια ἦττον ἱκανὰ ἔστιν εἰς τὰ ἀναγκαῖα δαπανήματα ἢ τῷ ἰδιώτῃ.

Ξενοφῶν, *Ἰέρων* 4.6-9

Ἔκδοση: E.C. Marchant, (OCT) 1900-1920

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Ξενοφών γεννήθηκε γύρω στο 430 π.Χ. Ήταν γιος του Γρύλλου και καταγόταν από εύπορη οικογένεια. Πιθανότατα υπηρέτησε στο αθηναϊκό ιππικό και συνδέθηκε με τον Σωκράτη, χωρίς ωστόσο να ενταχθεί στον κύκλο των μαθητών του. Δέχτηκε να λάβει μέρος στην εκστρατεία του Κύρου εναντίον του αδερφού του Αρταξέρξη. Κατά τη μάχη στα Κούναξα –στις όχθες του ποταμού Ευφράτη, κοντά στη σημερινή Βαγδάτη– το 401 π.Χ. το στράτευμα του Κύρου με τη βοήθεια των Ελλήνων μισθοφόρων νίκησε, ωστόσο ο ίδιος ο Κύρος έχασε τη ζωή του. Το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα βρέθηκε σε δυσμενή θέση, ιδιαίτερα μετά τη δολοφονία των αρχηγών του από τον Πέρση σατράπη Τισσαφέρνη. Τότε ο Ξενοφών ανέλαβε ως αρχηγός του να το οδηγήσει πίσω στην Ελλάδα. Πέρασαν από τη Μεσοποταμία και την Αρμενία στη Μαύρη Θάλασσα, στο Βυζάντιο και μετά στη Θράκη, όπου ο Ξενοφών παρέμεινε παρακολουθώντας τις επιχειρήσεις των Σπαρτιατών, οι οποίοι με επικεφαλής τον Θίβρωνα διεξήγαν πόλεμο εναντίον του Τισσαφέρνη στο πλευρό των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας το 399 π.Χ. Ο Ξενοφών προσχώρησε στον σπαρτιατικό στρατό, αλλά για την περίοδο εκείνη δεν έχουν διασωθεί πολλά στοιχεία σχετικά με τη δράση του και τη στάση του απέναντι στον Θίβρωνα. Μετά την ανάκληση του Θίβρωνα από τους Σπαρτιάτες, ανέλαβε δράση ο Δερκυλίδας και στη συνέχεια ο Αγησίλαος, για τον οποίο ο Ξενοφών έτρεφε ιδιαίτερη εκτίμηση. Η νικηφόρος πορεία του Αγησίλαου διακόπηκε το 394 π.Χ., όταν έλαβε διαταγή από τη Σπάρτη να επιστρέψει με τον στρατό του στην Ελλάδα.

Το 394 π.Χ. στη μάχη της Κορώνειας βρέθηκαν αντιμέτωποι οι Αθηναίοι (και οι σύμμαχοί τους Βοιωτοί, Αργείοι και Κορίνθιοι) με τους Σπαρτιάτες, των οποίων επικεφαλής ήταν ο Αγησίλαος. Ο Ξενοφών, που ακολουθούσε τον στρατό του Αγησίλαου, κατηγορήθηκε για τις σχέσεις του με τη Σπάρτη και εξορίστηκε από την Αθήνα. Εγκαταστάθηκε τότε στον Σκιλλούντα της Ηλείας και έγινε πρόξενος των Σπαρτιατών στην Ολυμπία.

Μετά τη μάχη στα Λεύκτρα το 371 π.Χ. κατέφυγε στην Κόρινθο και για κάποια περίοδο συμφιλώθηκε με την Αθήνα. Εξάλλου, δύο έργα του, ο *Ιππαρχικός* και ο *Οικονομικός*, προϋποθέτουν εξοικείωση με τον αθηναϊκό τρόπο ζωής. Ο γιος του σκοτώθηκε το 362 π.Χ. στη Μαντίνεια πολεμώντας στο πλευρό των Αθηναίων ιππέων.

Ο θάνατος του Ξενοφώντα τοποθετείται μετά το 355 π.Χ. Τα πιο γνωστά έργα του είναι η *Κύρου Ἀνάβασις* και τα *Ἑλληνικά* (βλ. και Ενότητα 11), όπου στην ουσία συνεχίζει το έργο του Θουκυδίδη έως τη μάχη της Μαντίνειας. Εκτός από ιστορικά έργα συνέγραψε και πολλά φιλοσοφικά και τεχνικά (*τέχναι*, πραγματείες), στα οποία περιέχονται συμβουλές και πρακτικές οδηγίες για διάφορες δραστηριότητες (π.χ. *Κυνηγετικός*, *Πόροι*).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο *Ἰέρων*, έργο του Ξενοφώντα με φιλοσοφικό περιεχόμενο, είναι ένας φανταστικός διάλογος ανάμεσα στον τύραννο των Συρακουσών Ιέρωνα Α' και τον λυρικό ποιητή Σιμωνίδη τον Κείο. Ο διάλογος θυμίζει σε πολλά σημεία τον διάλογο Κροίσου και Σόλωνα που παραθέτει ο Ηρόδοτος (ένας τύραννος συνομιλεί με έναν σοφό). Ο Σιμωνίδης εκφράζει την άποψη ότι πρέπει να είναι ευχάριστο να είναι κάποιος τύραννος, ενώ ο Ιέρων την αντικρούει και συζητούν τα προβλήματα που αναφέρονται σε ένα τυραννικό καθεστώς.

Ο *Ιέρων Α'*, αδελφός του Γέλωνα, ήταν τύραννος των Συρακουσών από το 478 έως το 466 π.Χ. Κυβέρνησε σε μια δύσκολη περίοδο κατά την οποία ξέσπασαν πολλές διαμάχες και στο εσωτερικό της πόλης και μεταξύ των ελληνικών πόλεων. Η περίοδος διακυβέρνησης των Συρακουσών από τον Ιέρωνα χαρακτηρίστηκε από αυθαιρεσίες και βιαιότητες, με αποτέλεσμα να σημειωθούν πολλές στάσεις εναντίον του. Το 476 π.Χ. εγκατέστησε Συρακουσίους στην Κατάνη, η οποία μετονομάστηκε σε «Αίτνα». Εκεί και τάφηκε το 466 π.Χ. με τιμές ιδρυτή πόλης. Θέλοντας να προσδώσει κύρος στην αυλή του, συχνά καλούσε ανθρώπους του πνεύματος, όπως τον Βακχυλίδη, τον Πίνδαρο, τον Σιμωνίδη τον Κείο, τον Ξενοφάνη και τον Αισχύλο.

Ο *Σιμωνίδης ο Κείο* ασχολήθηκε με ποικίλα είδη λυρικής ποίησης. Γεννήθηκε, σύμφωνα με τις περισσότερες πηγές, γύρω στο 556 π.Χ. και πέθανε στον Ακράγαντα της Σικελίας το 467/6 π.Χ. Κανένα ποίημα του Σιμωνίδη δε σώζεται ολόκληρο, ωστόσο το όνομά του έχει συνδεθεί με τα περίφημα επιγράμματα για τους πεσόντες στο Μαραθώνα και στις Θερμοπύλες. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το επίγραμμα προς τιμήν των Τριακοσίων του Λεωνίδα που έπεσαν στις Θερμοπύλες το 480 π.Χ.: *ᾠ ξείν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι* (Σιμωνίδης, *Παλατινή Ἀνθολογία* 7.249). Ο Σιμωνίδης συνέθεσε επίσης *επινίκους*, δηλαδή ύμνους προς τιμήν νικητών σε αθλητικούς αγώνες, σκόλια, δηλαδή τραγούδια για συμπόσια, *θρήνους*, *εγκώμια*, *παιάνες*, *παρθένια*, *ελεγείες* και *διθυράμβους*. Η φήμη του ήταν μεγάλη και αποδίδονται σε αυτόν ποικίλες αποφθεγματικές φράσεις, εκ των ο-

ποιών ίσως η πιο χαρακτηριστική είναι η ρήση του «η ζωγραφική είναι σιωπηλή ποίηση και η ποίηση είναι ζωγραφική που μιλάει» (Πλούταρχος, *Ἠθικά* 346F).

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- να συζητήσουν για τα πολιτεύματα της αρχαιότητας και ειδικότερα για την τυραννίδα,
- να περιγράψουν κάποιες πλευρές του χαρακτήρα των τυράννων, και μάλιστα του Ιέρωνα,
- να εντοπίσουν τα αδιέξοδα του μοναρχικού πολιτεύματος, και μάλιστα ιδωμένα από την οπτική γωνία του ίδιου του μονάρχη.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Αφόρμηση για τη διδασκαλία μπορεί να αποτελέσει το παρακάτω απόσπασμα από λόγο του Τσόρτσιλ που εκφωνήθηκε στις 11/11/1947: «*Κανείς δεν ισχυρίστηκε ότι η δημοκρατία είναι τέλεια ή πάνσοφη. Αντίθετα, όπως έχει ήδη ειπωθεί, η Δημοκρατία είναι η χειρότερη μορφή διακυβέρνησης – αν εξαιρεθούν βέβαια όλες οι άλλες μορφές που δοκιμάστηκαν στο παρελθόν*» (πβ. και Ἡροδότου 3.80-81). Οι μαθητές μπορούν να σχολιάσουν την παραπάνω άποψη και στη συνέχεια να αναφέρουν κάποια βασικά χαρακτηριστικά της δημοκρατίας.

- Οι μαθητές καλούνται να μιλήσουν για τη λέξη «τύραννος». Επίσης, ζητείται να θυμηθούν από το μάθημα της Ιστορίας την εξέλιξη των πολιτευμάτων στην αρχαία Ελλάδα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τυραννίδας (*βασιλεία – αριστοκρατία – ολιγαρχία – τυραννίδα – δημοκρατία*). Είναι αρκετό να αναφερθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις τύραννοι έγιναν κάποιοι φιλόδοξοι και δυναμικοί πολίτες που προέρχονταν συνήθως από την τάξη των ευγενών και που επωφεληθήκαν από την αναταραχή που υπήρχε σε κάποιες πόλεις λόγω των αντιθέσεων μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Πήραν με το μέρος τους μέρος του δήμου και κατέλαβαν την εξουσία με τη βία, καταργώντας όλες τις άλλες αρχές. Κυβέρνησαν σαν απόλυτοι μονάρχες και, παρόλο που σε πολλές περιπτώσεις η προσφορά τους υπήρξε σημαντική, ήταν μισητοί, γιατί στηρίζαν τη δύναμή τους στη βία.

- Ιδιαίτερη σημασία έχει ο εντοπισμός φράσεων αποφθεγματικού χαρακτήρα, καθώς φέρουν το νοηματικό βάρος του κειμένου: *Οὐδέ γε θάπτον τι γίνεται τῷ τυράννῳ ἢ τῷ ιδιώτῃ ὄν ἐπιθυμῆι – Οὐ γάρ τῷ ἀριθμῷ οὔτε τὰ πολλὰ κρίνεται οὔτε τὰ ὀλίγα, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις.*

Ενδείκνυται να ζητηθεί από τους μαθητές να παρακολουθήσουν τη ροή του κειμένου απαντώντας σε **ερωτήσεις κατανόησης** όπως:

- Ποιους θεωρεί ο τύραννος ανταγωνιστές του ως προς τον πλούτο;
- Ποια παραδείγματα επιθυμιών ενός τυράννου δίνει το κείμενο;
- Τι αποδεικνύουν αυτές οι επιθυμίες;

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Ο ισχυρισμός αυτός δείχνει ακριβώς ότι τα υλικά αγαθά κρίνονται ανάλογα με τη χρησιμότητά τους, τις ανάγκες που πρέπει να καλύψουν και το περιβάλλον μέσα στο οποίο ε-

ντάσσονται. Σήμερα, όπως και τότε, δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι τις ίδιες ανάγκες, έτσι αυτά που για κάποιον είναι πολλά για κάποιον άλλο είναι λίγα. Κατά τον Ιέρωνα, αυτό αποτελεί αιτία δυστυχίας για τους τυράννους, οι οποίοι δεν μπορούν να αρκεστούν σε αυτά που για άλλους είναι αρκετά, με αποτέλεσμα να μην μένουν ποτέ ικανοποιημένοι. Αυτή η «αναγκαστική» πλεονεξία του τυράννου φυσικό είναι να προξενεί προβλήματα στους πολίτες.

4. (βλ. παραπάνω τις Οδηγίες διδασκαλίας)

Για την ερώτηση ενδείκνυται να ζητηθεί από τους μαθητές να ανατρέξουν σε λεξικά της ν.ε., προκειμένου να βρουν τις διαφορετικές σημασίες της λέξης και να επιστημονούν την αρνητική σημασία της, με την οποία χρησιμοποιείται σήμερα. Ενδιαφέρον θα είχε να γίνει το ίδιο και στα Αγγλικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Γερμανικά, όπου οι αντίστοιχες λέξεις προέρχονται απευθείας από την ελληνική λ. *τύραννος*.

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της παραγωγής ουσιαστικών από επίθετα και άλλα ουσιαστικά.

Στο κεφάλαιο αυτό κρίνεται σκόπιμο να επαναλάβει ο εκπαιδευτικός στους μαθητές τις παραγωγικές καταλήξεις των ουσιαστικών που παράγονται από επίθετα [-(ε)ια, (ο)ια, -ος, -(ο)σύνη, -(ω)σύνη, -της, -άς], καθώς και τις καταλήξεις των τοπικών, υποκοριστικών, περιεκτικών, πατρωνυμικών, εθνικών, γονεωνυμικών και παρωνύμων, τα οποία διδάχτηκαν οι μαθητές στην Α' Γυμνασίου. Χρήση του σχετικού σχολικού εγχειριδίου και της Γραμματικής κρίνεται απαραίτητη στην τάξη για διευκόλυνση μαθητών και εκπαιδευτικού.

Ο Πίνακας στηρίζεται σε λέξεις του κειμένου (επίθετα και ουσιαστικά): δίνονται παραγωγικές καταλήξεις και ζητείται ο σχηματισμός του κατάλληλου ουσιαστικού, π.χ. *ἀγαθός* > *ἀγαθότης*, *ἄξιος* > *ἄξια*, *οἰκία* > *οἰκίδιον*, υποκοριστικό.

Συμπλήρωση Πίνακα

ἀγαθότης, *ἀναγκαιότης*, *ἄξια*, *ἑτερότης*, *ἰκανότης*, *μικρότης*, *οἰκίδιον*, *οἰκέτης*, *οἰκίσκος*, *πολίτης*, *πολίδιον*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. *χοῆσις* (ενέργεια), *δαπάνη* (ενέργεια, κατάσταση), *κτῆμα* (αποτέλεσμα ενέργειας), *ὄλεθρος* (κατάσταση), *ἄθλητής* (πρόσωπο που ενεργεί).

3. ὁ *οἰκέτης*, ὁ *οἰκεύς*, ἡ *οἴκησις*, τὸ *οἴκημα*, τὸ *οἰκητήριον*, ἡ *οἰκειότης*.

4. *ταχύρρυθμος*, *ταχύπλοος*, *ταχυμεταφορά*, *ταχυπληρωμή*, *ταχυπαλμία/ταχυκαρδία*

Γ. Γραμματική

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- η εξοικείωση των μαθητών με τους γενικούς κανόνες σχηματισμού των συνηρημένων ρημάτων,
- η μελέτη των συναιρέσεων της α' τάξης συνηρημένων ρημάτων σε *-άω*, *-ῶ* και η εξάσκηση

ση στον σχηματισμό μεμονωμένων τύπων.

Ο διδάσκων μπορεί αρχικά να αναφερθεί στις καταλήξεις των ρημάτων της β' συζυγίας της ν.ε. (π.χ. αγαπῶ, φιλῶ).

Ιδιαίτερη σημασία έχει η κατανόηση από τους μαθητές της **διαδικασίας σχηματισμού**, γι' αυτό και ενδείκνυται να λυθούν αρκετές ασκήσεις με τη βοήθεια του πίνακα των συναίρεσεων και να μη ζητηθεί η απομνημόνευση των καταλήξεων που προκύπτουν από τις συναίρεσεις.

Η εξοικείωση με τον **τονισμό** των συνηρημένων πρέπει να ξεκινήσει με την επανάληψη δύο βασικών κανόνων τονισμού: α) όταν η λήγουσα είναι μακρά, δεν τονίζεται η προπαραλήγουσα, και β) η προπαραλήγουσα παίρνει πάντα οξεία. Σε αυτούς θα προστεθεί ο κανόνας για την περισπωμένη στη λήγουσα που προέρχεται από συναίρεση. Χρήσιμη είναι η παρατήρηση ότι τα ρήματα τονίζονται γενικώς στην προπαραλήγουσα, εκτός εάν η λήγουσα είναι μακρόχρονη, οπότε ο τόνος κατεβαίνει στην παραλήγουσα.

Επιπλέον, είναι σκόπιμο μετά τη συμπλήρωση της κλίσης οι μαθητές να επισημάνουν μόνοι τους την ομοιότητα οριστικής και υποτακτικής ενεστώτα. Γενικά, για όλες τις τάξεις των συνηρημένων, ενδείκνυται να υπάρχει ένας πίνακας στο τετράδιο των μαθητών με όλους τους ομόηχους τύπους και τη διάκρισή τους.

Η κλίση των ρημάτων ζῶ, πεινῶ, διψῶ, χρῶμαι μπορεί να ανατεθεί ως εργασία για το σπίτι, αλλά μόνο αφού έχουν αφομοιωθεί απολύτως οι καταλήξεις των συνηρημένων σε -άω, -ῶ. Οποσδήποτε θα πρέπει να γίνει παραπομπή και στην αντίστοιχη παράγραφο της Γραμματικής.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. γ' εν. παρατ. ε.φ., γ' εν. προστ. ενεστ. ε.φ., απαρ. ενεστ. ε.φ., γ' πληθ. ευκτ. ενεστ. ε.φ., γ' εν. προστ. ενεστ. μ.φ., ονομ. εν. αρσ. μτχ. ενεστ. ε.φ.

3. 1-στ, 2-δ, 3-β, 4-ζ, 5-α, 6-γ, 7-ε.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να κλίνετε τα ρ. ζῆω, -ῶ και χρῆμαι, -ῶμαι στην υποτακτική, ευκτική και προστακτική ενεστώτα στη φωνή που βρίσκονται.
2. Στις παρακάτω φράσεις να εντοπίσετε τους τύπους συνηρημένων ρημάτων α' τάξης, να τους αναγνωρίσετε γραμματικά και να τους μεταφέρετε στον άλλο αριθμό:
 - α. Ἄλλά, φίλοι γὰρ οἱ παρόντες ἐν λόγῳ, τί ταῦτα τοὺς Λάκωνας αἰτιώμεθα;
 - β. Οὐδὲ διψῶσιν οὐδὲ πεινῶσιν ἄνθρωποι, πρὶν σοφοὶ γενέσθαι; Διψῶντες οὖν ὕδατος οὐκ ἔχουσι χρεῖαν οὐδ' ἄρτου πεινῶντες.
 - γ. Ἡ μὲν φαρμακευτικὴ διὰ φαρμάκων ἰᾶται τὰς ἀρρωστίας, ἡ δὲ νοσογνωμονικὴ (= επιστήμη του γιατροῦ, διαγνωστικὴ) διὰ τοῦ γνῶναι τὸ ἀρρώστημα.
 - δ. Μὴ βοᾷτε· καὶ γὰρ τυγχάνει οὗτος πρόσθεν καθεύδων (= να κοιμάται).
3. Να συμπληρώσετε τις φράσεις με τους σωστούς τύπους των συνηρημένων ρημάτων τα οποία δίνονται στις παρενθέσεις:
 - α. Τῶ δὲ στρατιώτῃ ζημία πληγαὶ καὶ τὸ (πεινῶ).

- β. Ἄλλὰ λέγε εἰ δοκεῖ τίς σοι ἰατρός, ὑγιᾶ (= υγιή) τινα ποιῶν, ὠφέλιμα καὶ ἑαυτῷ ποιεῖν καὶ ἑκείνῳ ὄν (ἰῶμαι);
- γ. (ἀποδειλιῶ) καὶ σύ, ὦ Ἄδειμαντε, πλησίον τοῦ κινδύνου γενόμενος;
- δ. Οὗτος Μυκηναῖος μὲν (αὐδῶμαι = μιλῶ) γένος, Ἴππομέδων ἄναξ (= ἄρχοντας).
- ε. Οὔκουν οἴεσθε τὸ ξυμφέρον μὲν μετ' ἀσφαλείας εἶναι, τὸ δὲ δίκαιον καὶ καλὸν μετὰ κινδύνου (δρῶμαι);

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Anderson, K.**, *Ξενοφών. Η ζωή και το έργο του*, μτφρ. Π. Μοσχόπουλος, επιμ. Α. Μαρκαντωνάτος, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2002.
- Andrewes, A.**, *Η τυραννία στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Μ. Κάσου, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1982.
- Bury, J.B.**, *Οι αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί*, μτφρ. Φ. Βώρος, Παπαδήμας, Αθήνα, 1984.
- Chatelet, F.**, *Η γέννηση της Ιστορίας. Η διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης στην αρχαία Ελλάδα*, τόμ. 1: μτφρ. Α. Κασίμη, τόμ. 2: μτφρ. Δ. Κίκιζας, Σμίλη, Αθήνα, 1992.
- Gray, V.J.**, “Xenophon’s Hiero and the Meeting of Wise Man and Tyrant in Greek Literature” *CQ* N.S. 36, 1986, σ. 115-123.
- Κατσουλάκος, Θ.**, *Οι απόψεις του Ξενοφώντα για την Ιστορία*, Πατάκης, Αθήνα 1999.
- Μιχογιαννάκης, Ε.**, *Παθολογία πολιτευμάτων στην Αρχαιότητα*, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1992.
- Moore, J.M.**, *Aristotle and Xenophon on Democracy and Oligarchy*, Univ. of California Press, Berkeley, 1975.
- Strauss, L.**, *Περί τυραννίας (Ξενοφών, Ιέρων ή τυραννικός)*, μτφρ. Α. Τρουλινού, επιμ. Ζ. Σαρίκας, Εξάντας, Αθήνα, 1994.
- Vidal-Naquet, P.**, *Οι Έλληνες, οι ιστορικοί, η δημοκρατία. Η μεγάλη απόκλιση*, μτφρ. Α. Μεθενίτη - Α. Στεφανής, Πατάκης, Αθήνα, 2002.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἔαρ' οὖν ἂν ἔξαρκέσειεν ἡμῖν, εἰ τὴν τε πόλιν ἀσφαλῶς οἰκοῖμεν καὶ τὰ περὶ τὸν βίον εὐπορώτεροι γιγνοίμεθα καὶ τὰ τε πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὁμονοοῖμεν καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν εὐδοκίμοιμεν; Ἐγὼ μὲν γὰρ ἠγοῦμαι τούτων ὑπαρξάντων τελέως τὴν πόλιν εὐδαιμονήσειν. Ὁ μὲν τοίνυν πόλεμος ἀπάντων ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ἀπεστέρηκεν· καὶ γὰρ πενεστέρους ἐποίησεν καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑπομένειν ἠνάγκασεν καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας διαβέβληκεν καὶ πάντας τρόπους τεταλαιπώρηκεν ἡμᾶς. Ἦν δὲ τὴν εἰρήνην ποιησώμεθα καὶ τοιοῦτους ἡμᾶς αὐτοὺς παράσχωμεν οἴους αἱ κοινὰ συνθῆκαι προστάττουσιν, μετὰ πολλῆς μὲν ἀσφαλείας τὴν πόλιν οἰκήσομεν; ἀπαλλαγέντες πολέμων καὶ κινδύνων καὶ ταραχῆς εἰς ἣν νῦν πρὸς ἀλλήλους καθέσταμεν; καθ' ἑκάστην δὲ τὴν ἡμέραν πρὸς εὐπορίαν ἐπιδώσομεν, ἀναπεπαυμένοι μὲν τῶν εἰσφορᾶν καὶ τῶν τριηραρχῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὸν πόλεμον λειτουργῶν, ἀδεῶς δὲ γεωργοῦντες καὶ τὴν θάλατταν πλέοντες καὶ ταῖς ἄλλαις ἐργασίαις ἐπιχειροῦντες αἱ νῦν διὰ τὸν πόλεμον ἐκλελοίπασιν. Ὀψόμεθα δὲ τὴν πόλιν διπλασίας μὲν ἢ νῦν τὰς προσόδους λαμβάνουσαν, μεστὴν δὲ γιγνομένην ἐμπόρων καὶ ξένων καὶ μετοίκων ὧν νῦν ἐρήμη καθέστηκεν. Τὸ δὲ μέγιστον· συμμάχους ἔξομεν ἅπαντας ἀνθρώπους, οὐ βεβιασμένους, ἀλλὰ πεπεισμένους.

Ἰσοκράτης, Περὶ εἰρήνης 19-21

Ἐκδοση: G.E. Benseler – F. Blass, (Teubner) 21913-27

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο **Ἰσοκράτης** εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πιο γνωστοὺς Ἀθηναίους ρήτορες. Γεννήθηκε τὸ 436 π.Χ. στὸν αττικὸ δῆμο Ερχιά καὶ πέθανε λίγο μετὰ τὸ 338 π.Χ. σὲ ἡλικία περίπου 98 ἐτῶν. Καταγόταν ἀπὸ εὐπορὴ οἰκογένεια καὶ μαθήτευσε κοντὰ στὸν σοφιστὴ Γοργία, τὸν Πρόδικο, τὸν Τεισία καὶ τὸν μετριοπαθὴ ὀλιγαρχικὸ Θηραμένη· θεωρεῖται ὅτι ἀνήκε καὶ στὸν κύκλο τοῦ Σωκράτη. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ πατρικὴ περιουσία τοῦ ἐξανεμίστηκε καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἀναγκάστηκε νὰ ἀσκήσει γιὰ κάποια περίοδο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ λογογράφου.

Γύρω στὸ 390 π.Χ. δημιούργησε τὴ δική του ρητορικὴ σχολὴ καὶ διακρίθηκε ὡς σπουδαῖος ρητοροδιδάσκαλος. Συνέγραψε αρκετοὺς λόγους, ὁ ἴδιος ὅμως δὲν ἐκφώνησε ποτὲ κανένα, διότι, ὅπως παραδεχόταν, δε διέθετε τόλμη καὶ δυνατὴ φωνή· ἀπευθύνθηκε ὅμως στὸ κοινὸ με τὸν γραπτὸ λόγο («Ἐγὼ γὰρ πρὸς μὲν τὸ πολιτεύεσθαι πάντων ἀφνέστατος ἐγενόμην τῶν πολιτῶν· οὔτε γὰρ φωνὴν ἔσχον ἱκανὴν οὔτε τόλμαν δυναμένην ὄχλω χρῆσθαι καὶ μολύνεσθαι καὶ λαιδορεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ βήματος καλινδουμένοις», *Φίλιππος* 81).

Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἀποδίδονταν στὸν Ἰσοκράτη 60 λόγοι, κυρίως ἐπιδεικτικοί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους 25 θεωρήθηκαν γνήσιοι ἀπὸ τὸν Διονύσιο τὸν Ἀλικαρνασσεά καὶ 28 ἀπὸ τὸν Καικίλιο (ρήτορα καὶ ἱστορικὸ ἀπὸ τὴ Σικελία). Σήμερα σώζονται 21 λόγοι, με γνωστότερους τὸν *Πανηγυρικὸ*, τὸν *Παναθηναϊκὸ*, τὸν *Ἀρεοπαγικὸ*, τὸν *Περὶ ἀντιδόσεως*, τὸν *Περὶ*

ειρήνης κ.ά. Έγραψε επίσης επιστολές· αξίζει να αναφέρουμε τη Β' Επιστολή του, η οποία γράφτηκε το 344 π.Χ. και απευθύνεται στον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στον λόγο του *Περί ειρήνης* ο Ισοκράτης εκφράζει την άποψη ότι η Αθήνα πρέπει να χαράξει νέα πορεία, εγκαταλείποντας τις επεκτατικές βλέψεις της. Η Αθήνα γνωρίζει την ήττα στη ναυμαχία στα Έμβρατα το 356 π.Χ. και ταυτόχρονα αντιμετωπίζει την απειλή της περσικής εισβολής. Οι αντιμαχόμενες παρατάξεις (Αθήνα από τη μία, Ρόδος, Κως, Χίος με τη βοήθεια του Βυζαντίου και του Μανυσώλου της Καρίας από την άλλη) συμβιβάζονται και αποκαθίσταται η ειρήνη. Ο Ισοκράτης εκφράζει την άποψή του για την αναγκαιότητα σύναψης κοινής ειρήνης και ίδρυσης αποικιών στη Θράκη, προκειμένου να αντιμετωπίσουν οι Αθηναίοι την οικονομική κρίση (αυτός ο λόγος και οι *Πόροι* του Ξενοφώντα φωτίζουν την οικονομική και εξωτερική πολιτική του Ευβούλου). Θεωρεί ότι οι συμπολίτες του δεν έχουν πια την πολυτέλεια να ονειρεύονται μια ηγεμονία αλλά πρέπει να επιδιώξουν να κερδίσουν την εύνοια των Ελλήνων.

Ο Ισοκράτης σταδιακά διαμόρφωσε την άποψη ότι οι Έλληνες θα έπρεπε να συνασπιστούν υπό μια μεγάλη δύναμη, για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν την περσική απειλή. Κατά τον Ισοκράτη, μόνο ο Φίλιππος θα μπορούσε να παίξει έναν τέτοιο ηγετικό ρόλο.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- να γνωρίσουν ένα ρητορικό κείμενο του Ισοκράτη το οποίο έχει τη μορφή του προτρεπτικού λόγου,
- να αντιληφθούν τα πολλαπλά πλεονεκτήματα της ειρήνης όσον αφορά στη ζωή και την πρόοδο ενός λαού και, αντίστοιχα, τα προβλήματα που προξενεί ο πόλεμος,
- να συνειδητοποιήσουν τη διαχρονική ισχύ των επιχειρημάτων που προβάλλει ο ρήτορας και να συζητήσουν πάνω σ' αυτά.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Να ζητηθεί αρχικά η γνώμη των μαθητών σχετικά με τα γενεσιουργά αίτια του πολέμου. Τι οδηγεί τους ανθρώπους στον πόλεμο, αν και είναι γενικά παραδεκτό ότι η ειρήνη είναι προτιμότερη και όλοι ευχόμαστε οι λαοί να συνυπάρχουν ειρηνικά;

- Πέραν του γενικότερου προβληματισμού για την ειρήνη και τον πόλεμο, που εύκολα θα προκύψει από το περιεχόμενο του κειμένου, είναι σκόπιμο να δοθεί έμφαση στις επιλογές του ρήτορα, λεξιλογικές και υφολογικές, οι οποίες στηρίζουν τη θέση του. Η έννοια του επιχειρήματος αναλύεται διεξοδικά στη Γ' Λυκείου, αλλά ρητορικά κείμενα όπως αυτό του Ισοκράτη ενδείκνυται να χρησιμεύσουν ως εισαγωγή. Οι μαθητές μπορούν, για παράδειγμα, να κατανοήσουν αρχικά τον τρόπο της πειθούς, ότι δηλαδή ο ρήτορας απευθύνεται εκτός από τη λογική και στο συναίσθημα του κοινού, προσπαθώντας μέσα από τη γλαφυρή περιγραφή να του μεταφέρει μια ιδεατή εικόνα της Αθήνας όπου όλοι θα απολαμβάνουν την ευημερία

και τον πλούτο της πόλης τους: *Ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι τούτων ὑπαρξάντων τελέως τὴν πόλιν εὐδαιμονήσειν. Πῶς, λοιπόν, προσπαθεῖ να εμπνεύσει ενθουσιασμό και παράλληλα να προβληματίσει τους συμπολίτες του; Μέσα από λέξεις (κυρίως ρήματα) συναισθηματικά φορτισμένες και μέσα από ζεύγη αντίθετων εικόνων, που μοιάζουν με εναλλαγές φωτός και σκότους, μιας πόλης γεμάτης ευτυχία και μιας πόλης γεμάτης δυστυχία και φτώχεια:*

ἀσφαλῶς οἰκοῖμεν, εὐπορώτεροι γιγνοίμεθα, εὐδοκιμοῖμεν, (αντίθεση) ὄ... πόλεμος... ἀπεστέρηκεν... πενεστέρους ἐποίησεν... κινδύνους ὑπομένειν ἠνάγκασεν... διαβέβληκεν... τεταλαιπώρηκεν... ἀσφαλείας (χρήση της λέξης για δεύτερη φορά - ἔμφαση), πολέμων και κινδύνων (χρήση της λέξης για δεύτερη φορά - ἔμφαση) και ταραχῆς (η επανάληψη του και δίνει ἔμφαση), πρὸς εὐπορίαν (χρήση της λέξης για δεύτερη φορά - ἔμφαση), ἀδεῶς, (αντίθεση) αἰνῶν διὰ τὸν πόλεμον ἐκλελοίπασιν, διπλασίας... προσόδους (αντίθεση) ἢ νῦν, μεστήν..., ἐρήμη (αντίθεση) καθέστηκεν (σε αυτό το σημείο η παύση του ρήτορα και η προεξαγγελτική παράθεση προετοιμάζουν το κοινό για κάτι πολύ σημαντικό), Τὸ δὲ μέγιστον... ἅπαντας (το ἐπίθετο, με την ἀπόλυτη φύση του, δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας), οὐ βεβιασμένους, ἀλλὰ πεπεισμένους (η αντίθεση στηρίζει το ἐπιχείρημα).

Ερωτήσεις για την πληρέστερη **κατανόηση** του κειμένου:

- Ποια είναι τα τέσσερα χαρακτηριστικά μιας ευτυχισμένης πόλης κατά τον Ισοκράτη;
- Πώς περιγράφονται τα αποτελέσματα του πολέμου;
- Πώς περιγράφεται η εικόνα της πόλης σε περίοδο ειρήνης;
- Ποιο θεωρεί ο Ισοκράτης ως πιο σημαντικό αποτέλεσμα της σύναψης ειρήνης;

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Είναι βέβαιο ότι και οι συμμαχίες, όπως και κάθε σχέση, πρέπει να στηρίζονται στην ελεύθερη βούληση των συμβαλλομένων. Φυσικά, αυτό δεν αποκλείει την επιδίωξη προώθησης των συμφερόντων τους. Αυτό όμως που θέλει να τονίσει εδώ ο ρήτορας είναι ότι, αν κάποιος παραμένει σε μια συμμαχία μόνο και μόνο επειδή είναι εξαναγκασμένος να το κάνει, δε θα είναι πιστός σύμμαχος και θα αναζητεί ευκαιρία να απομακρυνθεί από αυτήν. Έτσι, η συμμαχία θα είναι ασταθής, ενώ η συμμετοχή ύστερα από ελεύθερη απόφαση αποτελεί το ισχυρότερο συνεκτικό στοιχείο μιας συμμαχίας, στην οποία ο ένας δε θα υπονομεύει τον άλλο, κάτι που θα οδηγούσε σε μια πολιτική ουσιαστικά ιμπεριαλιστική.

4. Είναι βέβαιο πως η στάση των Αθηναίων απέναντι στους συμμάχους τους και κατά την Α' και κατά τη Β' Αθηναϊκή Συμμαχία συντέλεσε στην αποξένωση των συμμάχων και στη διαμόρφωση εχθρικής στάσης εκ μέρους τους έναντι της Αθήνας. Σωστά, λοιπόν, επισημαίνει ο Ισοκράτης ότι, αν η Αθήνα διατηρεί τις ηγεμονικές βλέψεις της, θα πρέπει να μεταβάλλει τη στάση της έναντι των συμμάχων της. Μια τέτοια μεταστροφή, ωστόσο, δεν είναι βέβαιο πως θα είχε ως αποτέλεσμα την άρση των επιφυλάξεων από την πλευρά των συμμάχων. Γνωρίζουμε πως η εξωτερική πολιτική δεν είναι προϊόν συμπάθειας και ηθικών αρχών αλλά συνισταμένη βλέψεων και συμφερόντων. Κατά συνέπεια, μόνο εάν η Αθήνα θα μπορούσε να εμπνεύσει σιγουριά στους συμμάχους της και να πείσει ως ηγετική δύναμη, θα είχε νόημα η μεταστροφή στη συμπεριφορά της, ώστε να είναι επιπλέον και αρεστή και αγαπητή στους συμμάχους της.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Ποιο θεωρείτε ότι είναι το πιο πειστικό επιχείρημα του Ισοκράτη και γιατί;
2. Υπάρχουν, κατά τη γνώμη σας, περιπτώσεις κατά τις οποίες ο πόλεμος μπορεί να είναι προτιμότερος από την ειρήνη;

Δημιουργικές – διαθεματικές δραστηριότητες

1. Δραστηριότητα προτρεπτικού λόγου:

Να συνεχίσετε τον λόγο του Ισοκράτη σαν να τον εκφωνούσατε εσείς σε ένα σύγχρονο συνέδριο με θέμα την ευαισθητοποίηση των ηγετών στο θέμα της ειρήνης. Μπορείτε να αντλήσετε στοιχεία και από το απόσπασμα του Βακχυλίδη που παρατίθεται στο Επίμετρο.

2. Να εντοπίσετε στο κείμενο του Ισοκράτη μια σημαντική αρχή για ομαλές και εποικοδομητικές διεθνείς σχέσεις (συμμάχους *ἔξομεν...*).

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος της Ενότητας αυτής είναι η επανάληψη της παραγωγής επιθέτων από ρήματα.

Κρίνεται απαραίτητη η υπενθύμιση στους μαθητές των καθαρά ρηματικών επιθέτων σε -τος και -τέος από τη μία, καθώς και των άλλων επιθέτων που παράγονται από ρήματα με παραγωγικές καταλήξεις -άς, -ής, -ός, -νός, -ανός, -ρός, -ερός, -ικός, -ιμος, -μων, -τήριος κ.ά. από την άλλη. Το σχολικό εγχειρίδιο της Α' Γυμνασίου και η Γραμματική είναι απαραίτητα βοηθήματα για την εργασία της επανάληψης μέσα στην τάξη.

Το ρ. *μένω* του κειμένου δίνει αφορμή για γλωσσική επεξεργασία. Οι προτεινόμενες ασκήσεις που ακολουθούν δίνουν κάποια εναύσματα για αξιοποίηση του γλωσσικού του πλούτου. Πλήθος παράγωγων και σύνθετων λέξεων, καθώς και σημασιολογικές διαφοροποιήσεις και ενδιαφέρουσες λεξιλογικές παρατηρήσεις, μπορούν να δώσουν αφορμή για παραγωγική ενασχόληση με το ρήμα μέσα στην τάξη και για πρακτική εφαρμογή όσων οι μαθητές έχουν μέχρι τώρα διδαχτεί και επαναλάβει.

Συμπλήρωση Πίνακα

ἀναγκαστικός, γεωργικός, γεωργητέον, γενετικός, δοτός, δοτικός, σχετικός, ληπτέος, ληπτικός, μενετός, ὀπτικός, πειστικός, πειστήριος, πιθανός, ποιητός.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. *ἐπιθυμητικός, ἐπιθυμητός* (τα ίδια και στη ν.ε.) // *φανερός* (το ίδιο και στη ν.ε.) // (α.ε.) *ἠγητέον, ἠγητικός, ἠγεμονικός, ἠγεμόνιος*, (ν.ε.) *ηγεμονικός, ηγετικός* // (α.ε.) *ἐργαστικός, ἐργασιμος, ἐργαστέος*, (ν.ε.) *εργασιακός, εργάσιμος, εργατικός* // (α.ε.) *βουλευτικός*, (ν.ε.) *βουλευτικός*.

3. *υπομονή, υπομονετικός, επιμονή, επίμονος, εμμονή, ἔμμονος, επίδοσι, επιδοτικός, στήριση, στερητικός, απαλλαγί, απαλλακτικός, ανταλλαγί, ανταλλακτικός.*

α. εμμονή, β. ανταλλαγή, γ. επίδοση, δ. υπομονή, επιμονή. ε. απαλλαγή, στ. στέριση.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τα κενά επιλέγοντας την κατάλληλη από τις λέξεις που δίνονται, αφού τη μεταφέρετε στον σωστό τύπο: περιμένω, μοναχός, μοναστικός, εμμονή, μοναστήρι.
 - α. με ανυπομονησία τις διακοπές του Πάσχα, για να ξεκουραστεί.
 - β. Έχει με την καθαριότητα. Δεν ανέχεται το παραμικρό ίχνος σκόνης.
 - γ. Το Άγιον Όρος είναι μια αυτοδιοικούμενη πολιτεία.
 - δ. Στο αρχονταρίκι του, οι προσφέρουν νερό και λουκούμι στους επισκέπτες.
2. Να γράψετε ν.ε. λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω: εμμένω, επιμένω, υπομένω, διαμένω, προσμένω.
3. *μενετός*: Να σχηματίσετε μία πρόταση στη ν.ε. με τη φράση «οι καιροί ου μενετοί».
4. Να αναζητήσετε τη σημασιολογική διαφορά των λέξεων «επιμονή» και «υπομονή». [Απάντηση: Η επιμονή υποδηλώνει την ένταση και η υπομονή τη διάρκεια σε μια προσπάθεια.]

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη των συναιρέσεων της β' τάξης συνηρημένων ρημάτων σε -έω, -ῶ και η εξάσκηση στον σχηματισμό μεμονωμένων τύπων (βλ. και Οδηγίες διδασκαλίας της Ενότητας 3).

Ειδικά για τα ρήματα που λήγουν σε -έω, -ῶ είναι σκόπιμο να επισημανθεί ότι τα περισσότερα στη ν.ε. έχουν μετατραπεί κυρίως στον προφορικό λόγο, αλλά και στην κανονική κλίση τους, σε -άω, π.χ. «Να βοηθάτε όποιον έχει ανάγκη» (ρ. *βοηθέω*, -ῶ). «Τι ακριβώς μου ζητάτε να γίνει;» (ρ. *ζητέω*, -ῶ). Οι μαθητές μπορούν να σκεφτούν και άλλα παραδείγματα, ώστε να συνειδητοποιήσουν ότι δεν είναι ασφαλές να βρίσκουν το θέμα των συνηρημένων ρημάτων της α.ε. βάσει του ν.ε. τύπου.

Επιπλέον, σε αυτή την Ενότητα μπορεί να γίνει αναφορά στα λάθη στην ορθογραφία των συνηρημένων ρημάτων στη ν.ε. λόγω άγνοιας των συναιρέσεων. Ειδικά η προστακτική αορίστου απαντά συχνά ανορθόγραφη σε κάθε είδους διαφημίσεις και έντυπα (ο διδάσκων θα μπορούσε να φέρει ένα δείγμα και να το παρουσιάσει στην τάξη). Μπορεί, λοιπόν, να γίνει σαφές ότι γράφεται με -η- (λόγω συγκοπής) και όχι με -ει-, αφού στο θέμα του αορίστου των συνηρημένων σε -άω, -ῶ και -έω, -ῶ οι χαρακτήρες -α- και -ε- τρέπονται σε -η-: «Παρακολούθηστε τη συνέχεια στο επόμενο επεισόδιο...», «Κρατήστε τις αναμνήσεις για πάντα κοντά σας...», «Ζήστε έντονα!». Ο διδάσκων μπορεί να ενθαρρύνει τους μαθητές να βρουν και οι ίδιοι τέτοια λάθη σε έντυπα ή να βγάλουν φωτογραφία μια λανθασμένη επιγραφή μαγαζιού και να τα παρουσιάσουν στην τάξη.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

4. 1-στ, 2-α, 3-ζ, 4-γ, 5-β, 6-δ, 7-ε.

5. α. λαλεῖν, β. ὑμνούντων, γ. συμμαχῶσι, δ. ἰσορροποῦμεν, ε. ἀδικῆται, στ. σκοπῆς Λυσίας.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε την οριστική ενεστώτα και παρατατικού του ρ. ῥέω στο β' και γ' πρόσ. εν. και πληθ.

2. Να υπογραμμίσετε τους τύπους συνηρημένων ρημάτων στις παρακάτω φράσεις, να διακρίνετε σε ποια τάξη (α' ή β') ανήκουν και να αναγνωρίσετε την ἐγκλισὴ τους:

α. Ἐπὶ τῆς πρώτης ψήφου οὐδ' ὑπακοῦσαι καλούμενος ἤθελες, ἐδέου δὲ τῶν δικαστῶν συγγνώμην ἔχειν σοί;

β. Ἐννόει δ' ὅτι ἡμεῖς ἤλθομεν σοὶ χαριζόμενοι μακρὰν ὁδόν.

γ. Πᾶς ἡμῶν αἰδέισθω τὸν ἑαυτοῦ προεσβύτερον ἔργω τε καὶ ἔπει.

δ. Καὶ σὲ οἶμαι, εἰ βούλοιο, μαθόντα, εἶ σοι ὁ θεὸς μὴ ἐναντιοῖτο, πάνυ ἂν δεινὸν χρηματιστὴν γενέσθαι.

ε. Νῦν οὕτω με ἄτιμον ὄντα ἐν τοῖς στρατιώταις τολμᾶς περιορᾶν;

3. Στο παρακάτω απόσπασμα να εντοπίσετε τους τύπους συνηρημένων ρημάτων των δύο τάξεων που γνωρίζετε και να γράψετε τους αντίστοιχους τύπους στην υποτακτική του ενεστώτα:

Κῦρος τοὺς στρατιώτας παρελαύνειν ἐκέλευσεν ὅπως εἴ τί που ἐναντιοῖτο αὐτῷ, ἀπαντῶν ἔχων τὴν ἰσχὺν ἐν τάξει καὶ μάχοιτο. Κῦρος μὲν δὴ οὕτως ἤγε τὸ στρατεύμα· οὐ μέντοι αὐτός γε μιᾶ χώρα ἐχρῆτο, ἀλλ' ἄλλοτε ἀλλαχῆ περιελαύνων ἐφεώρα τε καὶ ἐπεμελεῖτο, εἴ του δέοιντο.

Ξενοφῶν, Κύρου Παιδεία 5.3.57-59 (διασκευή)

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αντωνίου, Δ., *Ισοκράτη Περί ειρήνης*, Γρηγόρης, Αθήνα, 1977.

Carey, C., “Observers of speeches and hearers of action: the Athenian orators”, στο: Taplin, O. (επιμ.), *Literature in the Greek and Roman worlds*, Oxford, 2000.

Davidson, J., “Isocrates against Imperialism”, *Historia* 39, 1990, σ. 20-36.

Του ιδίου, “The Structure of Arguments in Isocrates De pace”, *Philologus* 114, 1970, σ. 195-210.

Λαούρδας, Β., *Ο Ισοκράτης και η εποχή του*, Αθήνα, 1966.

Μανδηλαράς, Β.Γ., *Ο Περί ειρήνης λόγος του Ισοκράτους εκ του Παπύρου του Βρετανικού Μουσείου*, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1975.

Mathieu, G., *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*, μτφρ. Κ. Διαμαντάκου, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1995.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Και γὰρ περὶ τοῦ παρόντος πράγματος ὀρθῶς γνώσεσθε καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας κοσμιωτέρους ποιήσετε καὶ τὸν βίον τὸν ὑμέτερον αὐτῶν ἀσφαλέστερον καταστήσετε. Ἔστιν δὲ δικαστῶν νοῦν ἔχόντων περὶ τῶν ἀλλοτριῶν τὰ δίκαια ψηφίζομενοις ἅμα καὶ τὰ σφέτερον αὐτῶν εὖ τίθεσθαι. Καὶ μηδεὶς ὑμῶν, εἰς τοῦτ' ἀποβλέψας ὅτι πένης εἰμι καὶ τοῦ πλήθους εἷς, ἀξιούτω τοῦ τιμήματος ἀφαιρεῖν. Οὐ γὰρ δίκαιον ἐλάττους ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας ὑπὲρ τῶν ἀδόξων ἢ τῶν διωνομασμένων, οὐδὲ χεῖρους ἡγεῖσθαι τοὺς πενομένους ἢ τοὺς πολλὰ κεκτημένους. Ὑμᾶς γὰρ ἂν αὐτοὺς ἀτιμάζοιτ' εἰ τοιαῦτα γινώσκοιτε περὶ τῶν πολιτῶν. Ἔτι δὲ καὶ πάντων ἂν εἴη δεινότατον, εἰ δημοκρατουμένης τῆς πόλεως μὴ τῶν αὐτῶν ἅπαντες τυγχάνομεν, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀρχῶν μετέχειν ἀξιόμιεν, τῶν δ' ἐν τοῖς νόμοις δικαίων ἀποστεροῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ μαχόμενοι μὲν ἐθέλομεν ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῆς πολιτείας, ἐν δὲ τῇ ψῆφῳ πλέον νέμομεν τοῖς τὰς οὐσίας ἔχουσιν. Οὐκ, ἂν γέ μοι πεισθῆθ', οὕτω διακείσεσθε πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς οὐδὲ διδάξετε τοὺς νεωτέρους καταφρονεῖν τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν, οὐδὲ ἀλλοτρίους ἡγήσεσθ' εἶναι τοὺς τοιούτους τῶν ἀγόνων, ἀλλ' ὥς ὑπὲρ αὐτοῦ δικάζων οὕτως ἕκαστος ὑμῶν οἴσει τὴν ψῆφον. Ἄπαντας γὰρ ὁμοίως ἀδικοῦσιν οἱ τολμῶντες τοῦτον τὸν νόμον παραβαίνειν τὸν ὑπὲρ τῶν σωματίων τῶν ὑμετέρων κείμενον.

Ἰσοκράτης, *Κατὰ Λοχίτου* 18-21

Ἔκδοση: G.E. Benseler – F. Blass, (Teubner) ²1913-27

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Ισοκράτης (για τον οποίο βλ. Ενότητα 4) ὅσον καιρὸ ἀσκήσε το ἐπάγγελμα του λογογράφου ἐγράψε ἕξι δικανικούς λόγους· ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ *Κατὰ Λοχίτου*. Ο λόγος δε σώζεται ἀκέραιος. Κάποιος κατηγορεῖ ἓναν πλούσιο Ἀθηναῖο που ὀνομάζεται Λοχίτης ὅτι ἀσκήσε βία καὶ του προκάλεσε σωματικές βλάβες (*αἰκία*). Ο Ισοκράτης δρᾷτται της ευκαιρίας νὰ καταγγεῖλει τὴ βία καὶ νὰ τονίσει τὴν ἀνάγκη καταστολῆς της, ἰδίως ὅταν προέρχεται ἀπὸ ἰσχυροὺς πολίτες.

Διδακτικοὶ στόχοι

Με τὴ διδασκαλία αὐτοῦ τοῦ κειμένου ἀναμένεται οἱ μαθητές:

- νὰ συνειδητοποιήσουν μὴ σημαντικὴ παράμετρο τῆς δημοκρατίας, τὴν ἰσονομία,
- νὰ διακρίνουν διαφορὲς στὸν τρόπο που ἀντιμετωπίζεται ὁ πολίτης σε μὴ δημοκρατικὴ πολιτεία καὶ σε μὴ πολιτεία με ἄλλο πολίτευμα, π.χ. βασιλεία,
- νὰ κατανοήσουν τὸν ρόλο τῆς δικαιοσύνης σε μὴ δημοκρατικὴ πολιτεία,
- νὰ ἐντοπίσουν ὁμοιότητες καὶ διαφορὲς μεταξύ τῆς δημοκρατίας που περιγράφει ὁ Ισοκράτης καὶ τῆς δημοκρατίας που βιώνουν οἱ ἴδιοι σήμερα.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Ως **αφόρηση** οι μαθητές μπορούν να ερωτηθούν για τον τρόπο με τον οποίο αναπαρίσταται η Δικαιοσύνη: κρατά μια ζυγαριά, που δε γέρνει ούτε από τη μία ούτε από την άλλη πλευρά, και συνήθως έχει δεμένα τα μάτια της, απεικόνιση που δηλώνει ότι δεν ενδιαφέρεται να δει εκείνους που αντιδικούν, αρκεί να τους ακούσει και στη συνέχεια αποφασίζει αντικειμενικά.

Ερωτήσεις για την πληρέστερη **κατανόηση** του κειμένου:

- Ποια σχέση διακρίνει ο Ισοκράτης ανάμεσα στο λειτούργημα των δικαστών και στον προσωπικό βίο τους;

- Ποια **χαρακτηριστικά** του κατηγορούου δεν πρέπει να αποτελέσουν αιτίες διαφορετικής αντιμετώπισής του από το δικαστήριο, σύμφωνα με όσα υποστηρίζει ο ίδιος;

- Τι θα ήταν φοβερό για μια δημοκρατική πολιτεία σύμφωνα με τον ομιλητή;

- Ποια θα είναι τα **θετικά αποτελέσματα** της ορθής κρίσης των δικαστών, σύμφωνα με τον ομιλητή;

- Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά στους φτωχούς και τους άσημους ως πιθανά θύματα μεροληπτικής αντιμετώπισης από τη δικαιοσύνη. Οι μαθητές μπορούν να αναφέρουν αν έχουν την αίσθηση ότι στις μέρες μας διαπράττονται αδικίες εναντίον ατόμων που μειονεκτούν κατά κάποιον τρόπο.

- Μπορεί ακόμη να ζητηθεί από τους μαθητές να εντοπίσουν τα **αποφθεγματικού χαρακτήρα** σημεία του κειμένου, τα οποία ο ρήτορας έχει επιλέξει για να ενισχύσει τα επιχειρήματά του στο συγκεκριμένο απόσπασμα. Σκόπιμη θα ήταν η σύγκριση με το ύφος του προηγούμενου κειμένου, ώστε να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα για τις διαφορές στο ύφος. Η κυριότερη διαφορά έγκειται στη σοβαρότητα του ύφους και στην παντελή έλλειψη συναισθηματικών αναφορών.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Οι νέοι είναι οι πολίτες του μέλλοντος και πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι σε ένα δημοκρατικό καθεστώς προέχει να υπακούουν οι πολίτες συνειδητά στους νόμους. Η αίσθηση ότι η δικαιοσύνη δεν απονέμεται με τον ίδιο τρόπο για όλους μπορεί να κλονίσει μέσα τους την εμπιστοσύνη στο νομικό σύστημα, με αποτέλεσμα να θεωρήσουν ότι επιβραβεύεται η διαφθορά και, επομένως, να μη θεωρούν αναγκαίο να τηρούν τους νόμους. Η αδικία μπορεί στο μυαλό τους να «νομιμοποιήσει» ή και να εξιδανικεύσει τη δική τους αυθαιρεσία. Ευρύτερα, για το κοινωνικό σύνολο η δικαιοσύνη εξακολουθεί να έχει σημαντικότητα ρόλο. Ενδεικτικά, η ανεξαρτησία της, σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδας, εγγυάται τα δικαιώματα των πολιτών (πβ. Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 3, εδ. 2: Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων).

3. Η ισονομία εξασφαλίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών στη δικαστική εξουσία, επομένως δρα ενισχυτικά προς την κατεύθυνση της τήρησης των νόμων. Επιπλέον, εμπνέει στους πολίτες αίσθημα ασφάλειας, που είναι απαραίτητο ώστε να έχουν τη διάθεση να συμβάλλουν ενεργά στην ανάπτυξη της χώρας τους (πβ. Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 4, εδ. 1: Οι

Ἕλληνες είναι ἴσοι ενώπιον του νόμου· ἄρθρο 4, εδ. 2: Οι Ἕλληνες και οι Ελληνίδες ἔχουν ἴσα δικαιώματα και υποχρεώσεις· ἄρθρο 20, εδ. 1: Καθένας ἔχει δικαίωμα στην παροχή ἔννομης προστασίας ἀπὸ τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αὐτά τις ἀπόψεις του για τα δικαιώματα ἢ συμφέροντά του, ὅπως νόμος ορίζει κ.ά.).

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Θεωρεῖτε ορθά και πειστικά τα επιχειρήματα του Ἰσοκράτη; Ποια ἀπήχηση πιστεύετε ὅτι εἶχαν στους Αθηναίους δικαστές που ἀκούσαν τον λόγο του;

[Απάντηση: Οι Αθηναῖοι μπορούν να συνειδητοποιήσουν ἀπὸ τα λεγόμενά του ὅτι η δικαιοσύνη και οι λειτουργοὶ της εἶναι μία ἀπὸ τις σημαντικότερες παραμέτρους της εὐρύθυμης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος και της κοινωνικῆς συνοχῆς.]

2. Πιστεύετε ὅτι το δημοκρατικό καθεστῶς που φαίνεται να επιθυμεῖ ο ρήτορας μοιάζει με την κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία, ὅπως τη ζούμε εμεῖς σήμερα; Να εστιάσετε την ἀπάντησή σας στις ἔννοιες που θίγονται στο ἀπόσπασμα (ἀπονομή δικαιοσύνης, ἰσονομία, διαχείριση ἐξουσίας, τήρηση νόμων, ἐπιβολὴ ποινῶν, ἀσφάλεια πολιτῶν κτλ.).

[Απάντηση: Το πρόβλημα και σήμερα εἶναι η εφαρμογὴ των κανόνων σε μια δημοκρατικὴ πολιτεία και ὄχι η θέσπισή τους. Οι ἀναγκαῖοι νόμοι συνήθως ὑπάρχουν, παρουσιάζονται ὁμως πολλές δυσκολίες στην εφαρμογὴ τους. Μερικὲς φορές οὔτε ἰσονομία ὑπάρχει οὔτε οι πολῖτες ικανοποιούνται ἀπὸ την ἀπονομή της δικαιοσύνης.]

Δημιουργικὴ – διαθεματικὴ δραστηριότητα

Φανταστεῖτε ὅτι συμμετέχετε σε σύγχρονο ἀγῶνα ρητορικῶν λόγων και πρέπει να υποστηρίξετε συμπληρωματικά τις θέσεις του Ἰσοκράτη. Να λάβετε ὑπόψη σας την επιχειρηματολογία που προηγήθηκε. Να δώσετε ἰδιαίτερη σημασία στο προοίμιο του λόγου, για να προκαλέσετε το ενδιαφέρον του ἀκροατηρίου σας, στη δομὴ των επιχειρημάτων σας και στον ἐπίλογο, που πρέπει να συνοψίζει τις βασικὲς θέσεις σας.

Β. Λεξιλογικά – Ἑτυμολογικά

Ο διδακτικὸς στόχος εἶναι η ἐπανάληψη των ἐπιθέτων που παράγονται ἀπὸ ονόματα.

Κρίνεται ἀπαραίτητο στην Ἐνότητα αὐτή να υπενθυμίσει ο ἐκπαιδευτικὸς τις παραγωγικὲς καταλήξεις των ἐπιθέτων και κυρίως τη σημασία των ἐπιθέτων ἀνάλογα με την κατάληξή τους (π.χ. αὐτὸν που ἀνήκει σε ὅ,τι δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ἢ ἐκεῖνον που ἔχει σχέση με αὐτό, την ὕλη, το χρώμα, τον κατάλληλο για ἐκεῖνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη, την πλημονή, τον χρόνο, το μέτρο). Η χρήση της Γραμματικῆς στην τάξη κρίνεται ἀπαραίτητη.

Λεξιλογικὲς παρατηρήσεις

Η Ἐνότητα αὐτή προσφέρει υλικὸ για ἐπεξεργασία σχετικὸ με τα ρ. *πένομαι* και *ψηφίζω*.

Σχετικά με το ρ. *πένομαι*, κρίνεται σκόπιμο να σχολιαστεί η σημασιολογικὴ διάκριση των λέξεων *πενία* και *πτωχεία*. Συγκεκριμένα, *πένης* στην α.ε. ἦταν αὐτὸς που μοχθούσε για το μεροκάματο, δηλ. ο φτωχὸς ἐργαζόμενος. *Πενία*, κατὰ συνέπεια, ἦταν η ἀξιοπρεπὴς φτώ-

χεια. Αντιθέτως, *ἡ πτωχεία* ήταν η παντελής έλλειψη πόρων, που κατέληγε στην επαιτεία. Κατ' επέκταση, *πτωχός* ήταν ο ζητιάνος. Στη ν.ε. η στέρηση των αναγκαιών για τη ζωή δηλώνεται γενικά με τον όρο «φτώχεια».

Παράλληλα με το ρ. *πένομαι*, το ρ. *ψηφίζω* δίνει υλικό για περαιτέρω επεξεργασία. Το ουσιαστικό *ψήφος* ως συνθετικό δίνει στη ν.ε. ικανοποιητικό αριθμό σύνθετων λέξεων. Στις πρόσθετες ασκήσεις επιδιώκεται η αξιοποίηση του υλικού αυτού με διάφορους τρόπους.

Συμπλήρωση Πίνακα

ἄλλοις (αυτός που χαρακτηρίζεται από την έννοια του *ἄλλου*, του διαφορετικού) // *δίκαιος* (αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη *δίκη* ή έχει σχέση με αυτό) // *(συν)εγκτικός* (αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη *ἔξις* ή έχει σχέση με αυτό) // *νόμιμος* (τον κατάλληλο για εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη *νόμος*) // *νοερός* (πλησμονή) // *πολιτικός* (αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη *πολίτης* ή έχει σχέση με αυτό) // *σωματικός* (αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη *σῶμα* ή έχει σχέση με αυτό) // *τυχηρός* (πλησμονή) // *τυχαῖος* (αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη *τύχη* ή έχει σχέση με αυτό).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *τίμιος, ἄγοραῖος, χρυσοῦς, μανιώδης, πειναλέος, σπουδαῖος, πολέμιος / πολεμικός, τέλειος, ὠραῖος.*

2. **α.** *πενία, πένης, πενιχρός, λεξιπενία, σιδηροπενία, β.* *οι στερήσεις κάνουν τον άνθρωπο να επινοεί έξυπνες και πρωτότυπες λύσεις για τη βελτίωση της κατάστασής του.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε λέξεις της ν.ε. ομόρριζες του ρήματος *ψηφίζω*.
2. Να αποδώσετε τη σημασία των φράσεων: *ψήφος εμπιστοσύνης, καθολικότητα της ψήφου, ισότητα της ψήφου.*
3. Στον πίνακα που ακολουθεί να συμπληρώσετε τα κενά με σύνθετες λέξεις της ν.ε. χρησιμοποιώντας τα συνθετικά που σας δίνονται και ομόρριζά τους:

ψήφος + θήρα (= κυνήγι)	ο η (επίθ.)
ψήφος + φέρω	ο η
ψήφος + δέχομαι	η (= η <i>κάλη</i>)
ψήφος + δελτίο	το
κατά + ψηφίζω	(ρήμα) (= αποδοκιμάζω σε ψηφοφορία) η
συν + ψηφίζω	(ρήμα) ο

[Απάντηση: ψηφοθήρας, ψηφοθηρία, ψηφοθηρικός, ψηφοφόρος, ψηφοφορία, ψηφοδόχος, ψηφοδέλτιο, καταψηφίζω, καταψηφίσι, συμψηφίζω, συμψηφισμός]

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με την κλίση των συνηρημένων ρημάτων της γ' τάξης, που λήγουν σε -όω, -ῶ (βλ. και Οδηγίες διδασκαλίας της Ενότητας 3).

Κατ' αρχάς είναι σημαντικό να καταλάβουν οι μαθητές ότι στη ν.ε. τα ρήματα σε -όω, -ῶ της α.ε. έχουν την κατάληξη -ώνω. Μπορεί, βεβαίως, να αναφερθεί η περίπτωση του «πληρώ», που (σε λόγιο ύφος και στον γραπτό κυρίως λόγο) διατηρεί τις καταλήξεις της α.ε. (πληρώ, πληροίς, πληροί, πληρούμε, πληρούτε, πληρούν): «Δεν πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις». Το ίδιο ισχύει και για τα ρ. «αξιῶ» και «απαξιῶ»: «Αξιοί να έχει μια δίκαιη μεταχείριση». Στη μεσοπαθητική φωνή συνηθισμένο είναι το ρ. «δικαιούμαι» (δικαιούσαι, δικαιούται, δικαιούμεθα, δικαιούσθε, δικαιούνται). Υπάρχουν και κάποια ρήματα που σχηματίζουν με αυτές τις καταλήξεις κυρίως το γ' ενικό και το γ' πληθυντικό: «ισούται», «υποχρεούται», «καρπούται» κ.ά. Η παραπάνω παρατήρηση εμπίπτει στον γενικότερο στόχο του μαθήματος να μπορούν οι μαθητές να δικαιολογήσουν τύπους που βλέπουν σε σύγχρονα κείμενα και να μη νιώθουν αμηχανία με την ορθογραφία τους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ρ. *ἀξιῶ* στην α.ε. συνήθως σημαίνει «θεωρώ άξιο / σωστό» και όχι «έχω την αξίωση», όπως συνήθως πιστεύεται.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. α. δηλοῖ, β. ἀξιῶν, γ. ἐπιβεβαιουῖσθαι, δ. ἀξιοῖ, ε. ἐλευθεροῦτε.
4. 1-στ, 2-ζ, 3-β, 4-γ, 5-ε.
5. α. ἐδικαίου, β. ἐλευθεροῦμεν, γ. ζημιού, δ. πληροῖτο, ε. ὑπνώσι.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναγνωρίσετε γραμματικά τους τύπους του ρ. *ἀξιῶ* στις παρακάτω φράσεις και να τις μεταφράσετε. Στη συνέχεια να μεταφέρετε το ρήμα στον αντίστοιχο τύπο του αορίστου:

- α. Ὑμᾶς τοὺς δεδοκῶτας ἀξιούμεν μνημονεύειν.
- β. Ἦξιούτε Μενέξενον πράττειν ὅ,τι βούλοιο.
- γ. Ἀξιούσιν τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν.
- δ. Χρὴ τοὺς πρωτεύειν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἀξιούντας τοιούτων ἔργων ἡγεμόνας γίγνεσθαι.
- ε. Πυθαγόρα ὁμοῖος εἶναι ἤξιον.

2. Να συμπληρώσετε (με τη βοήθεια της σύνταξης) τον ζητούμενο τύπο στις παρακάτω προτάσεις:

- α. Ἀνάχαρσις πολλὰ πλανηθεὶς πάντας ἔπειθε (απαρ. ενεστ. ε.φ. ρ. βιῶ) ἤθεσιν Ἑλλαδικοῖς.
- β. Οὔτε φυτεύει χερσὶ φυτὸν οὔτε (οριστ. ενεστ. ε.φ. ρ. ἀρῶ).
- γ. Εἰ αὐτάρχειαν ἀσπάζη, φιλόσοφε, τί οὐ τοὺς Πυθαγορικοὺς ἐκείνους (οριστ. ενεστ. ε.φ. ρ. ζηλῶ);

δ. Ἄλλ' οἱ πυρέττοντες καὶ ἐν τοιούτοις νοσήμασιν ἐχόμενοι (ΟΡΙΣΤ. ΕΝΕΣΤ. ε.φ. ρ. διψῶ).

[Απάντηση: α. βιοῦν, β. ἀροῖ, γ. ζηλοῖς, δ. διψῶσι]

3. Να εντοπίσετε τα συνηρημένα ρήματα των παρακάτω φράσεων και να γράψετε σε ποια τάξη ανήκουν:

- α. Ἀγησίλαος ὡς δ' ἤκουσε τοὺς πολεμίους ταράττεσθαι διὰ τὸ αἰτιάσθαι ἀλλήλους τοῦ γεγενημένου, εὐθύς ἤγεν ἐπὶ Σάρδεϊς.
- β. Ὁ θεῖος οὐκ αἰσχύνεται τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν ταύτης τῆς ἐξουσίας ἀποστερῶν νῦν, ἧς οὐδεὶς πώποτε ἐφθόνησεν.
- γ. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις καὶ Ἑλλησι καὶ βαρβάροις δοκεῖ καλῶς οὗτος ὁ νόμος κείσθαι καὶ διὰ τοῦτο χρῶνται πάντες αὐτῷ.
- δ. Ἀγησίλαος ἐπόρθει τὰ περὶ τὸ ἄστυ καὶ κηρύγματι ἐδήλου τοὺς μὲν ἐλευθερίας δεομένους ὡς πρὸς σύμμαχον αὐτὸν παρεῖναι.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλάχος, Γ., *Η ιδέα του ελεύθερου ανθρώπου στη δημοκρατία των Αθηναίων*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1992.

Βλάχου, Α., *Η οικοδόμηση της δημοκρατίας*, Παπαδήμας, Αθήνα, 1999.

Farrar, C., *Οι αρχές της δημοκρατικής σκέψης στην κλασική Αθήνα*, μτφρ. Α. Σακελλαρίου, Παπαδήμας, Αθήνα, 1991.

Finley, M.I., *Αρχαία και σύγχρονη δημοκρατία*, μτφρ. Γ. Τσιώμης, Ευρύαλος, Αθήνα, 1989.

Forrest, W.G., *Η γένεση της αθηναϊκής δημοκρατίας*, μτφρ. Α. Παναγόπουλος, Παπαδήμας, Αθήνα, 1994.

Kennedy, G., *Ιστορία της κλασικής ρητορικής, αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής*, μτφρ. Ν. Νικολούδης, Παπαδήμας, Αθήνα, 2000.

Του ιδίου, *The Art of Persuasion in Greece*, Princeton, 1963.

MacDowell, D., *Το δίκαιο στην Αθήνα των κλασικών χρόνων*, μτφρ. Γ. Μαθιουδάκης, Παπαδήμας, Αθήνα, 1988.

de Romilly, J., *Προβλήματα της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας*, μτφρ. Ν. Αγκαβανάκης, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1992, 2^η 1998.

Σακελλαρίου, Μ.Β., *Η Αθηναϊκή δημοκρατία*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1999.

Sinclair, R.K., *Δημοκρατία και συμμετοχή στην αρχαία Αθήνα*, μτφρ. Ε. Ταμβάκη, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1997.

Starr, Ch., *Η γέννηση της αθηναϊκής δημοκρατίας*, μτφρ. Μ. Καρδαμίτσα, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1991.

Τουλουμάκος, Ι.Σ., *Η θεωρητική θεμελίωση της δημοκρατίας στην κλασική Ελλάδα*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1979.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Μουσικήν γάρ, τήν γ' ἀληθῶς μουσικήν, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὄφελος ἀσκειν, Ἀρκάσι δὲ καὶ ἀναγκαῖον. Οὐ γάρ ἡγητέον μουσικήν, ὡς Ἐφορός φησιν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ὅλης πραγματείας, οὐδαμῶς ἀρμόζοντα λόγον αὐτῷ ῥίψας, ἐπ' ἀπάτη καὶ γοητεία παρεισῆχθαι τοῖς ἀνθρώποις, οὐδὲ τοὺς παλαιούς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων αὐλὸν καὶ ῥυθμὸν εἰς τὸν πόλεμον ἀντὶ σάλπιγγος εἰκῆ νομιστέον εἰσαγαγεῖν, οὐδὲ τοὺς πρώτους Ἀρκάδων εἰς τὴν ὅλην πολιτείαν τὴν μουσικήν παραλαβεῖν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε μὴ μόνον παισὶν οὔσιν, ἀλλὰ καὶ νεανίσκοις γενομένοις ἕως τριάκοντ' ἐτῶν κατ' ἀνάγκην σύντροφον ποιεῖν αὐτήν, τᾶλλα τοῖς βίοις ὄντας αὐστηροτάτους. Ταῦτα γάρ πᾶσιν ἐστὶ γνώριμα καὶ συνήθη, διότι σχεδὸν παρὰ μόνους Ἀρκάσι πρῶτον μὲν οἱ παῖδες ἐκ νηπιῶν ᾄδειν ἐθίζονται κατὰ νόμους τοὺς ὕμνους καὶ παιᾶνας, οἷς ἕκαστοι κατὰ τὰ πάτρια τοὺς ἐπιχωρίους ἤρωας καὶ θεοὺς ὕμνουσι· μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς Φιλοξένου καὶ Τιμοθέου νόμους μανθάνοντες πολλῇ φιλοτιμίᾳ χορεύουσι κατ' ἐνιαυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς ἀγληταῖς ἐν τοῖς θεάτροις, οἱ μὲν παῖδες τοὺς παιδικοὺς ἀγῶνας, οἱ δὲ νεανίσκοι τοὺς τῶν ἀνδρῶν λεγομένους. Ὅμοίως γε μὴν καὶ παρ' ὄλον τὸν βίον τὰς ἀγωγὰς τὰς ἐν ταῖς συνουσίαις οὐχ οὕτως ποιοῦνται διὰ τῶν ἐπεισάκτων ἀκροαμάτων ὡς δι' αὐτῶν, ἀνὰ μέρος ᾄδειν ἀλλήλοις προστάττοντες. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων μαθημάτων ἀρνηθῆναι τι μὴ γινώσκειν οὐδὲν αἰσχρὸν ἡγοῦνται, τὴν γε μὴν ᾠδὴν οὐτ' ἀρνηθῆναι δύνανται διὰ τὸ κατ' ἀνάγκην πάντας μανθάνειν, οὐθ' ὁμολογοῦντες ἀποτρίβεσθαι διὰ τὸ τῶν αἰσchrῶν παρ' αὐτοῖς νομίζεσθαι τοῦτο. Καὶ μὴν ἐμβατήρια μετ' αὐλοῦ καὶ τάξεως ἀσκούντες, ἔτι δ' ὀρχήσεις ἐκπονοῦντες μετὰ κοινῆς ἐπιστροφῆς καὶ δαπάνης κατ' ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς θεάτροις ἐπιδείκνυνται τοῖς αὐτῶν πολίταις οἱ νέοι. Ταῦτά τέ μοι δοκοῦσιν οἱ πάλοι παρεισαγαγεῖν οὐ τρυφῆς καὶ περιουσίας χάριν, ἀλλὰ θεωροῦντες μὲν τὴν ἐκάστων αὐτουργίαν καὶ συλλήβδην τὸ τῶν βίων ἐπίπονον καὶ σκληρόν, θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν ἡθῶν αὐστηρίαν, ἥτις αὐτοῖς παρέπεται διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος ψυχρότητα καὶ στυγνότητα τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς τόποις ὑπάρχουσαν.

Πολύβιος, Ἱστορία 4.20.4-21.1

Ἔκδοση: W.R. Paton, (Loeb) 1922-1927

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Πολύβιος ήταν ιστορικός. Γεννήθηκε γύρω στο 200 π.Χ. στη Μεγαλόπολη της Αρκαδίας (πόλη που ανήκε στην Αχαϊκή Συμπολιτεία). Τα βιώματα του Πολυβίου ήταν τέτοια (για παράδειγμα, ο πατέρας του Λυκόρτας είχε εκλεγεί πολλές φορές στρατηγός της συμμαχίας), που γρήγορα τον οδήγησαν να συμμετάσχει ενεργά στην πολιτική ζωή της πατρίδας του και της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Το 170/169 π.Χ. έγινε ἴππαρχος της Συμπολιτείας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἴττα του Περσέα στην Πύδνα το 168 π.Χ. πιάστηκε αιχμάλωτος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους μαζί με ἄλλους ἐξέχοντες Αχαιοὺς καὶ οδηγήθηκε στη Ρώμη για να δικαστεί, στην ουσία ὁμως ὡς ὄμηρος. Παρέμεινε στη Ρώμη δεκαεπτὰ χρόνια περιμένοντας τὴ δίκη του (που δεν ἐγίνε ποτέ).

Κατά τη διάρκεια της ομηρίας έγινε δεκτός στον κύκλο της φιλελληνικής αριστοκρατίας της Ρώμης και συνδέθηκε φιλικά με τον Κορνήλιο Σκιπίωνα Αιμιλιανό, τον Γάιο Λαίλιο τον νεότερο, τον Κάτωνα κ.ά. Χάρη σε αυτούς μπόρεσε να παραμείνει στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας και γύρω στο 149 π.Χ., ακολουθώντας τον φίλο του Σκιπίωνα Αιμιλιανό, πήρε μέρος στην εκστρατεία εναντίον της Καρχηδόνας. Επέστρεψε στην Ελλάδα το 146 π.Χ., μετά την άλωση της Καρχηδόνας και της Κορίνθου, αλλά συνέχισε τα ταξίδια του επισκεπτόμενος την Αλεξάνδρεια, τις Σάρδεις και άλλα μέρη. Πέθανε σε ηλικία 82 ετών πέφτοντας από άλογο.

Τα ιστορικά γεγονότα της εποχής του και κυρίως η ραγδαία ρωμαϊκή επέκταση αποτέλεσαν το έναυσμα για να ασχοληθεί με την ιστοριογραφία. Ο ίδιος διακηρύσσει πολλές φορές στο έργο του ότι τον ενδιαφέρει να ερευνήσει με ποιον τρόπο και με ποιο πολιτεύμα κατάφεραν οι Ρωμαίοι να επεκτείνουν την κυριαρχία τους. Η άποψη του Πολυβίου είναι ότι μόνο εποπτεύοντας την αλληλουχία όλων των γεγονότων και εξετάζοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές τους μπορεί κάποιος να αποκομίσει όφελος και απόλαυση από την Ιστορία.

Ο Πολύβιος χρησιμοποίησε μεθόδους παρόμοιες με αυτές του Θουκυδίδη (αυτοψία, έλεγχος και μελέτη των πηγών, αλλά και συστηματικός διαχωρισμός *ἀρχῶν* και *αἰτιῶν*). Οι *Ἱστορίαι* του αριθμούσαν 40 βιβλία και πραγματεύονταν την αύξηση της δύναμης της Ρώμης και την εδραίωση της εξουσίας της από την αρχή του Β' Καρχηδονιακού πολέμου (221 π.Χ.) –στα πρώτα δυο βιβλία γίνεται μια σύντομη επισκόπηση της περιόδου 264-220 π.Χ.– έως την ήττα του Περσέα (168 π.Χ.). Φιλοδοξία του ιστορικού ήταν να καλύψει και τα γεγονότα που ακολούθησαν, κι έτσι συνέχισε το έργο του φθάνοντας μέχρι την τελική υποταγή της Ελλάδας το 146 π.Χ. Από το έργο του μόνο τα πέντε πρώτα βιβλία σώζονται ακέραια, ενώ τα υπόλοιπα σώζονται αποσπασματικά.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Το κείμενο της Ενότητας περιέχεται στο 4ο βιβλίο των *Ἱστοριῶν*. Από το 3ο έως το 5ο βιβλίο εξιστορούνται γεγονότα στην Ελλάδα και την Ιταλία από το 220 π.Χ. περίπου έως τη μάχη των Καννών (πόλη όπου ο Αννίβας νίκησε τους Ρωμαίους το 216 π.Χ.). Λίγο πριν από το συγκεκριμένο απόσπασμα ο Πολύβιος επιχειρεί να εξηγήσει τη διαφοροποίηση των Κυναιθίων από τους άλλους Αρκάδες και να ερμηνεύσει την επιθετικότητα και την αgridιότητά τους. Τα **Κύναιθα** ήταν πόλη της Αρκαδίας που εντάχθηκε στην Αχαϊκή Συμπολιτεία το 241/240 περίπου π.Χ. Ο Πολύβιος υποστηρίζει ότι ο ανθρώπινος χαρακτήρας διαμορφώνεται με βάση τις συνθήκες στις οποίες αναπτύσσεται. Έτσι, κατά τον Πολύβιο η σκληρότητα των Κυναιθίων οφείλεται στο ότι αποκόπηκαν από τα έθιμα και τις συνήθειες της υπόλοιπης Αρκαδίας. Αυτοί εγκατέλειψαν και την ενασχόληση με τη μουσική, αντίθετα με τους υπόλοιπους Αρκάδες, που είχαν συνδέσει τη ζωή τους με τη μουσική και τον χορό.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- να προβληματιστούν πάνω στο θέμα της μουσικής ως αντικειμένου μάθησης και όχι μόνο ως μέσου ψυχαγωγίας,
- να αντιληφθούν τη σημασία που είχε η μουσική και ο χορός για τους αρχαίους Έλληνες και να συζητήσουν για τη θέση που έχουν σε όλες τις εποχές μέχρι σήμερα.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Η ίδια η λέξη «μουσική» μπορεί να δώσει το έναυσμα για την ανάγνωση του κειμένου, αφού πρώτα ζητηθεί από τους μαθητές να πουν λέξεις που τους έρχονται στο μυαλό όταν την ακούν. Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί η αίσθηση ότι η μουσική συνδέεται τόσο με την ψυχαγωγία και την εκτόνωση, όσο και με τον εξευγενισμό της ψυχής, το ημέρωμα, την επαφή με τον εαυτό μας και τους άλλους. Ο διδάσκων θα καθοδηγήσει τη σκέψη των μαθητών με ερωτήσεις όπως: «Τι νιώθετε όταν ακούτε μουσική;», «Πώς θα ήταν ο κόσμος χωρίς μουσική;».

- Το ίδιο το κείμενο στη συνέχεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή άντλησης πληροφοριών για την απάντηση των ερωτήσεων που προηγήθηκαν. Το βάρος στην ανάλυση του κειμένου (και με τις ερωτήσεις κατανόησης) πρέπει να δοθεί στον συνδυασμό του εντοπισμού των λέξεων που δηλώνουν τη σημασία της μουσικής για τους Αρχαίους (οί παῖδες ἐκ νηπίων ἄδην ἐθίζονται, πολλῇ φιλοτιμίᾳ χορεύουσι, τὴν γε μὴν ᾠδὴν οὐτ' ἄρνηθῆναι δύνανται διὰ τὸ κατ' ἀνάγκην πάντας μανθάνειν, διὰ τὸ τῶν αἰσχυρῶν παρ' αὐτοῖς νομίζεσθαι τοῦτο) και στην επισήμανση των φράσεων που μπορούν να θεωρηθούν ότι αποδίδουν τη διαχρονική σημασία της μουσικής (Μουσικὴν πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὄφελος ἄσκειν, οὐ τρυφῆς καὶ περιουσίας χάριν, θεωροῦντες μὲν τὴν ἐκάστων αὐτουργίαν καὶ συλλήβδην τὸ τῶν βίων ἐπίπονον καὶ σκληρόν, θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν ἠθῶν αὐστηρίαν, ἧτις αὐτοῖς παρέπεται διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος ψυχρότητα καὶ συγγνότητα τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς τόποις ὑπάρχουσαν).

- Επιπλέον, το κείμενο μπορεί να συνδεθεί με τις γνώσεις που έχουν οι μαθητές από το μάθημα της Ιστορίας σχετικά με τη βασική παιδεία των αρχαίων Ελλήνων, που περιλάμβανε απαραίτητα τη μουσική. Είναι μια καλή ευκαιρία να θυμηθούν οι μαθητές τη 2η Ενότητα της Α' Γυμνασίου, όπου είχε γίνει εκτενής αναφορά στα μαθήματα που διδάσκονταν τα παιδιά κοντά στον γραμματιστή, στον κιθαριστή και στον παιδοτρίβη.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Οι μαθητές έχουν συζητήσει στο μάθημα της Γεωγραφίας πόσο επηρεάζει το κλίμα τόσο το χρώμα και τα χαρακτηριστικά όσο και τη διάθεση, τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων μιας περιοχής. Η αντίληψη αυτή είναι γενικά αποδεκτή από παλιά. Ο Θουκυδίδης (1.2) εξηγεί κάποιες ιστορικές εξελίξεις βάσει του περιβάλλοντος, ενώ γίνεται δεκτό ότι ακόμη και ο χαρακτήρας μπορεί να επηρεαστεί, τουλάχιστον όσον αφορά στα επίκτητα στοιχεία του. Στην εποχή μας ο αναπτυσσόμενος τεχνικός πολιτισμός περιορίζει την έμμεση επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος στην ανθρώπινη ζωή (διατροφή, ενδυμασία, συμπεριφορά, διασκέδαση και άλλες εκδηλώσεις), ωστόσο είναι δύσκολο να αναιρεθεί πλήρως η επίδραση αυτή. Π.χ. οι διατροφικές συνήθειες ενός λαού σχετίζονται κατά μεγάλο μέρος με τα προϊόντα που ευδοκμοούν στη συγκεκριμένη χώρα και με το κλίμα που επικρατεί σε αυ-

τή (βλ. και άρθρο Δ. Θεοχάρη, «Το κλίμα και η Ελληνική Ιστορία» στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. Α', σσ. 21-26).

Πρόσθετη ερώτηση – Θέμα για συζήτηση

Πιστεύετε ότι εξακολουθεί να επηρεάζει και σήμερα η μουσική τη συμπεριφορά και τον ψυχισμό των ανθρώπων; Πώς θα μπορούσε να αξιοποιηθεί συστηματικότερα για την αγωγή και την αισθητική καλλιέργεια του σύγχρονου ανθρώπου;

Δημιουργικές – διαθεματικές δραστηριότητες

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον και πλούσιο υλικό για διαθεματικές και δημιουργικές δραστηριότητες προσφέρουν τα παρακάτω εκπαιδευτικά προγράμματα: Υπουργείου Πολιτισμού – ΤΑΠΑ, *Μουσών Δώρα, Εκπαιδευτικές δραστηριότητες για το Χορό και τη Μουσική στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα, 2004· Παπαδοπούλου, Ζ.Δ., *Κάποτε στη Δήλο... Η μουσική και ο χορός*, Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα ΥΠΠΟ – ΚΑ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αθήνα, 1998.

1. Να συγκεντρώσετε αγγειογραφίες που αναπαριστούν σκηνές αρχαίου ελληνικού χορού και να τις παρουσιάσετε στην τάξη με κατάλληλη μουσική υπόκρουση. Σε μια πιο τολμηρή προσπάθεια, μπορείτε να αναπαραστήσετε ζωντανά ένα σύνολο κινήσεων από τα αγγεία δημιουργώντας μια μικρή χορογραφία!

2. Να σκεφτείτε α.ε. λέξεις που συνδέονται με τη μουσική και τον χορό και σώζονται σε ευρωπαϊκές γλώσσες, π.χ. music, rhythm.

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της παραγωγής ρημάτων από ονόματα.

Στην Ενότητα αυτή ο εκπαιδευτικός θα υπενθυμίσει στους μαθητές τις καταλήξεις των ρημάτων που παράγονται από ουσιαστικά και επίθετα.

Σημειώνεται στο σημείο αυτό ότι για λόγους απλούστευσης της θεωρίας στο Βιβλίο του Μαθητή δε δίνεται αναλυτικά ο μηχανισμός σχηματισμού των παραγωγικών καταλήξεων (με το παραγωγικό επίθημα -j-) αλλά προσφέρεται η παιδαγωγικά πιο εύληπτη τελική μορφή τους. Π.χ., στην περίπτωση της κατάληξης -λλω (ποικίλλω), η οποία προέρχεται από επίθετο με χαρακτήρα -λ- (ποικίλος), δεν αναγράφεται στο Βιβλίο του Μαθητή το ενδιάμεσο στάδιο δημιουργίας της κατάληξης με το παραγωγικό επίθημα -j- (ποικίλ-j-ω), ώστε να αποφευχθεί η συσώρευση δύσκολων και περιττών για τον μαθητή πληροφοριών. Αυστηρώς επιστημονικά, στην περίπτωση του παραδείγματός μας (ποικίλλω) κατάληξη αποτελεί μόνο το -ω, καθώς το πρώτο -λ- ανήκει στο θέμα, ενώ το δεύτερο -λ- σχηματίζεται με αφομοίωση του -j- προς το -λ- του θέματος.

Για περαιτέρω πληροφορίες βλ. Γραμματική.

Συμπλήρωση Πίνακα

βιόω-βιῶ, νομιζῶ, παιανίζω, παιδεύω, τρυφάω-τρυφῶ, ὑμνέω-ὑμνῶ, χαρίζομαι.

Λεξιλογικές παρατηρήσεις

Η Ενότητα δίνει ευκαιρία αξιοποίησης του ρ. *χορεύω*, το οποίο είναι οικείο στους μαθητές από τη ν.ε. Υπάρχουν ομόρριζες λέξεις του ρήματος στην α.ε. (*χορός, χορευτής, χορικός, χόρευμα, χορηγός, χοροδιδάσκαλος*), πολλές από τις οποίες έχουν διατηρηθεί αυτούσιες και στη ν.ε., οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο λεξιλογικών ασκήσεων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ἔθος (-ίζω), δίκη (-άζω), χορός (-εύω), τιμή (-άω, -ῶ), θεωρός (-έω, -ῶ), πόνος (-έω, -ῶ), μαθητής (-εύω).
2. α. ὁ μαθητής, ἡ μάθησις, ἡ μαθητεία, τὸ μάθημα, β. μαθητέος, μαθητός, μαθητικός.
3. γινώσκειν, περιέχοντος, νομίζεσθαι, στυγνότητα.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναζητήσετε στις προηγούμενες διδακτικές Ενότητες ρήματα τα οποία σχηματίζουν ρηματικά επίθετα σε *-τος* και *-τέος* και να δηλώσετε τη σημασία τους (*ἄφαιρετέος, ποιητέος, ποιητός, καταφρονητέος, διδακτέος, παραβατός* κτλ.).

2. α. Να γράψετε λέξεις παράγωγες του ρ. *χορεύω* στην α.ε. που να δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί, το αποτέλεσμα της ενέργειας, το επίθετο που παράγεται από το ρήμα.

β. Να αναλύσετε ετυμολογικά στα συνθετικά τους τις λέξεις της α.ε. *χορηγός* και *χοροδιδάσκαλος*.

Γ. Γραμματική

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- η εξοικείωση με τον σχηματισμό του ομαλού αορίστου β' ενεργητικής και μέσης φωνής και η μελέτη κάποιων ανώμαλων περιπτώσεων,
- η εκμάθηση της κλίσης των ουσιαστικών ἢ γυνή και ὁ/ἡ παῖς,
- παράλληλα με την εκμάθηση της κλίσης των παραπάνω ουσιαστικών, η γενική επανάληψη της γ' κλίσης,
- η εκμάθηση των ειδών και της κλίσης της αντωνυμίας αὐτός, αὐτή, αὐτό.

Γ1. Αόριστος β'

Η διδασκαλία μπορεί να ξεκινήσει με σύντομη επανάληψη των καταλήξεων παρατατικού και ενεστώτα. Στη συνέχεια θα επισημανθούν οι διαφορές στον τονισμό. Ο πίνακας των συνηθέστερων ρημάτων με αόρ. β' μπορεί να αποτελέσει αφορμή για τη συζήτηση της ορθογραφίας κάποιων από αυτά στη ν.ε. Για παράδειγμα, είναι σκόπιμο οι μαθητές να μην κάνουν λάθη στη χρήση του αορίστου β' σε φράσεις όπως «Το ίδρυμα αυτό έχει **προάγει** (αντί του σωστού **προαγάγει**) τα τελευταία χρόνια τις σχέσεις των δύο χωρών», «Προσπάθησε να **συμβάλλει** (αντί του σωστού **συμβάλει**) ενεργά» και να συνειδητοποιήσουν ότι πρόκειται για τύπους αορίστου β'. Θα μπορούσε να τους δοθεί βοηθητικά η οδηγία να αντικαθιστούν το ρή-

μα που έχει αόριστο β' με το ρ. *γράφω* και, αν λένε «γράφω», να χρησιμοποιούν το θέμα του ενεστώτα, ενώ αν λένε «γράφω» να χρησιμοποιούν το θέμα του αορίστου β': «Η ομάδα μου **έβαλε** («έγραψε» - θ. αορ.) γκολ», «Όσο περισσότερη προσπάθεια **καταβάλλεις** («γράφεις» - θ. ενεστ.) τόσο καλύτερα τα καταφέρνεις». Ανάλογη αναφορά μπορεί να γίνει και στο ρήμα της ν.ε. **συμμετέχω**: «Έχει συμμετάσχει σε τρία παγκόσμια πρωταθλήματα». Επίσης, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι πολλές φορές χρησιμοποιείται μέλλοντας οριστικής αντί για υποτακτική αορίστου («θα παρᾶξει» αντί για το σωστό «θα **παραγάγει**»).

Γ2. ἡ γυνή, ὁ/ἡ παῖς

Οι μαθητές καλούνται να θυμηθούν την κλίση ενός ουρανικόληκτου και ενός οδοντικόληκτου ουσιαστικού της γ' κλίσης (π.χ. ὁ φύλαξ και ὁ Ἄρκας, μέσα από το κείμενο). Στη συνέχεια κλίνουν τα ουσιαστικά **ἡ γυνή** και **ὁ/ἡ παῖς** με επισήμανση των διαφορών στην κλητική ενικού (*γύν-αι, παιῖ*) και του τονισμού του **ὁ/ἡ παῖς** στην παραλήγουσα της γενικής πληθυντικού (*παιδων* – Οι μαθητές πιθανόν να γνωρίζουν το Νοσοκομείο Παίδων). Η διδασκαλία αυτών των δύο ουσιαστικών προσφέρει την ευκαιρία μιας γενικής επανάληψης της γ' κλίσης, οπότε θα μπορούσε να δοθεί ως άσκηση για το σπίτι ο εντοπισμός των τριτόκλιτων ουσιαστικών στο κείμενο αυτής της Ενότητας ή προηγούμενων Ενοτήτων.

Γ3. αὐτός, αὐτή, αὐτό

Συζητείται η χρήση της (άναρθρης) αντωνυμίας *αὐτός, αὐτή, αὐτό*. Καλό θα ήταν ο διδάσκων να αναφερθεί και στην έναρθρη χρήση της.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α. ἔτυχον, παισί, κατέλιπον, β. γυναῖκες, ξυνεπελάβοντο, γ. παῖδας, γυναῖκας, ἀπελθεῖν

3. α. ἀντιπεῖν: απαο. αορ. βῖ ε.φ. ρ. ἀντιλέγω.

μτφρ.: Σχετικά με αυτά, κανείς δε θα τόλμούσε να αντικρούσει ότι από τη μία μεριά δεν έχουμε περισσότερη εμπειρία από τους υπολοίπους, από την άλλη ότι εμείς έχουμε το καλύτερο πολίτευμα.

β. (τό) *τυχόν*: ονομ. εν. ουδ. μτχ. αορ. β' ε.φ. ρ. *τυγχάνω*.

λάβοι: γ' εν. ευκτ. αορ. β' ε.φ. ρ. *λαμβάνω*.

(τό) *γενόμενον*: ονομ. εν. ουδ. μτχ. αορ. β' μ.φ. ρ. *γίνομαι*.

μτφρ.: Το τυχαίο καλό θα μπορούσε να μεταβληθεί, αλλά αυτό που θα γινόταν από εμάς τους ίδιους θα ήταν πιο σταθερό.

γ. *ἀντανήγαγε*: γ' εν. οριστ. αορ. β' ε.φ. ρ. *ἀντανάγω*.

μτφρ.: Αλλά επειδή ο Λύσανδρος δεν έβγαλε τα πλοία του στα ανοικτά για να τους αντιμετωπίσει, και ήταν αργά, απέπλευσαν πίσω στους Αιγός ποταμούς.

δ. (τούς) *παραγενομένους*: αιτ. πληθ. αρσ. μτχ. αορ. β' μ.φ. ρ. *παραγίνομαι*.

ἐπελαβόμεν: α' εν. οριστ. αορ. β' μ.φ. ρ. *ἐπιλαμβάνομαι*.

μτφρ.: Εγώ όμως θα σας παρουσιάσω ως μάρτυρες εκείνους που παρευρίσκονταν από την αρχή για το ότι δεν πήρα τα χρήματα.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να υπογραμμίσετε τον κατάλληλο τύπο ουσιαστικού από αυτούς που δίνονται στην παραένθεση και να μεταφράσετε τις προτάσεις με τη βοήθεια του λεξικού:

α. Ἔως μὲν γὰρ (παῖδες, παισίν) ἤμεν, περὶ πλείονος ἡμᾶς αὐτοὺς ἠγούμεθα ἢ τοὺς ἀδελφοὺς [= βάζαμε σε ανώτερη μοίρα τους εαυτούς μας από τα αδέρφια μας].

β. Πρέπει γὰρ (τοῦ παιδός, τοὺς παῖδας) ὥσπερ τῆς οὐσίας οὕτω καὶ τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομεῖν.

γ. Ἐτοιμός ἐστιν βοηθεῖν (τὴν γυναῖκα, τῇ γυναικί).

δ. Ἄξιον δ' ἐστὶ καὶ τῶ νόμῳ βοηθεῖν καὶ (παῖδας, παῖς) εἰσποιήσασθαι (= να υιοθετήσετε) καὶ βουλευσασθαι περὶ τῶν ἡμετέρων αὐτῶν, ἐπειδὴ τοῖς ἐρήμοις τῶν ἀνθρώπων ἀντί (παῖ, παίδων) οὕτός ἐστιν.

2. Να γράψετε το β' εν. και γ' πληθ. οριστ., ευκτ. και προστ. αορ. β' των παρακάτω ρημάτων: ἄγω, λέγω, λείπω, ὀρώ, πάσχω, τυγχάνω.

		ἄγω	λέγω	λείπω	ὀρώ	πάσχω	τυγχάνω
Οριστική	β' εν.						
	γ' πληθ.						
Ευκτική	β' εν.						
	γ' πληθ.						
Προστακτική	β' εν.						
	γ' πληθ.						

3. Να υπογραμμίσετε τους τύπους αορ. β' των παρακάτω αποσπασμάτων και να σχολιάσετε τον τονισμό των τύπων της προστακτικής:

α. Ἀνέκρινε δ' ἂν με ὁ ἀνὴρ ἐρωτῶν, Εἰπέ μοι, ὦ Ἄνδοκίδη, ἦλθες εἰς Δεκέλειαν; Οὐκ ἔγωγε. Τί δέ; ἔτεμες τὴν χώραν; Οὐ δῆτα.

Ἄνδοκίδης, Περί μυστηρίων 101 (διασκευή)

β. Οἱ δὲ θεοὶ τῶ ἀνθρώπῳ εἶπον· ἀέλθε εἰς τὸν αἰγιαλὸν εἰς τόνδε τὸν τόπον καὶ εὐρήσεις ἐκεῖσε χρυσοῦ τάλαντα ἑκατόν. Ὁ δὲ ἔξυπνος γενόμενος μετὰ πολλῆς χαρᾶς κατῆλθεν εἰς τὸν ὑποδειχθέντα αὐτῶ τόπον δρομαίως ψηλαφῶν τὸ χρυσίον. Περιτυχῶν δὲ ἐκεῖσε λησταῖς συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν.

Μύθος του Αισώπου (διασκευή)

4. Να μεταφέρετε τους υπογραμμισμένους ρηματικούς τύπους των παρακάτω φράσεων στον ίδιο τύπο του αορίστου β':

α. Ἡ πόλις ναυσὶ καλλίστας καὶ ἀσφαλεστάτας ὑποδοχὰς ἔχει, ὅπου γ' ἐστὶν ἔνεκα χειμῶνος ἀναπαύεσθαι.

β. Νομίμασι γὰρ οὐ χρήσιμοις ἔξω χρῶνται· ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις πλεῖστα μὲν ἀντεξάγουσιν ὧν ἂν χρειάν ἔχωσιν ἄνθρωποι.

γ. Οἱ ἀργύριον ἐξάγοντες καλὴν ἐμπορίαν ἐξάγουσιν. Ὅπου γὰρ ἂν πωλῶσιν αὐτό, πα-

νταχοῦ πλέον τοῦ ἀρχαίου λαμβάνουσιν.

δ. Ὅσα γε μὴν πλείονες εἰσοικίζονται τε καὶ ἀφικνοῦντο, τοσούτω ἂν πλέον καὶ εἰσάγοιτο καὶ ἐξάγοιτο καὶ ἐκπέμποιτο.

ε. Οὐ δύσελπίς εἰμι τὸ μὴ οὐχὶ προθύμως ἂν τοὺς πολίτας εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσφέρειν, ἐπειδὴ πολλὰ μὲν εἰσφέρει ἡ πόλις.

Ενδεικτικὴ βιβλιογραφία

Γεωργιάδης, Θρ., «Η αρχαία ελληνική μουσική», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτικὴ Αθηνῶν, τ. Γ2, σσ. 334-351.

Παπαδοπούλου, Ζ.Δ., *Κάποτε στη Δήλο... Η μουσική και ο χορός*, Εκπαιδευτικὸ Πρόγραμμα ΥΠΠΟ – ΚΑ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αθήνα, 1998.

Υπουργεῖο Πολιτισμοῦ – ΤΑΠΑ, *Μουσῶν Δώρα, Εκπαιδευτικὲς δραστηριότητες για το Χορὸ και τη Μουσική στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα, 2004.

Walbank, F.W., *A Historical Commentary on Polybius*, Oxford, 1957-1979.

West, M.L., *Η αρχαία ελληνική μουσική*, μτφρ. Στάθης Κομνηνός, Παπαδήμας, Αθήνα, 1999.

ΞΕΝΟΤΗΤΑ 7

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Καὶ μέντοι καὶ Ἀρχιμήδης, Ἰέρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενῆς ὢν καὶ φίλος, ἔγραψεν ὡς τῇ δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βᾶρος κινήσαι δυνατόν ἐστι, καὶ νεανιευσάμενος ὡς φασὶ ῥώμῃ τῆς ἀποδείξεως εἶπεν ὡς εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην μεταβὰς εἰς ἐκείνην. Θαυμάσαντος δὲ τοῦ Ἰέρωνος, καὶ δεηθέντος εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα καὶ δεῖξαι τι τῶν μεγάλων κινούμενον ὑπὸ σμικρᾶς δυνάμεως, ὀκλάδα τριάρμενον τῶν βασιλικῶν πόνῳ μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωκληθεῖσαν, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς καὶ τὸν συνήθη φόρτον, αὐτὸς ἄπωθεν καθημένος, οὐ μετὰ σπουδῆς ἀλλ' ἠρέμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχὴν τινα πολυσπάστου, προσηγάγετο, λείως καὶ ἀπταιστώως ὥσπερ διὰ θαλάσσης ἐπιθέουσαν. Ἐκπλαγεῖς οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ συννοήσας τῆς τέχνης τὴν δύναμιν, ἔπεισε τὸν Ἀρχιμήδην ὅπως αὐτῷ τὰ μὲν ἀμνημονέμεν τὰ δ' ἐπιχειροῦντι μηχανήματα κατασκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας. Οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ ἐχρήσατο, τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόλεμον καὶ πανηγυρικὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχε τοῖς Συρακοσίοις εἰς δέον ἢ παρασκευῆ, καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς ὁ δημιουργός.

Πλούταρχος, Μάρκελλος 14.12-15

Ἔκδοση: C. Lindskog, K. Ziegler κ.ά., (Teubner) 1914-1939

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο **Πλούταρχος** ήταν φιλόσοφος και βιογράφος των αυτοκρατορικών χρόνων. Γεννήθηκε πριν από το 50 μ.Χ. στη Χαϊρώνεια της Βοιωτίας. Καταγόταν από εύπορη οικογένεια και πατέρα του ήταν ο Αυτόβουλος. Νεαρός πήγε στην Αθήνα, όπου σπούδασε φιλοσοφία, μαθηματικά και ρητορική. Ταξίδεψε στη Μ. Ασία και στην Αλεξάνδρεια και επισκεπτόταν συχνά τη Ρώμη, όπου είχε πολλούς φίλους. Διατηρούσε επίσης στενές σχέσεις με τους ιερείς των Δελφών και άσκησε για πολλά χρόνια το ιερατικό αξίωμα. Πέθανε μετά το 120 μ.Χ.

Το εύρος των ενδιαφερόντων του Πλουτάρχου καταδεικνύεται και από τον κατάλογο του Λαμπρία –που χρονολογείται περίπου στον 3ο/4ο αι. και μνημονεύεται στη Σούδα–, ο οποίος περιλαμβάνει 227 τίτλους έργων του Πλουτάρχου. Σημαντικό μέρος της παραγωγής του έχει χαθεί. Το πολυδιάστατο έργο του αποτελείται ουσιαστικά από τα *Ἠθικά* (η συλλογή αυτή περιλαμβάνει πάνω από 80 έργα, τα οποία πραγματεύονται ποικίλα θέματα, φιλοσοφικά, πολιτικά, θρησκευτικά, παιδαγωγικά, επιστημονικά, λογοτεχνικά κ.ά.) και τους *Βίους Παράλληλους* (οι οποίοι παρουσιάζουν προσωπικότητες Ελλήνων και Ρωμαίων σε ζεύγη βιογραφιών και μερικές μεμονωμένες βιογραφίες).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στο έργο *Βίοι Παράλληλοι* ανήκει και ο *Μάρκελλος* (ζεύγος: Πελοπίδας-Μάρκελλος), όπου βιογραφείται ο Μάρκος Κλαύδιος Μάρκελλος, που πολέμησε στον Α΄ Καρχηδονιακό πό-

λεμο. Ο Μάρκελλος διετέλεσε ύπατος. Πολιορκήσε και κυρίευσε τις Συρακούσες το 212 π.Χ. Σκοτώθηκε γύρω στο 208 π.Χ.

Ο **Ιέρων Β'** (περίπου 271-216 π.Χ.) ήταν τύραννος των Συρακουσών. Αρχικά συνασπίστηκε με τους Καρχηδονίους, αλλά στη συνέχεια οι Ρωμαίοι πολιορκήσαν τις Συρακούσες και αναγκάστηκε να έρθει σε συμφωνία μαζί τους, διατηρώντας το βασίλειό του, αλλά υπό συνθήκες υποτελείας. Η μετέπειτα αφοσίωσή του στη Ρώμη επιβραβεύτηκε με τον καιρό· ο ίδιος διατήρησε φιλικούς δεσμούς με την Καρχηδόνα, τη Ρόδο και την Αίγυπτο. Με τη βοήθεια του φίλου του Αρχιμήδη βελτίωσε σημαντικά το αμυντικό σύστημα των Συρακουσών. Πέθανε λίγο μετά τη μάχη των Καννών (216 π.Χ.).

Ο **Αρχιμήδης**, γιος του αστρονόμου Φειδία, γεννήθηκε στις Συρακούσες γύρω στο 287 π.Χ. Ήταν μαθηματικός, μηχανικός, φυσικός και εφευρέτης. Σπούδασε στην Αλεξάνδρεια, όπου σχετίστηκε με σπουδαίους μαθηματικούς (τον Κώνωνα τον Σάμιο, τον Δωσίθεο τον Πηλουσιώτη και τον Ερατοσθένη). Μετά τις σπουδές του επέστρεψε στην πατρίδα του και στήριξε τον φίλο του Ιέρωνα Β' συντελώντας στην ανάπτυξη των Συρακουσών. Κατασκεύασε κοχλίες (ανυψωτήρες) νερού για την άρδευση, τροχαλίες, βαρούλκα, καθώς και πλήθος πολεμικών μηχανών. Σκοτώθηκε κατά την άλωση της πόλης από τους Ρωμαίους το 212 π.Χ. Από τα έργα του σώθηκαν μεταξύ άλλων τα *Περί σφαιρας και κυλίνδρου*, *Κύκλου μέτρησις*, *Περί τῶν μηχανικῶν θεωρημάτων*. Μερικές εφευρέσεις του χρησιμοποιούνται και σήμερα ως βάση σε διάφορες μηχανές.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με πτυχές της προσωπικότητας του Αρχιμήδη και του Ιέρωνα βάσει των πληροφοριών που παρέχει το κείμενο,
- να εντάξουν την ανάπτυξη της τεχνολογίας κατά την αρχαιότητα στο ευρύτερο πλαίσιο ανάπτυξης (της λογικής, της τέχνης, της ποίησης, της μουσικής κτλ.),
- να αξιολογήσουν την επίδραση των τεχνολογικών επιτευγμάτων της αρχαιότητας στην προώθηση της επιστήμης σε μεταγενέστερες εποχές,
- να προβληματιστούν πάνω στη σχέση επιστήμης και πολέμου.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Τα σύγχρονα όπλα, όπως είναι γνωστό, αποτελούν επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα. Αυτό όμως φαίνεται ότι συνέβαινε ανέκαθεν. Σε κάθε εποχή οι άνθρωποι επινοούσαν όπλα για την κατασκευή των οποίων εκμεταλλεύονταν όλες τις επιστημονικές και τεχνολογικές προόδους. Αυτό μας διδάσκει και η ιστορία του Αρχιμήδη που αναφέρει το κείμενο της Ενότητας, η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου, αλλά και η σύγχρονη εποχή με τα προηγμένα ηλεκτρονικά οπλικά συστήματα («έξυπνες» βόμβες, μη επανδρωμένα αεροσκάφη και ρομπότ, βιολογικά όπλα). Γι' αυτό, εξάλλου, και οι πιο ανεπτυγμένες τεχνολογικά χώρες παρουσιάζουν μεγάλη δραστηριότητα και στην πολεμική βιομηχανία.

4. Αναπαραστάσεις τέτοιων μηχανημάτων βρίσκει κανείς π.χ. στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (τόμος Ε', σελ. 322-336).

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Ποιες πληροφορίες μπορούμε να αντλήσουμε από το απόσπασμα για την προσωπικότητα του Αρχιμήδη;
2. Ποιες σύγχρονες εφαρμογές της εφεύρεσης του Αρχιμήδη μπορείτε να σκεφτείτε; Να συμβουλευτείτε και τους δικτυακούς τόπους που παρατίθενται στη δικτυογραφία.
3. Να συζητήσετε τη σχέση της επιστήμης με τις πολεμικές εφαρμογές στις μέρες μας. Πιστεύετε ότι η επιστήμη πρέπει να υπηρετεί πολεμικούς σκοπούς;

Δημιουργικές – διαθεματικές δραστηριότητες

Διαθεματικό σχέδιο εργασίας

Μαθήματα που εμπλέκονται: Αρχαία Ελληνικά (συγκέντρωση πηγών), Ιστορία (σύνδεση με πρόσωπα και γεγονότα της εποχής), Καλλιτεχνικά (ζωγραφική αναπαραστάση), Τεχνολογία (δημιουργία μακέτας), Φυσική (εξήγηση τρόπου λειτουργίας), Μαθηματικά (υπολογισμοί για τον τρόπο λειτουργίας και την αποτελεσματικότητα).

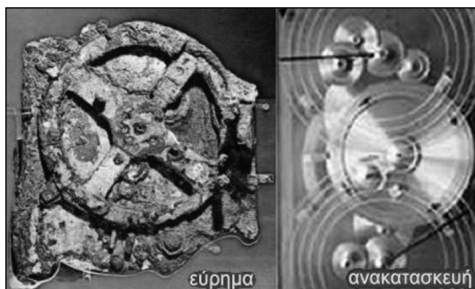
Αρχαία ελληνική τεχνολογία

Χωριστείτε σε ομάδες και παρουσιάστε μακέτες ή σχέδια ή απλώς φωτογραφίες και αναπαραστάσεις από δείγματα της αρχαίας ελληνικής τεχνολογίας. Επίσης, αναζητήστε αρχαίες πηγές οι οποίες περιγράφουν αυτά τα έργα και παρουσιάστε στην τάξη επιλεγμένα αποσπάσματα σε μετάφραση (βλ. και τη δικτυογραφία και την ενδεικτική βιβλιογραφία που παρέχεται στο τέλος της Ενότητας). Μπορείτε να ξεκινήσετε την οργάνωση του σχεδίου εργασίας διαβάζοντας ενδεικτικά το παρακάτω κείμενο:

Πλανητάριο του Αρχιμήδη

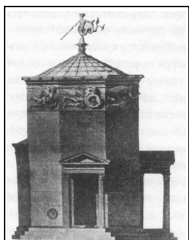
Ο Κικέρωνας αναφέρει εντυπωσιασμένος ότι ο Αρχιμήδης κατασκεύασε και χρησιμοποιούσε μηχανισμό με τον οποίο έβρισκε ταυτόχρονα τη θέση του Ήλιου, της Σελήνης και έξι πλανητών. Παρόμοιας σκοπιμότητας συσκευές συναντάμε αρκετά αργότερα στην Ευρώπη την εποχή του Κοπέρνικου, όταν επιστήμονες προσπαθούσαν να φτιάξουν ένα μοντέλο κίνησης των πλανητών του ηλιακού μας συστήματος αμφισβητώντας την κίνηση της Γης.

«Υπολογιστής» των Αντικυθήρων

Σφουγγαράδες βρήκαν το 1901 κοντά στα Αντικύθηρα, σε ναυάγιο της ρωμαϊκής εποχής, ένα αστρονομικό μηχανήμα ακριβείας, που έδειχνε την πορεία του Ήλιου, τις φάσεις της Σελήνης και τις κινήσεις ορισμένων πλανητών. Λειτουργούσε με σύστημα αλληλεξαρτώμενων οδοντωτών τροχών. Τα διασωθέντα υπολείμματα βρίσκονται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ηλιακό ρολόι

Από τις πρώτες συσκευές μέτρησης του χρόνου ήταν τα ηλιακά ρολόγια. Μια κάθετη ράβδος έριχνε τη σιά της σε επιφάνεια που είχε χωριστεί σε ίσα τμήματα και ανέφερε δίπλα σε καθένα την ώρα στην οποία αντιστοιχούσε. Χαρακτηριστικό της εφαρμογής των επιστημονικών ευρημάτων στην καθημερινή ζωή είναι το Ώρολόγιον του Ανδρόνικου Κυρρήστου, ελληνιστικό κτίσμα τα ερείπια του οποίου σώζονται στη Ρωμαϊκή Αγορά της Αθήνας.

Αστρολάβος

Όποιος χρειαζόταν ακριβέστερο προσδιορισμό της ώρας από αυτή που έδινε η εμπειρική παρατήρηση της θέσης του Ήλιου είχε στη διάθεσή του απλούς σχετικά αστρολάβους, που τον βοηθούσαν να προσδιορίζει μέρα και νύχτα την ώρα με ακρίβεια λεπτού. Ο αστρολάβος ήταν ένα είδος εξάγωνα, που εκτός από την ώρα μπορούσε να δώσει και αστρονομικές πληροφορίες. Κάτι τέτοιο ενδιέφερε τους αστρονόμους και τους αστρολόγους, που έδωσαν ώθηση στη σχεδίαση και κατασκευή αστρολάβων. Οι πρώτες αναφορές για τη χρήση αστρολάβου προέρχονται από τον Έλληνα αστρονόμο Ίππαρχο.

Υδραυλικό ρολόι

Αρκετά ενδιαφέροντα είναι τα πρώτα ελληνικά ρολόγια, που λειτουργούσαν με νερό. Ο Αρχιμήδης και ο Κτησίβιος κατασκεύασαν αρκετά διαφορετικά μοντέλα.

Κλεψύδρα

Από τις απλούστερες μορφές χρονομέτρων ήταν οι κλεψύδρες, συνήθως αγγεία με πλατύ στόμιο και στενή βάση, που λειτουργούσαν είτε με άμμο είτε με νερό. Η χωρητικότητά τους και η διάμετρος της οπής από την οποία διέρρεε το περιεχόμενό τους καθόριζαν τη διάρκεια της διαρροής. Αργότερα πήραν τη μορφή δύο κώνων ενωμένων μεταξύ τους με μια πολύ στενή οπή.

B. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος της Ενότητας είναι η επανάληψη του φαινομένου της σύνθεσης λέξεων στην α.ε. με α' συνθετικό λέξη κλιτή.

Στην Ενότητα αυτή πρέπει οι μαθητές να θυμηθούν και να προσέξουν τις μεταβολές και τους μετασχηματισμούς που υφίσταται το α' συνθετικό όταν συντίθεται (π.χ. θέμα πρωτοκλίτων και τριτοκλίτων, τριτόκλιτα διπλόθεμα, ουδέτερα τριτόκλιτα σε -μα, επίθετα τριτόκλιτα διπλόθεμα, αριθμητικά κτλ.).

Έχουν επιλεγεί ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα του κειμένου τα οποία χρησιμοποιούνται ως α' συνθετικό στον Πίνακα και συντίθενται με άλλες λέξεις, ώστε να δώσουν νέες σύνθε-

τες λέξεις. Ζητείται από τους μαθητές να αυτενεργήσουν και να παραγάγουν τις σύνθετες λέξεις, δηλώνοντας ταυτόχρονα σε ποιο μέρος του λόγου ανήκει το α' συνθετικό.

Συμπλήρωση Πίνακα

γήπεδον (ουσιαστικό), γεωπόνος (ουσιαστικό), ἐχέγγυος (ρήμα), ἐχέμυθος (ρήμα), μεγαλοφυής (επίθετο), μεγαλόπολις (επίθετο), μηχανορράφος (ουσιαστικό), μικρόψυχος (επίθετο), ναύσταθμος (ουσιαστικό), ναυπηγός (ουσιαστικό), πανήγυρις (επίθετο), πειθαρχία (ρήμα), πειθήνιος (ρήμα), πολυδάπανος (επίθετο), πολυμήχανος (επίθετο), φιλόφρων (επίθετο), χειροπέδη (ουσιαστικό).

Λεξιλογικές παρατηρήσεις

Το κείμενο δίνει αφορμή να συζητηθεί το ουσ. *μηχανή* και να γίνει αναφορά και παράλληλη σύγκριση με άλλες γλώσσες ως προς τον τρόπο με τον οποίο η α.ε. και η Λατινική (μέσω της οποίας διασώθηκαν οι ρίζες της Ελληνικής) επηρέασαν τις ευρωπαϊκές γλώσσες. Ο δωρικός τύπος *μαχανά* πέρασε στον λατινικό τύπο *machina* και μέσω της Λατινικής επηρέασε πολλές γλώσσες. Παρατίθενται χαρακτηριστικά παραδείγματα ρωμανικών (γαλλικά, ιταλικά) και αγγλοσαξονικών (αγγλικά, γερμανικά) γλωσσών, ώστε ο μαθητής μέσα από μια ενδιαφέρουσα πορεία να ανακαλύψει την επίδραση της Ελληνικής: αγγλ. *machine*, *mechanic* (ο μηχανικός), *mechanical* (μηχανικός, επίθ.), *mechanism* (μηχανισμός), γαλλ. *machine*, *machiner* (μηχανορραφώ), *machiniste* (μηχανοδηγός), *mechanisme* (μηχανισμός), ιταλ. *macchina*, *meccanico* (μηχανικός), *meccanismo* (ο μηχανισμός), *macchinale* (μηχανικός, επίθ.), γερμ. *Maschine* (μηχανή), *Maschinerie* (μηχανισμός), *Mechanismus* (μηχανισμός), *Maschinist* (ο μηχανικός).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *τρία* (ἄρμενα = ιστία) (αριθμητικό), *πολύς* (επίθετο), *πόλις* (ουσιαστικό), *ναῦς* (ουσιαστικό).
2. *φιλοδοξία*, *φιλόδοξος*, *φιλοδοξῶ* // *φιλαργυρία*, *φιλάργυρος*, *φιλαργυρῶ* // *γεωμετρία*, *γεωμετρικός*, *γεωμετρῶ* // *γεωγραφία*, *γεωγράφος*, *γεωγραφῶ*.
3. *βιωτέος*, *βιωτός*, *βιώσιμος*, *τεχνικός* (= καλλιτεχνικός, ἔντεχνος, σχετικός με την τεχνική), *τεχνητός* (κατασκευασμένος, ὄχι φυσικός) // ὁ *τεχνίτης* // ἡ *βίωσις*, ἡ *βιοτή* // τὸ *τέχνημα*, τὸ *τέχνασμα*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να δημιουργήσετε λεκτικά σύνολα με τις λ. «μηχανή» και «μηχανική». Να εξετάσετε σε ποια περιβάλλοντα χρησιμοποιούνται και να δώσετε τη σημασία τους, π.χ. «κβαντική μηχανική», «πολιορκητική μηχανή». Συμβουλευτείτε τα λεξικά σας.
2. Γνωρίζετε τη φράση «από μηχανής θεός» από το αρχαίο ελληνικό θέατρο; Με ποια σημασία χρησιμοποιείται σήμερα στον καθημερινό λόγο;

3. Να σχηματίσετε ν.ε. σύνθετες λέξεις με α' συνθετικό το ουσιαστικό *μηχανή* ή ομόρριζές του λέξεις.

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- να εξοικειωθούν οι μαθητές με τον σχηματισμό του μέλλοντα και του αορίστου των ημιφωνόληκτων ρημάτων,
- να κατανοήσουν τις δυσκολίες που παρουσιάζει η κλίση των ανώμαλων ουσιαστικών ή ναῦς και ἡ χεῖρ.

Γ1. Μέλλοντας και αόριστος ημιφωνόληκτων ρημάτων

Οι μαθητές καλούνται να θυμηθούν την κλίση του ενεστώτα των συνηρημένων ρ. σε -έω, -ῶ, καθώς και τα ημίφωνα σύμφωνα. Στο βιβλίο του Μαθητή δίνονται παραδείγματα που απαντούν στο κείμενο, αλλά θα ήταν σκόπιμο ο διδάσκων να θυμίσει στους μαθητές ότι το ρ. ἐμβάλλω σχηματίζει αόρ. β' (και όχι αόριστο σύμφωνα με τα ημιφωνόληκτα, στα οποία θα επιμείνει παρακάτω).

Γ2. ἡ ναῦς, ἡ χεῖρ

Κατ' αρχάς ο διδάσκων ενδείκνυται να ζητήσει λέξεις της ν.ε. σύνθετες με αυτά τα ουσιαστικά, ώστε να φανούν και τα τρία διαφορετικά θέματα του ναῦς (π.χ. ναύσταθμος, νηοπομπή, νεώριο). Πρέπει να επισημανθεί και ο τονισμός των τύπων και να δικαιολογηθεί από τους ίδιους τους μαθητές σύμφωνα με τους κανόνες τονισμού (όπου είναι εύκολο, π.χ. στην ονομαστική και κλητική πληθυντικού και στη δοτική ενικού και πληθυντικού, όπου το -ι- των καταλήξεων της γ' κλίσης είναι βραχύ). Ειδικά για τη γενική ενικού του ουσ. ναῦς μπορεί να γίνει αναφορά στο φαινόμενο της αντιμεταχώρησης, που οι μαθητές γνωρίζουν ήδη από την κλίση του πόλις, πόλεως.

Χρήσιμη κρίνεται η σύνδεση με φράσεις που χρησιμοποιούνται και στη ν.ε., π.χ. *τείνω χείρα βοηθείας, διά χειρός* ή η παροιμία *Συν Αθηνά και χείρα κίνει* κ.ά.

Μπορεί να ζητηθεί ως λεξιλογική άσκηση για το σπίτι η καταγραφή παραγώγων και σύνθετων λέξεων των παραπάνω ουσιαστικών που γνωρίζουν ή μπορούν να βρουν οι μαθητές στο λεξικό της ν.ε. και ο σχηματισμός προτάσεων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. *Τῇ ἄλλῃ νηὶ ἔπλει ἐπὶ τὴν πολειμίαν.*
β. *Ἄν δ' ἄρα ἀνατείνας τις τὴν δεξιὰν χεῖρα προσελαύνῃ σοι, δέχου φιλίως τὸν ἄνδρα.*
γ. *Κτενοῦμεν καὶ λόγοις καὶ ἔργοις καὶ ψήφοις καὶ ταῖς ἡμῶν αὐτῶν χερσί, ἂν δυνατοὶ ᾶμεν, οἳ ἂν καταλύσῃσι τὰς δημοκρατίας.*
4. 1-γ, 2-β, 3-ε, 4-δ, 5-α // *στέλλω, σφάλλομαι, φαίνω, ἀγγέλλω, ἐκτείνω.*
5. α. *ΜΕΙΝΩΣΙΝ.* β. *ΓΕΤΡΑΦΑΣ.* γ. *ΜΕΙΝΑΙ* δ. *ΑΓΤΕΛΟΙ.* ε. *ΒΑΛΟΥΝ.* στ. *ΝΕΙΜΑΙΣ.*

ζ. ΕΦΕΥΡΕ. η. ΚΡΙΝΗι. → σφαλοῖεν.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε το γ' εν. ευκτικής και προστακτικής αορίστου των ρημάτων *αἰσχύνομαι*, *κλίνω*, *ὄξυνω*, *στέλλω*. Στη συνέχεια να γράψετε τους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του μέλλοντα.

2. Να αναγνωρίσετε γραμματικά και συντακτικά τους τύπους των ουσιαστικών ναῦς και χεῖρ στα παρακάτω παραδείγματα:

α. Ἐνίκησαν οἱ Κερκυραῖοι καὶ ναῦς πέντε καὶ δέκα διέφθειραν τῶν Κορινθίων.

β. Ὡς δὲ ἦ τε ἀσπίς ἀπὸ τῶν νεῶν ἦρθη (= υψώθηκε, σηκώθηκε), ἐπέπλεον μὲν αἱ νῆες, ἠμιλλῶντο δὲ οἱ πεζοὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐπὶ τὴν ἄκραν.

γ. Θρασύβουλος δὲ σὺν τριάκοντα ναυσὶν ἐπὶ Θράκης ὄχρετο, ἐκεῖ δὲ τὰ τε ἄλλα χωρία κατεστρέψατο καὶ Θάσον, ἔχουσαν κακῶς ὑπὸ τε τῶν πολέμων καὶ στάσεων καὶ λιμοῦ.

δ. Ὁ τὴν χεῖρα μέλλων ὑμῶν αἰρεῖν, οὗτος ὁ πρεσβεύων ἐστίν, ὁπότερ' ἂν αὐτῷ δοκῆ, καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον.

ε. Εἰ φωνὴν μὴ εἶχομεν μηδὲ γλῶτταν, ἐβουλόμεθα δὲ δηλοῦν ἀλλήλοις τὰ πράγματα, ἄρ' οὐκ ἂν ἐπεχειροῦμεν σημαίνειν ταῖς χερσὶ καὶ κεφαλῇ καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι;

3. Στο παρακάτω απόσπασμα να αναγνωρίσετε γραμματικά τους τύπους υγρόληκτων και ενρινόληκτων ρημάτων και να γράψετε τον αντίστοιχο τύπο τους στον ενεστώτα, παρατατικό, μέλλοντα και αόριστο:

Οἱ ὀπλίται ἦσαν παρατεταγμένοι καὶ ἐνταῦθα ἐπέμενον καὶ ἵππους τινὰς ἀπέκτειναν. Ἐπεὶ μέντοι μικροῦ ἔδεον ἤδη ἐν χερσὶ τῶν Λακεδαιμονίων ὀπλιτῶν εἶναι, ἐνέκλιναν (= υποχώρησαν), καὶ ἀπέθανον αὐτῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ τριακοσίους. Τούτων δὲ γενομένων ὁ Ἄγησίλαος τροπαῖον ἐστήσατο. Πρὸς ἐνίας δὲ τῶν πόλεων καὶ προσέβαλλεν, ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀναγκαζόμενος, οὐ μὴν εἶλέ γε οὐδεμίαν.

Ξενοφῶν, Ἑλληνικά 4.6.11-12 (διασκευή)

4. Να υπογραμμίσετε τους τύπους αορίστου Β' που υπάρχουν στο κείμενο της άσκησης 3 και να γράψετε το α' εν. και πληθ. οριστ. ενεστ. και αορ. στη φωνή που βρίσκονται.

Πρόσθετο παράλληλο κείμενο

Για το ρητό «πᾶ βῶ καὶ κινῶ τὰν γᾶν», που αποδίδεται στον Αρχιμήδη και αναφέρεται στην ανακάλυψη του μοχλού, το οποίο παραδίδεται από τον Σιμπλίκιο (*In Aristotelis physicorum libros commentaria*, 10.1110) και τον Ολυμπιόδωρο (*In Platonis Alcibiadem commentarii*, 191), βλέπε την αναλυτική αφήγηση του Ι. Τζέτζη που έχει ως πηγές του τον Διόδωρο τον Σικελιώτη και τον Δίωνα τον Κάσιο.

Ὁ Ἀρχιμήδης ὁ σοφὸς μηχανητὴς ἐκεῖνος // τῷ γένει Συρακούσιος, ἦν γέρων γεωμέτρης, // χρόνους τε ἑβδομήκοντα καὶ πέντε παρελαύνων. // Ὅστις εἰργάσατο πολλὰς μηχανικὰς δυνάμεις // καὶ τῇ τρισπᾶστω μηχανῇ χειρὶ λαῖα καὶ μόνη // πεντεμυριομέδμινον καθείλκυσεν ὀκτάδα. // Καὶ τοῦ Μαρκέλλου στρατηγοῦ ποτὲ δὲ τῶν Ῥωμαίων // τῇ Συρακούσῃ κατὰ γῆν προσβάλλοντος καὶ πόντον, // τινὰς μὲν πρῶτον μηχαναῖς ἀνείλκυσεν ὀκτάδας, // καὶ πρὸς τὸ Συ-

ρακούσιον τείχος μετεωρίσας // αὐτάνδρους πάλιν τῷ βυθῷ κατέπεμπεν ἀθρόως. // Μαρκέλλου δ' ἀποστήσαντος μικρόν τι τὰς ὀλκάδας, // ὁ γέρον πάλιν ἅπαντας ποιεῖ Συρακουσίους // μετεωρίζειν δύνασθαι λίθους ἀμαξιαίους, // καὶ τὸν καθένα πέμποντα βυθίζειν τὰς ὀλκάδας. // ὡς Μάρκελλος δ' ἀπέστησε βολὴν ἐκείνας τόξου, // ἔξάγωνόν τι κάτοπτρον ἐτέκηνεν ὁ γέρον. // ἀπὸ δὲ διαστήματος συμμέτρου τοῦ κατόπτρου // μικρὰ τοιαῦτα κάτοπτρα θεῖς τετραπλᾶ γωνίαις // κινούμενα λεπίσι τε καὶ τισι γιγγλυμίσι, // μέσον ἐκείνο τέθεικεν ἀκτίνων τῶν ἡλίου // μεσημβρινῆς καὶ θερινῆς καὶ χειμεριωτάτης. // Ἀνακλωμένων δὲ λοιπὸν εἰς τοῦτο τῶν ἀκτίνων // ἔξαψις ἤρθη φοβερά πυρώδης ταῖς ὀλκάσι, // καὶ ταύτας ἀπετέφρωσεν ἐκ μήκους τοξοβόλου. // Οὕτω νικᾷ τὸν Μάρκελλον ταῖς μηχαναῖς ὁ γέρον. // Ἔλεγε δὲ καὶ Δωριστὶ φωνῇ Συρακουσίᾳ, // **Πᾶ βῶ καὶ χαριστίωνι τὰν γὰν κινήσω πᾶσαν;** // Οὗτος κατὰ Διόδωρον τῆς Συρακούσης ταύτης // προδότου πρὸς τὸν Μάρκελλον ἀθρόως γενομένης, // εἶτε κατὰ τὸν Δίωνα Ῥωμαίους πορθηθείσης, // Ἀρτέμιδι τῶν πολιτῶν τότε παννυχίζοντων, // τοιουτοτρόπως τέθηκεν ὑπὸ τινος Ῥωμαίου. // Ἦν κεκυφὸς διάγραμμα μηχανικόν τι γράφων. // τίς δὲ Ῥωμαῖος ἐπιστὰς εἶλκεν αἰχμαλωτίζων. // Ὁ δὲ τοῦ διαγράμματος ὄλος ὑπάρχων τότε, // τίς ὁ καθέλκων οὐκ εἰδὼς ἔλεγε πρὸς ἐκείνον, // Ἀπόστηθι, ὦ ἄνθρωπε, τοῦ διαγράμματός μου. // Ὡς δ' εἶλκε τοῦτον, συστραφεῖς καὶ γνοὺς Ῥωμαῖον εἶναι, // ἔβόα Τι μηχανήματί τις τῶν ἐμῶν μοι δότω. // Ὁ δὲ Ῥωμαῖος πτοηθεὶς εὐθὺς ἐκείνον κτείνει, // ἄνδρα σαθρὸν καὶ γέροντα, δαιμόνιον τοῖς ἔργοις. // Ἐθρήνησε δὲ Μάρκελλος τοῦτο μαθὼν εὐθέως, // λαμπρῶς τε τοῦτον ἔκρουψεν ἐν τάφοις τοῖς πατρώις // σὺν τοῖς ἀρίστοις πολιτῶν καὶ τοῖς Ῥωμαίοις πᾶσι. // Τὸν δὲ φονέα τοῦ ἀνδρός, οἶμαι, πελέκει κτείνει. // Ὁ Δίων καὶ Διόδωρος γράφει τὴν ἱστορίαν.

Ἰωάννης Τζετζής, Βίβλος Ἱστοριῶν 2.103-149

Λεξικό Σούδα (σ 669) s.v. **Σκορπίδια** μηχανικὸν ἀλέξιμα. «Ὁ δὲ Ἀρχιμήδης πάλιν ἑτέραν ἠτοιμάκει παρασκευὴν πρὸς τοὺς ἀπομαχομένους ἐκ τῶν πλοίων. Ὡς ἀνδρομήκους ὕψους κατεπύκνωσε τρημασι τὸ τείχος, ὡς παλαιστιαίοις τὸ μέγεθος κατὰ τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν. οἷς τοξότας καὶ σκορπίδια παραστήσας ἐντὸς τοῦ τείχους, διὰ τούτων ἀχρήστους ἐποίει τοὺς ἐπιβάτας» (Πολύβιος, Ἱστορία 8.5). Επρόκειτο για πολεμικὴ μηχανή που εκτόξευε βέλη. Ἴδια ἦταν καὶ ὁ «σκορπιός» (το «σκορπίδιον» εἶναι υποκοριστικὸ του).

Ενδεικτικὴ Βιβλιογραφία

A. Πλουτάρχου Μάρκελλος

Duff, T., *Plutarch's Lives: Exploring Virtue and Vice*, Clarendon Press, Oxford, 1999.

Frazier, F., *Histoire et morale dans les vies parallèles de Plutarque*, Belles Lettres, Paris, 1996.

Jones, C.P., *Plutarch and Rome*, Clarendon Press, Oxford, 1971.

Swain, S.C.R., «Hellenic Culture and the Roman Heroes of Plutarch», στο B. Scardigli (επιμ.), *Essays on Plutarch's Lives*, Clarendon Press, Oxford, 1995.

B. Αρχαία ελληνική τεχνολογία

Βασιλείου, Φ. – Arpad Szabó, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτικὴ Αθηνῶν, τόμ. Ε', σ. 315-340.

Forbes, R.J., *Studies in Ancient Technology*, Brill, Leiden, 1963.

Humphrey, J.W., Oleson, J.P., Sherwood, A.N., *Greek and Roman Technology: a Sourcebook*,

- Annotated Translations of Greek and Latin Texts and Documents*, Routledge, London, 1998.
- Landels, J.G.**, *Engineering in the Ancient World*, Berkeley, University of California Press, 1981.
- Roebuck, C.** (επιμ.), *Muses at Work: Arts, Crafts, and Professions in Ancient Greece and Rome*, Cambridge MA, 1969.
- Tassios, T.P.**, “Counterfertilisation of Science and Technology in Ancient Greece”, στο *International Congress on Ancient Structures*, Ολυμπία, 2001.
- White, K.D.**, *Greek and Roman Technology*, Cornell University Press, Ithaca N.Y., 1984.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- http://www.tmath.edu.gr/en/expo/ancient_greek_technology.html
- http://www.ancientgr.com/Unknown_Hellenic_History/Eng/ancient_tech.htm
- http://www.oms.edu/teachers/schools/portland/winterhaven/aga/aga_tech.html
- <http://www.greece.gr/ENVIRONMENT/ScienceAndTechnology/ancientyetsomodern.stm>
- http://hal.csd.auth.gr/~bpaschos/ancient/ancientgreektech/Technology_AncientGreece.htm
- http://www.amsat.gr/agt/main_en.html
- <http://www.users.globalnet.co.uk/~loxias/archimedes.htm>
- <http://www.isd196.k12.mn.us/Schools/gl/Greece/advantec.html>
- <http://www.mythologia.8m.com/clockpc.html>
- <http://www.isd196.k12.mn.us/Schools/gl/Greece/advantec.html>

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

Α. Κείμενο**Λυκούργος, Κατά Λεωκράτους 95-97****Έκδοση:** N.C. Konomis (έκδ. Teubner) 1970**Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του**

Ο **Λυκούργος** ήταν πολιτικός και ρήτορας. Γεννήθηκε περίπου το 390 π.Χ. στην Αθήνα και μαθήτευσε κοντά στον Πλάτωνα και τον Ισοκράτη (θεωρείται ότι επηρεάστηκε στο λογοτεχνικό ύφος από τον Ισοκράτη, αλλά υπολείπεται σε αξία, αφού έδινε έμφαση στο περιεχόμενο και όχι στη μορφή). Μετά τη μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ. ο Λυκούργος διαδραμάτισε ηγετικό ρόλο στην οικονομική πολιτική της Αθήνας, ενίσχυσε το ναυτικό της πόλης και ολοκλήρωσε αρκετά οικοδομήματα, μεταξύ των οποίων και τη Σκευοθήκη. Φρόντισε να ξαναχτιστεί με πέτρα το θέατρο του Διονύσου, να τοποθετηθούν εκεί τα αγάλματα των τριών μεγάλων τραγικών και να συνταχθούν επίσημα αντίγραφα των τραγωδιών τους. Ανήκε στην αντιμακεδονική παράταξη και αυτό δε διέφυγε της προσοχής του Αλεξάνδρου. Σύμφωνα με επιστολή που αποδίδεται στον Δημοσθένη, ο διάδοχός του στο αξίωμα του «*ἐπὶ τῇ διοικήσει ἄρχοντας*» Μενέσαιχος τον κατηγορήσε για έλλειμμα στα οικονομικά της πόλης και οι γιοι του κλήθηκαν να πληρώσουν το αντίστοιχο ποσό. Καθώς δεν μπόρεσαν να το πληρώσουν, φυλακίστηκαν, αλλά ελευθερώθηκαν αργότερα κατόπιν εφέσεως που άσκησε ο Δημοσθένης.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Από τους δεκαπέντε λόγους του Λυκούργου που ο Καικίλιος θεωρεί γνήσιους σώζεται μόνο ο *Κατά Λεωκράτους*. Ο Λυκούργος κατηγορήσε τον Λεωκράτη για εσχάτη προδοσία, επειδή απουσίαζε κατά την περίοδο 338-332 π.Χ. στη Ρόδο και μετά στα Μέγαρα. Μετά τη συμφωνία στη Χαιρώνεια ο δήμος των Αθηναίων με ψήφισμα όπλισε δούλους, ανακήρυξε μετοίκους Αθηναίους, επισκεύασε τα τείχη και απαγόρευσε να εξέρχονται οι πολίτες από την πόλη ή να απομακρύνουν γυναίκες και παιδιά. Ο Λεωκράτης δεν υπάκουσε στο ψήφισμα κι έφυγε από την Αθήνα. Όταν επέστρεψε, αντιμετώπισε στο δικαστήριο τον Λυκούργο για την παραβίαση του ψηφίσματος.

Διδακτικοί στόχοι**Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:**

- να έρθουν σε επαφή με έναν συναισθηματικά φορτισμένο ρητορικό λόγο, που αξιοποιεί μια μυθική ιστορία με ιδιαίτερο ηθικό δίδαγμα προς επίρρωση των επιχειρημάτων του ρήτορα,
- να αξιολογήσουν την πειστικότητα της ιστορίας ως επιχειρήματος,
- να εντοπίσουν τις δύο κεντρικές ιδέες του κειμένου και να τις αναλύσουν (βλ. οδηγίες διδασκαλίας).

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Ως αφόρμηση ο διδάσκων μπορεί να διαβάσει το απόσπασμα του Ευαγγελίου: *Μωϋσῆς γὰρ εἶπεν, Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου [...]* Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτῳ (Κατὰ Μάρκον 7.10, Κατὰ Ματθαῖον 15.4). Οι μαθητές εκφράζουν τις σκέψεις τους για την έννοια του σεβασμού προς τους γονείς και ακολουθεί σύντομη εισαγωγή στο απόσπασμα της Ενότητας, που αναφέρει ότι η ιστορία που θα ακούσουν αποτελεί μέρος ενός ρητορικού λόγου και έχει σκοπό να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του ρήτορα. Το θέμα του λόγου του Λυκούργου θα μπορούσε να μη φανερωθεί εξαρχής και να ζητηθεί από τους μαθητές να φανταστούν μόνοι τους το παράπτωμα του Λεωκράτη (σε γενικές γραμμές).

- Πριν από την παραπάνω ερώτηση μπορούν να τεθούν **ερωτήσεις κατανόησης**, όπως:

– Γιατί έφυγαν οι κάτοικοι από την πόλη τους;

– Γιατί δεν έφυγε και ο νέος μαζί τους;

– Για ποιον λόγο τον βοήθησαν οι θεοί;

– Με ποιον τρόπο τον έσωσαν;

– Τι έπαθαν όσοι εγκατέλειψαν τους γονείς τους;

- Στη συνέχεια είναι σημαντικό να κατανοήσουν οι μαθητές τον λόγο ένταξης του συγκεκριμένου μύθου μέσα στον λόγο, καθώς και τις δύο κεντρικές ιδέες που τον διαπνέουν: η πρώτη αφορά, βέβαια, στη βοήθεια που προσφέρουν οι θεοί όταν ένας ενάρετος βρεθεί σε κίνδυνο (η χριστιανική διδασκαλία βρίθει ανάλογων περιπτώσεων)· η δεύτερη ιδέα είναι ότι η αγάπη και ο σεβασμός προς τους γονείς αποτελούν απαραίτητα ηθική υποχρέωση κάθε ανθρώπου και δε συγχωρούνται η ασέβεια και η αδιαφορία.

Απαντήσεις στις Ερωτήσεις

2. Του Αινεία (βλ. και εικόνα Ενότητας).

3. Στις σημερινές κοινωνίες, μολονότι, θεωρητικά πάντοτε, εκθειάζεται ο σεβασμός προς τους γονείς, οι συνθήκες που ωθούν τα παιδιά στη γρήγορη ανεξαρτητοποίηση και αυτοδυναμία προκαλούν δυσχέρειες στις σχέσεις γονέων και παιδιών. Επίσης ο σύγχρονος τρόπος ζωής επηρεάζει αυτές τις σχέσεις. Απόδειξη οι πολλοί οίκοι ευγηρίας, όπου ουσιαστικά οι ηλικιωμένοι γονείς εγκαταλείπονται στην επί πληρωμή περιποίηση άλλων. Σε ό,τι αφορά τις περιπτώσεις ατόμων με προσωρινά ή μονιμότερα προβλήματα υγείας, οι σύγχρονες πολιτισμένες κοινωνίες, τουλάχιστον σε επίπεδο προθέσεων και γενικών προβλέψεων, επιδεικνύουν αυξημένη ευαισθησία· σε ατομικό επίπεδο όμως οι προκαταλήψεις και οι αποκλεισμοί εξακολουθούν να ισχύουν.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Με βάση όσα αναφέρονται στο απόσπασμα, τι είδους αδίκημα πιστεύετε ότι διέπραξε ο Λεωκράτης;

[βλ. συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας]

2. Τι πιστεύετε ότι σκεφτόταν ο νέος που έσωσε τον πατέρα του τη στιγμή που έβλεπε όλους τους άλλους να φεύγουν για να σώσουν τον εαυτό τους;

Β. Λεξιλογικά - Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της σύνθεσης λέξεων στην α.ε. με συνθετικό άκλιτη λέξη.

Λεξιλογικές παρατηρήσεις

Στην Ενότητα αυτή αντλείται υλικό από δύο λέξεις του κειμένου, το ρ. *ῥέω* και το ουσ. *πῦρ*. Σχετικά με το ουσ. *πῦρ*, ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναφέρει τις φράσεις *πῦρ Διός* (= αστραπή) και *διὰ πυρός ἵεσαι* (πβ. ν.ε. *διὰ πυρός* και *σιδήρου*).

Δίνονται παράγωγα στη ν.ε., τα οποία μπορεί να ζητηθούν σε σχετική άσκηση για το σπί-τι: *πυρά* (η), *πυρετός*, *πυρετώδης*, *πυρίτης* (λίθος), *πύρινος*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

- 1. α. *εὔπορος*, *εὐκλής*, *κακολογῶ*, *δυσσεβής*, *εὐελπις*, *εὐνοια*, *εὐδαίμων*.
- β. *δυσεπίλυτος*, *εὐήχος*, *δύσπιστος*, *εὐθραυστος*, *δυσκίνητος*, *δυσοίωνος*.
- 2. α. *περιρρέω* (= *ρέω γύρω γύρω*, *ξεφεύγω από κάτι*), *ἀπορρέω* (= *χύνομαι έξω από...*), *καταρρέω* (= *ρέω προς τα κάτω / μτφ. φθίνω*), *προσρέω* (= *συγκεντρώνομαι, συναθροίζομαι*)
- β. *αμφιβάλλω*, *αμφισβητώ*, *αμφιταλαντεύομαι*, *αντιπαρέρχομαι*, *αντιλέγω*, *αντιφάσκω*, *παρεξηγώ*, *παρερμηνεύω*, *παρηγορώ*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να θυμηθείτε όσα διδαχθήκατε στη σύνθεση και να συμπληρώσετε τα κενά στον ακόλουθο πίνακα με ν.ε. σύνθετες λέξεις:

<i>πῦρ + δίδωμι</i> (θ. <i>δοτ-</i>)	→	(ρ.)
		η
<i>πῦρ + νέμω</i>	→	ο
<i>πῦρ + σβέννυμι</i> (= <i>σβήνω</i>)	→	ο

2. Να αντιστοιχίσετε τις φράσεις της στήλης Α' με την ερμηνεία τους στη στήλη Β':

Α'	Β'
διὰ πυρός και σιδήρου	αρχίζω να πυροβολώ
γραμμή πυρός	καίγομαι ολοκληρωτικά
ανοίγω πυρ	(μτφ.) η πρώτη σημαντική εμπειρία σε κάτι
(γίνομαι) παρανάλωμα του πυρός	μέσα από κινδύνους και ταλαιπωρίες
βάπτισμα του πυρός	η πρώτη γραμμή της μάχης

3. Να προσδιορίσετε τη σημασία του ρ. *ρέω* στις παρακάτω φράσεις:
- Ο ποταμός ρέει προς τη θάλασσα.
 - Η σαμπάνια έρεε άφθονη στα ποτήρια των καλεσμένων.
 - Το αίμα που ρέει στις φλέβες του είναι βασιλικό.
 - Πολύ καλή η έκθεση που έγραψες! Ο λόγος σου ρέει και το κείμενο έχει συνοχή.
4. Να γράψετε στην α.ε. και τη ν.ε. δύο ομόρριζες λέξεις, απλές ή σύνθετες, για καθεμία από τις λέξεις που δίνονται: *ρέω, λαμβάνω, πάσχω*. Στη συνέχεια να συγκρίνετε τις λέξεις που δημιουργήσατε και, αν υπάρχουν όμοιοι τύποι στις δύο μορφές της γλώσσας, να εξετάσετε τη σημασία τους.
- [Απάντηση: *ρόή, ροῦς, ῥυθμός, λήψις, λήμμα, παραλήπτης, πάθος, πάθημα, έμπαθής κτλ.*].

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- να εξοικειωθούν οι μαθητές με τον σχηματισμό του παθητικού μέλλοντα και αορίστου,
- να γνωρίσουν την κλίση και τη χρήση των αυτοπαθητικών αντωνυμιών,
- να κατανοήσουν τη λειτουργία και τον σχηματισμό του ποιητικού αιτίου και να το συγκρίνουν με τη μορφή που έχει στη ν.ε.

Γ1. Μέλλοντα και αόριστος παθητικής φωνής

Η διδασκαλία μπορεί να ξεκινήσει με την αναφορά σε φράσεις της ν.ε. όπου χρησιμοποιείται παθητικός αόριστος, π.χ. «σήμα ελήφθη» ή «εξεπλάγην όταν τον είδα να έρχεται».

Επίσης, η επανάληψη της υποτακτικής και της ευκτικής του ρ. *είμι* κρίνεται σκόπιμη πριν από τη διδασκαλία της υποτακτικής και της ευκτικής.

Γ2. Ποιητικό αίτιο και παθητική σύνταξη

Γίνεται αναφορά στο ποιητικό αίτιο και στις μορφές του. Η σύγκριση με τη ν.ε. είναι απαραίτητη για την κατανόηση του ποιητικού αιτίου.

Η δοτική προσωπική του ποιητικού αιτίου περιλαμβάνεται για λόγους πληρότητας. Αρκεί απλή αναφορά.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. *κελευσθήση, έσωθης, ελείφθησαν, διελέχθημεν, λειφθῆς, σωθῆς, λειφθῶσι, διαλεχθῶμεν, κελευσθείης, σωθείης, λειφθείησαν, διαλεχθείημεν, πεμφθέντων, σώθητι, λειφθέντων, διαλέχθητε.*

5. α. *ὑπό τῶν προγόνων, καταλειφθείσης, ὑπό + γεν.* β. *ὑπό Διός, βασιλεύεσθαι, ὑπό + γεν.* γ. *παρά ἀνθρώπων, ἀγαπᾶται καί θαυμάζεται, παρά + γεν.* δ. *ἐκ τῆς πόλεως, ἀδικηθῆναι, ἐκ + γεν.* ε. *ὑπ' ἀλλήλων, ὠθούμενοι, πατούμενοι, ὑπό + γεν.* // *ὑπό τοῦ πλήθους, ἐφθάρησαν, ὑπό + γεν.* στ. *ὑμῖν, προτιμητέος ἐστίν, δοτική προσωπική ποιητικού αιτίου.*

6. α. *Οἱ Πέρσαι ὑπό τῶν βασιλέων ἄρχονται.* β. *Οὔτος δικαίως ἐτιμωρήθη ὑπό τῶν πολεμίων.* γ. *Οἱ παῖδες ὑπό τοῦ παιδοτρίβου διδάσκονται.*

7. α. τῶν ταμιῶν - Οἱ ταμίαι τὰς ὑδρίας ἐφύλαττον // β. Μενεξένου - Μενέξενος τὸν νεα-
 νίαν συλλήψεται. // γ. πάντων ἀνθρώπων - Πάντες ἄνθρωποι καὶ πάλοι καὶ νῦν πανταχοῦ τὰς
 εὐεργεσίας καὶ λέγουσι καὶ μνημονεύουσι. // δ. τῶν λόγων - Οἱ τοῦ κατηγοροῦ λόγοι ἔπεισαν
 ὑμᾶς. // ε. τῆς γυναικός - Ἐάν ἡ γυνὴ ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ, οὐ μόνον ἔμ' ἀδικήσετε ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς
 αὐτοῦς. // στ. τῶν τυράννων, τῶν τριάκοντα - Οἱ τύραννοι τὸ μὲν παλαιὸν τὴν πόλιν ἡμῶν κα-
 τεδούλωσαν, τὸ δὲ ὕστερον οἱ τριάκοντα.

Δίνεται ἐμφαση στο υποκείμενο, το πρόσωπο που ενεργεῖ.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε το β' εν. και πληθ. υποτακτικής, ευκτικής και προστακτικής αορίστου π.φ.
 των ρημάτων: *θεραπεύομαι, κυριεύομαι, διώκομαι.*
2. Να κλίνετε τον παθητικό μέλλοντα του ρ. *γράφομαι* στην οριστική και ευκτική.
3. Να βρείτε δύο φράσεις στη ν.ε. στις οποίες διατηρούνται τύποι παθητικού μέλλοντα και
 αορίστου και να τους αναγνωρίσετε γραμματικά.
4. Να μετατρέψετε την ενεργητική σύνταξη των παρακάτω προτάσεων σε παθητική:
 α. *Οἱ Καλλιμάχου λόγοι ὑμᾶς πείθουσιν. [Ἔμεις πείθεσθε ὑπὸ τῶν Καλλιμάχου λόγων.]*
 β. *Οἱ Ἕλληνες ἐπεμψαν κήρυκας. [Κήρυκες ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπέμφθησαν.]*
 γ. *Ὁ δῆμος τοὺς τυράννους μισεῖ. [Οἱ τύραννοι ὑπὸ τοῦ δήμου μισοῦνται.]*
 δ. *Ξενοφῶν τοῦτο προσέταξεν. [Τοῦτο ὑπὸ Ξενοφῶντος προσετάχθη.]*
5. Να σχολιάσετε την παθητική σύνταξη των παρακάτω προτάσεων (ρηματικό τύπο / φράση
 εξάρτησης, μορφή ποιητικού αιτίου):
 α. *Μὴ οὖν, ὦ ἄνδρες, πεισθέντες ὑπὸ τούτων ἀφέλησθέ μου τὸ ὄνομα, ὃ τῆς κληρονομίας
 μόνον λοιπὸν ἔσται.*
 β. *Ὁ νῦν ἀμφισβητῶν τοῦ κλήρου τοιοῦτον εἶπεν οὐδέν, ἀλλ' ἀπὸ τούτου παρασκευασθεὶς
 ἀμφισβητεῖ.*
 γ. *Ἐγὼ μὲν οἶμαι πάσας τὰς πόλεις διὰ τοῦτο τοὺς νόμους τίθεσθαι, ἵνα περὶ ὧν ἂν πραγ-
 μάτων ἀπορωῶμεν, παρὰ τούτους ἐλθόντες σκεψώμεθα ὅ,τι ἡμῖν ποιητέον ἔστί.*
 δ. *Ἐγὼ δὲ νομίζω μέγιστα κακὰ τὴν πόλιν ἐκ τούτου πείσεσθαι, καὶ πλείστον πραγμάτων
 εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον αἴτιον δόξειν.*
 ε. *Μάλιστα δ' ἂν γνοίητε, ὦ ἐκ τοῦ ἄστεως ἄνδρες, εἰ ἀναλογίσαισθε ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρο-
 νητέον ἔστί, ὥστε ἡμῶν ἄρχειν ἐπιχειρεῖν.*
6. Στις παρακάτω περιόδους να βρείτε τους τύπους παθητικού αορίστου και να γράψετε το
 γ' εν. υποτ. και ευκτ. του ίδιου χρόνου.
 α. *Λακεδαιμονίων γὰρ εἴ ἢ πόλις ἐρημωθεῖη, λειφθεῖη (= ἀπέμεναν) δὲ τὰ ἱερά, πολλὴν ἂν
 οἶμαι ἀπιστίαν τῆς δυνάμεως τοῖς ἔπειτα πρὸς τὸ κλέος αὐτῶν εἶναι.*
 β. *Φαινόμεθα γὰρ κατὰ πόλεμον τὴν χώραν ἐλόντες, ὄνπερ τρόπον αἰ πλείσται τῶν πόλε-
 ων περὶ ἐκείνους τοὺς χρόνους ᾤκίσθησαν.*
7. Να εντοπίσετε στις φράσεις της άσκησης 6 τους τύπους συννηρημένων ρημάτων (σε όλους
 τους χρόνους) και να κλίνετε την οριστική ενεστώτα στη φωνή που βρίσκονται.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Carey, C., “Rhetorical Means of Persuasion” στο *Persuasion: Greek Rhetoric in Action*, Worthington, I. (επιμ.), Routledge, London, 1994, σσ. 26-45.

Cohen, D., *Law, Violence, and Community in Ancient Athens*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Edwards, M., *Οι Αττικοί ρήτορες*, μτφρ. Δ. Σπαθάρας, Μ. Κυριτζάκη, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2002.

Humphreys, S., “Lycurgus of Butadae: an Athenian Aristocrat”, στο *The Craft of the Ancient Historian: Essays in Honor of Chester G. Starr*, Eadie, J.W. – Ober, J. (επιμ.), University Press of America, Lanham MD, 1985, σ. 199-252.

Kennedy, G.A., *Ιστορία της κλασικής ρητορικής: αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής*, μτφρ. Ν. Νικολούδης, Παπαδήμας, Αθήνα, 2000.

Μαργαλάκης, Ε.Ν., *Η ρητορική τέχνη στην ακμή της*, Βασδέκης, Αθήνα, 1991.

Ober, J., *Mass and Elite in Democratic Athens: Rhetoric, Ideology, and the Power of the People*, Princeton University Press, Princeton, 1989.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

Α. Κείμενο**Πλάτων, Κρίτων 50a-c****Έκδοση:** J. Burnet, (OCT) 1905-1915**Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του**

Ο Πλάτων –το πραγματικό του όνομα ήταν Αριστοκλής– γεννήθηκε γύρω στο 428/7 π.Χ. στην Αθήνα. Η οικογένειά του διχάστηκε πολιτικά μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, καθώς κάποιοι συγγενείς του ήταν δημοκρατικοί και κάποιοι άλλοι ολιγαρχικοί. Καταλυτική υπήρξε η γνωριμία του με τον Σωκράτη, του οποίου τη δίκη και την καταδίκη έζησε από κοντά. Ταξίδεψε αρκετά και συνάντησε άλλους σοφούς της εποχής του. Όταν επέστρεψε στην πόλη του από τα πρώτα ταξίδια του, γύρω στο 395 π.Χ. περίπου, δεν έδειξε ενδιαφέρον για την πολιτική ζωή της Αθήνας· τον συγκινούσε περισσότερο η συγκρότηση μιας ιδεώδους πολιτείας που θα στηριζόταν στη γνώση του Αγαθού. Περί το 387 π.Χ., δημιούργησε σχολή στους κήπους του Ακάδημου, την περίφημη Ακαδημία.

Βασική του πεποίθηση ήταν ότι μόνο μέσα από τη φιλοσοφία οι πολιτικοί θα μπορούσαν να βρουν τον σωστό δρόμο. Η απογοήτευσή του από την πολιτική κατάσταση της πατρίδας του –η οποία είχε καταδικάσει σε θάνατο έναν Σωκράτη– τον ώθησε να αναζητήσει άλλες πολιτείες για να εφαρμόσει τις απόψεις του περί διακυβέρνησης. Επισκέφθηκε συγκεκριμένα για τον σκοπό αυτόν τρεις φορές τη Σικελία. Κατά την πρώτη του επίσκεψη στις Συρακούσες είχε συνάψει φιλία με τον Δίωνα, αλλά είχε δημιουργήσει και έχθρα με τον τύραννο Διονύσιο Α'. Ακολούθησαν άλλες δύο επισκέψεις, όταν την εξουσία είχε αναλάβει ο Διονύσιος Β'.

Ο Πλάτων πέθανε περίπου το 348/7 π.Χ., έχοντας αφοσιωθεί τα τελευταία χρόνια της ζωής του στις μελέτες του και στην Ακαδημία· μάλιστα, κατά τον Πανσανία, τον έθαψαν εκεί κοντά.

Τα έργα του, εκτός από την *Άπολογία Σωκράτους* και, φυσικά, τις επιστολές του, έχουν μορφή διαλόγου. Στους διαλόγους του δεν εμφανίζεται ποτέ ο ίδιος, αποστασιοποιούμενος έτσι από την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται εκεί. Τα θέματα που θίγονται είναι η αρετή (ανδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη), η πολιτεία, η οντολογία, η διαλεκτική, η ποίηση, η τέχνη.

Φυσικά είναι αδύνατο να αναφερθούμε στο πλήθος των ζητημάτων που εγείρονται και ανακινούνται στο πλατωνικό έργο, γι' αυτό θα περιοριστούμε στην αναφορά μερικών μόνο έργων του: *Λάχης, Χαρμίδης, Πρωταγόρας, Γοργίας, Συμπόσιον, Φαίδων, Φαίδρος, Τίμαιος, Κριτίας, Νόμοι, Κρίτων*.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στο έργο *Κρίτων* πρωταγωνιστεί ο Σωκράτης, όπως και στην *Άπολογία*, ο οποίος παρουσιάζεται να συζητά με τον φίλο του Κρίωνα. Ο Σωκράτης δικαιολογεί με επιχειρήματα

την άρνησή του να δραπετεύσει από τη φυλακή και την απόφασή του να μείνει πιστός στους νόμους της πόλης.

Αιδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με ένα φιλοσοφικό κείμενο που έχει τη ζωντανή μορφή του διαλόγου,
- να διακρίνουν τα στάδια ενός επιχειρήματος,
- να προβληματιστούν πάνω στο θέμα της εφαρμογής των νόμων και στα κίνητρα που δίνει η κοινωνία σε κάθε εποχή στους πολίτες για να τους τηρούν,
- να έρθουν σε επαφή με τη σκέψη του Σωκράτη και να τον χαρακτηρίσουν.

Ενδεικτικό σχέδιο οργάνωσης μαθήματος

Αφόρμηση

Επισημαίνεται ότι ο Πλάτων υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους φιλοσόφους της αρχαιότητας και με το έργο του επηρέασε αποφασιστικά την πορεία της φιλοσοφίας μέχρι τις μέρες μας.

Με σύντομη εισαγωγή δίνουμε ορισμένα στοιχεία: Ο Πλάτων διέσωσε στο πλούσιο και μεγάλης λογοτεχνικής αξίας φιλοσοφικό έργο του τις βασικές ιδέες του δασκάλου του.

Ο πρωταγωνιστής του διαλόγου είναι ο δάσκαλος **Σωκράτης** (γενν. 470/469 π.Χ.), που έχει καταδικαστεί να πει το κώνειο μετά από απόφαση του δικαστηρίου της Ηλιαίας (399 π.Χ.) με την κατηγορία ότι διαφθείρει τους νέους. Συνομιλεί μέσα στη φυλακή με τον μαθητή του Κρίτωνα.

Παρουσίαση του νέου

Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα με έμφαση στα διαλογικά στοιχεία (π.χ. ερωτήσεις) που δείχνουν την προσπάθεια του Σωκράτη να προβληματίσει τον συνομιλητή του.

Δεύτερη ανάγνωση και μετάφραση με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλευονται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου.

Ερωτήσεις κατανόησης

- Ποιο ερώτημα θέτει στον Κρίτωνα ο Σωκράτης;
- Με ποιον τρόπο κάνει το επιχειρήμά του να φαίνεται πιο ζωντανό;
- Τι ύφος έχουν οι νόμοι καθώς του θέτουν ερωτήματα; Γιατί;
- Ποιον κίνδυνο επισημαίνουν;

Αιδακτικές επισημάνσεις

Στον σχολιασμό του κειμένου πρέπει να δοθεί έμφαση σε κάθε ερώτηση ξεχωριστά. Οι μαθητές καλούνται να παρακολουθήσουν τη ροή της σκέψης του Σωκράτη και να δικαιολογήσουν καθεμία από τις επιλογές που κάνει για να ενδυναμώσει τον λόγο του. Έχει σημασία να αξιολογήσουν την «παιδαγωγική» παρουσίαση της άποψής του, που την καθιστά απολύτως σαφή μέσα από την προσωποποίηση.

Ο σκοπός, τελικά, του διαλόγου αυτού θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ηθικοπλαστικός, αφού μοιάζει να θέλει να προβληματίσει και παράλληλα να διαπλάσει ώριμη και υπεύθυνη σκέψη.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Ο Σωκράτης πιστεύει σε μια ευνομούμενη κοινωνία, στην οποία οι πράξεις του καθενός επηρεάζουν τη συνολική ισορροπία της. Κάθε άνθρωπος αποτελεί ένα μικρό λιθαράκι στο οικοδόμημα της κοινωνίας που επηρεάζει τη συνοχή της. Δικαιολογημένα επομένως υποτάσσει τον εαυτό του στο καλό του συνόλου, πράγμα που δείχνει συνέπεια μεταξύ πράξεων και λόγων, βασικό χαρακτηριστικό κάθε σωστού δασκάλου. Περαιτέρω, σκοπός του είναι να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση για τους νέους μαθητές του, που θα διαχειριστούν το μέλλον της Αθήνας και που πρέπει να έχουν αίσθηση ότι κανείς δεν μπορεί να είναι υπεράνω των νόμων. Η άρνησή του είναι συνεπής με τις γενικότερες αντιλήψεις του σχετικά με τη σημασία που έχει η υπακοή στους νόμους για την εύρυθμη λειτουργία της πόλης.

3. Οι σύγχρονες δημοκρατικές πολιτείες είναι, σε σύγκριση με τη δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας, απρόσωπες και πολυδαίδαλες. Γ' αυτόν τον λόγο πολλές φορές κάποιες αποφάσεις του κράτους μπορεί να θίγουν συμφέροντα πολιτών. Προκύπτει έτσι αφενός η υποχρέωση της πολιτείας να ισορροπεί μεταξύ των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων των πολιτών της, αφετέρου η υποχρέωση των πολιτών να υποστηρίζουν τις θέσεις τους λαμβάνοντας πρόνοια ώστε να μη θίγονται τα συμφέροντα άλλων.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Μπορεί να επιβιώσει μια κοινωνία χωρίς νόμους; Έχει δίκιο ο Σωκράτης;
2. Με ποιον τρόπο θα μπορούσε να αναπτυχθεί περισσότερο μέσα στο σχολείο η πολιτική συνείδηση των αυριανών πολιτών;

Δημιουργικές – διαθεματικές δραστηριότητες

1. Τι πιστεύετε ότι απάντησε ο Κρίτων στον Σωκράτη; Πώς νομίζετε ότι συνεχίστηκε ο διάλογος; Στη συνέχεια αναζητήστε μια μετάφραση του διαλόγου *Κρίτων* και διαβάστε την πραγματική εξέλιξη του διαλόγου.

2. Μετά από ένα υποθετικό βίαιο επεισόδιο στον χώρο του σχολείου σας ετοιμάζετε κατά ομάδες μια εισήγηση προς το Δεκαπενταμελές του σχολείου. Επιχειρηματολογήστε για τη σημασία που έχει η τήρηση των κανόνων συμπεριφοράς στα πλαίσια του σχολείου. Να δώσετε έμφαση στους κανόνες που είναι υπερβολικά αυστηροί ή δεν είναι επαρκώς πειστικοί, να τονίσετε τη σημασία που έχουν για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα των αυριανών πολιτών ή ότι δεν αφήνουν τους μαθητές να εκφραστούν, να προτείνετε έναν «δεκάλογο» συμπεριφοράς για το σχολείο σας (κάθε ομάδα διαφορετικό) και να προβληματιστείτε για τα αίτια που κάνουν μερικούς νέους να μην έχουν θετική στάση απέναντι στους κανόνες. Αναφερθείτε σε παραδείγματα από την καθημερινή πραγματικότητα.

3. Να γράψετε ένα κείμενο 250-300 λέξεων που θα εκφωνηθεί σε ένα παγκόσμιο μαθητικό συνέδριο με θέμα «Οι νέοι και οι νόμοι σήμερα».

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Αφού ολοκληρώθηκε στα επιμέρους κεφάλαια μέχρι τώρα η επανάληψη των βασικότερων σημείων του Ετυμολογικού, από την Ενότητα 9 και εξής θα δίνονται γενικές επαναληπτικές ασκήσεις βασισμένες σε αφορμές από το κείμενο και θα αξιοποιούν τον λεξιλογικό πλούτο του.

Ο καθηγητής μπορεί να χρησιμοποιήσει τις δύο πρώτες ασκήσεις της Ενότητας για να επαναλάβει τη χρήση των κλιτών λέξεων ως δεύτερου συνθετικού.

Λεξιλογικές παρατηρήσεις

Αφορμή για ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις δίνει η λέξη του κειμένου *δίκη*, ομόρριζες λέξεις της οποίας έχουν κατ' επανάληψη συναντήσει οι μαθητές σε Ενότητες των διδακτικών εγχειριδίων (*δικαστής, δίκαιος, δικαίωσις, δικαιοσύνη, δικάζω*). Παράλληλα, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ετυμολογική της προέλευση.

Ετυμολογικά η λέξη προέρχεται από τη μηδενισμένη βαθμίδα του ρήματος *δείκ-νυ-μι*, που σημαίνει στην α.ε. «δείχνω». Η λέξη *δίκη* στην α.ε. είχε δύο διαφορετικές σημασίες. Στον Όμηρο μαρτυρείται η χρήση της με τη σημασία του τρόπου, του κανόνα, της συνήθειας. Πβ. σχετικά τις φράσεις της *Όδύσσειας*: «*αὕτη δίκη ἐστὶ βροτῶν*» και «*ἢ γὰρ δμῶων δίκη ἐστὶ*» που αναφέρονται στον τρόπο. Με τη σημασία αυτή έχει διατηρηθεί και χρησιμοποιείται και σήμερα το επίρρημα *δίκην*, που σημαίνει «κατά τον τρόπο, όπως ακριβώς».

Στην α.ε. η λέξη *δίκη* είχε παράλληλα τη σημασία της δικαιοσύνης, της κρίσης απέναντι σε κάποιον. Χρησιμοποιούνταν παράλληλα με τη λέξη *θέμις*. Ωστόσο, η *δίκη* αναφερόταν αποκλειστικά στην ανθρώπινη δικαιοσύνη, ενώ η *θέμις* χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα, για να εκφράσει και τη δικαιοσύνη των θεών.

Στις πρόσθετες ασκήσεις που ακολουθούν προτείνονται τρόποι για την αξιοποίηση του ουσιαστικού τόσο στην α.ε όσο και στη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. από + ὄλλυμι, διά + φθείρω, ἐπί + ἵστημι, πρὸς + τάττω, σύν + πᾶς.
2. παράνομος, επίκοινος, μητρόπολις, κωμόπολις, ἄπολις, ὑπόδικος, ἀνακρίνω, εὔνους, μέτοχος, μέτοχος.
3. περιέχω, περιοχή, περιεκτικός, ἀνέχω/ἀνέχομαι, ἀνοχή, ἀνεκτικός, ἀπέχω, ἀποχή, ἐξέχω, ἐξοχή, ἐξοχος, ἐπέχω, ἐποχή, ἔποχος, μετέχω, μετοχή, μέτοχος, συνέχω, συνοχή, συνεκτικός, υπερέχω, υπεροχή, υπέροχος.
4. α. ἀγενής, γηγενής, ἐγγενής, ἰθαγενής, ὁμογενής, συγγενής // β. ἐνέργεια, κατάσταση: γέννα, γένεσις // ἀποτέλεσμα ἐνέργειας: γένος, γέννημα // πρόσωπο που ενεργεί: γεννήτωρ, γονεὺς // επίθετα: γενναῖος, γόνιμος, γονικός, γνήσιος.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε με ποια σημασία χρησιμοποιούνται οι φράσεις στη ν.ε.:
 - α. θεία δίκη
 - β. Για να πούμε και του στραβού το δίκιο
 - γ. Έχω το δίκιο με το μέρος μου.
2. Να γράψετε παράγωγες λέξεις του ρ. *δικάζω* που να δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί και τον τόπο και παράγωγες λέξεις του ρήματος *δικαιώω*, *δικαιῶ* που να εκφράζουν την ενέργεια/κατάσταση και το αποτέλεσμα ενέργειας.
3. Να σχηματίσετε πέντε σύνθετες λέξεις στην α.ε. χρησιμοποιώντας ως β' συνθετικό το ουσιαστικό *δίκη* και ομόρριζά του.
[Απάντηση: *ὑπόδικος, κατάδικος, καταδίκη, καταδικάζω, διαδικάζω, διαδικασία, αδικαστος, ἐκδικάζω* κτλ.]

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- να γνωρίσουν οι μαθητές (χωρίς να υπεισέλθουν σε λεπτομέρειες) τα είδη του μορίου *ἄν* και τις δυναμικές εγκλίσεις,
- να εξοικειωθούν με τους όρους που αφορούν στον πλήρη χαρακτηρισμό των δευτερευουσών προτάσεων,
- να μελετήσουν και να συστηματοποιήσουν τα βασικά στοιχεία των ονοματικών προτάσεων: εισαγωγή, εκφορά, συντακτική λειτουργία.

Δεν κρίνεται σκόπιμο να επιμείνει ιδιαίτερα ο διδάσκων στη σχέση εξάρτησης και εγκλισης απόδοσης. Το αντικείμενο αυτό καλύπτεται διεξοδικά στην Α' Λυκείου.

Ιδιαίτερη σημασία έχει, ωστόσο, να επιτευχθεί η διασύνδεση α.ε. και ν.ε. ως προς τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων και να τονιστούν έως έναν βαθμό οι διαφορές, π.χ. η απουσία των βουλητικών προτάσεων στην α.ε. (θα ήταν ενδιαφέρον να κατευθυνθούν ώστε να τη δικαιολογήσουν οι ίδιοι οι μαθητές αναφερόμενοι στον ρόλο του απαρεμφάτου). Επίσης, σύντομη αναφορά μπορεί να γίνει στο ότι οι μετοχές γενικά αναλύονται στις αντίστοιχες δευτερεύουσες προτάσεις.

Οι μαθητές έχουν διδαχτεί τις δευτερεύουσες προτάσεις στη ν.ε. και είναι ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν από μόνοι τους τη διαφορά στη συντακτική λειτουργία των επιρρηματικών και των ονοματικών. Σε αυτή την Ενότητα αναμένεται, μέσω των ασκήσεων, να εξοικειωθούν με την πλήρη συντακτική αναγνώριση των δευτερευουσών προτάσεων και την αντίστοιχη ορολογία.

Οι σύνδεσμοι θα έπρεπε να αποτελούν ήδη κτήμα των μαθητών από την προηγούμενη τάξη, οπότε ενδείκνυται να τεθεί σχετικό ερώτημα μέσα στην τάξη και να δοθεί ως εργασία η επανάληψή τους.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ἐν ἧ ἄν ... ἰσχύωσιν*: αοριστολογικό· *ἄν τις ἔχοι*: δυναμικό.

2. α. δυνητικό, β. αοριστολογικό, γ. δυνητικό, δ. δυνητικό, ε. υποθετικό, δυνητικό, στ. αοριστολογικό.
3. α. (ὅτι...) ειδική, αντικ. του ρ. φημί, β. (μή...) ενδοιαστική, αντικ. του ρ. ἔδεισε, γ. (εἰ...) πλάγια ερωτηματική, αντικ. του ρ. ἐρωτᾶ, δ. (Ὅν ... φιλοῦσιν) αναφορική, υποκ. του ρ. ἀποθνήσκει.
4. Δίνεται ενδεικτικά ο πλήρης χαρακτηρισμός της πρώτης πρότασης:
- α. ὅτι ... γένοιτο: δευτ. ονομ. ειδ. προτ. Εισάγεται με τον ειδ. σύνδ. ὅτι (αντικειμενικό, πραγματικό περιεχόμενο), εκφέρεται με ευκτική του πλαγίου λόγου και λειτουργεί ως επεξήγηση στο ουδέτερο της δεικτ. αντων. ταῦτα.
- β. ὡς ... χρημάτων: αντικ. του ρ. λέγουσιν.
- γ. ὅτι ... Ἀθηναίων: αντικ. του ρ. λέγει.
- δ. ὡς ... πάσχει: υποκ. του απρὸς. ρ. ὁμολογεῖται.
- ε. ὅτι ... μωρός: αντικ. του ρ. γινώσκεις.
5. Δίνεται ενδεικτικά ο πλήρης χαρακτηρισμός της πρώτης πρότασης:
- α. μή ... ἐκατέρωθεν: δευτ. ονομ. ενδοιαστική προτ. Εισάγεται με τον ενδοιαστικό σύνδ. μή (δηλώνεται φόβος μήπως συμβεί κάτι ανεπιθύμητο), εκφέρεται με ευκτική του πλαγίου λόγου (έμμεση εξάρτηση μέσω της μητ. φοβούμενος από το ρήμα ιστορικού χρόνου οὐκ ἤθελεν) και χρησιμεύει ως αντικείμενο της μητ. φοβούμενος.
- β. μή ... τούτων: επεξήγηση στο τοῦτο.
- γ. μή ... κινδυνεύης: αντικ. του ρ. ὄρα.
- δ. μή ... δύναμιν: επεξήγηση στο τοῦτο.
- ε. μή ... ὄργην: αντικ. της μητ. φοβούμενος.
6. Δίνεται ενδεικτικά ο πλήρης χαρακτηρισμός της πρώτης πρότασης:
- α. εἰ τοῦτο ἀληθές ἐστίν ἢ μή: δευτ. ονομ. πλάγια ερωτηματική προτ. (διμελής). Εισάγεται με το ερωτηματικό εἰ (ολικής άγνοιας), εκφέρεται με οριστική (εκφράζει το πραγματικό) και χρησιμεύει ως αντικείμενο του ρ. οὐκ οἶδα, που είναι γνώσεως σημαντικό.
- β. εἰ ... στρατηγεῖν: υποκ. της απρὸς. ἐκφρ. δηλόν ἐστι.
- γ. πόσον ... ἔχοι: αντικ. του ρ. ἠρώτα.
- δ. τίνα... εἶχετε: αντικ. του ρ. ἄν πυθοίμην.
- ε. ὅπως ἄν θηρῶσιν: αντικ. του ρ. ἐπιμελεῖται.
7. Δίνεται ενδεικτικά ο πλήρης χαρακτηρισμός της πρώτης πρότασης:
- α. Ὅ μέλλεις ποιεῖν: δευτ. ονομ. αναφορική προτ. Εισάγεται με την αναφορική αντωνυμία ὃ, εκφέρεται με οριστική (εκφράζει το πραγματικό) και χρησιμεύει ως αντικείμενο στο ρ. μή λέγε (σύντομη αναφορά στην αναφορική ἔλξη: τοῦτο ὃ...).
- β. Οὓς ... φίλους: προσδιοριστική στο αὐτῶν.
- γ. ὅς ... συνηκολούθει: προσδιοριστική στο Ξενοφῶν.
- δ. ὅστις ... βούλεται: υποκ. του ρ. ἐστίν.
- ε. Ὅστις ... ἔλθειν: υποκ. του ρ. ἀπαρνησάσθω.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις:
 - α. Οὔτοι ἔλεγον ὅτι φοβοῖντο μὴ πάθοιεν πολλὰ δεινά.
 - β. Δήλον ἐγένετο ἐκ τούτου ὅτι ἐγγύς που εἶεν οἱ τοῦ βασιλέως ἱππεῖς.
 - γ. Ὁ κατήγορος πειρᾶται πείθειν ὑμᾶς ὡς ἐγὼ τοιαῦτα ἁμαρτήματα πεποίηκα.
 - δ. Κύρος ἤρετο εἰ σωθεῖεν πάντες αὐτῶ.
 - ε. Οὗτος ἐδεδοίκει μὴ ἐν τῷ κρατῆρι φάρμακα μειγμένα εἶη.
 - στ. Κίνδυνός ἐστι μὴ ὑπὸ τῶν πολεμίων κυκλωθῶμεν.
 - ζ. Ὅρα οὖν μὴ ἀδίκως τοσοῦτον κακὸν πάθης.
 - η. Ράδιόν ἐστιν ὑμῖν ἐκ τῶν τοῦ κατηγόρου λόγων γνῶναι εἰ ἐγὼ ἐχθρὸς ὑμῶν εἰμι ἢ φίλος.
 - θ. Μωραίνει Κύριος ὃν βούλεται ἀπολέσαι.
 - ι. Ὑμεῖς γὰρ γινώσκετε ὅθεν ἥλιος ἀνίσχει καὶ ὅπου δύεται.
 - ια. Ἐνταῦθα μένοιεν ἄν ὅσοι ἄν ὑμῶν βούλωνται.
 - ιβ. Νῦν οὖν λέξω οὓς ὑμῶν πονηροὺς ἠγοῦμαι.
2. Να εντοπίσετε τις δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις και να αναγνωρίσετε το είδος και τη συντακτική θέση τους:
 - α. Δεῖ τοίνυν ὑμᾶς κἀκεῖνο σκοπεῖν, ὅτι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων πολλάκις εἰσὶν ἐψηφισμένοι τοῖς νόμοις χρησθαι τοῖς ὑμετέροις.
 - β. Χρὴ τοίνυν σπουδάζειν ὅπως οἱ νόμοι βέλτιστοι δόξουσιν εἶναι.
 - γ. Βούλομαι τοίνυν ὑμῖν κἀκεῖνο διηγῆσασθαι, ὃ φασὶ ποτ' εἶπεῖν Σόλωνα κατηγοροῦντα νόμον τινὸς οὐκ ἐπιτήδειον θέντος.
 - δ. Λέγεται τοῖς δικασταῖς Σόλωνα εἰπεῖν, ὅτι νόμος ἐστὶν ἀπάσαις ταῖς πόλεσιν.
 - ε. Ἀληθές εἶναι μοι δοκεῖ, ὅτι τοὺς νόμους ἅπαντες ὑπειλήφασιν (= θεωροῦν, νομίζουν), ὅσοι σωφρονοῦσι, τρόπους τῆς πόλεως.
 - στ. Κεράμων μὲν πολλοὺς τρέφων τὰ ἐπιτήδεια δύναται παρέχειν, σὺ δὲ πολλοὺς τρέφων δέδοικας μὴ δι' ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδίων ἅπαντες ἀπόλησθε (= αφανιστείτε, πεθάνετε);
3. Στις παρακάτω περιόδους να επισημάνετε τα μόρια ἄν και να αναγνωρίσετε το είδος τους. Στη συνέχεια να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις:
 - α. Ὡστε οὐ τοῦτο δέδοικα, μὴ οὐκ ἔχω ὃ,τι δῶ (= να δώσω, από το ρ. δίδωμι) ἐκάστῳ τῶν φίλων, ἄν εὖ γένηται, ἀλλὰ μὴ οὐκ ἔχω ἱκανοὺς οἷς δῶ.
 - β. Ἐπειδὴν τὰ τοιαῦτα κατηγορῶσιν, οἷς ἔνοχοι Λακεδαιμόνιοι μᾶλλον τυγχάνουσιν ὄντες, οὐκ ἀποροῦμεν.
 - γ. Ὡσπερ οἱ τάνθρώπεια μανθάνοντες ἠγοῦνται τοῦθ' ὃ,τι ἄν μάθωσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις (= για το καλό το δικό τους και των άλλων) ποιήσιν, οὕτω καὶ οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες νομίζουν ποιήσιν, ὅταν βούλωνται, καὶ ἀνέμους καὶ ὕδατα.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Adam, J., Σωκράτης – Πλάτων. Εισαγωγή στη φιλοσοφική τους σκέψη, μτφρ. Ε. Παπαδοπούλου, Ιάμβλιχος, Αθήνα, 1996.

- Brun, J.**, *Ο Σωκράτης*, μτφρ. Τ. Τεγόπουλος, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1965.
- Guthrie, W.**, *Ο Σωκράτης*, μτφρ. Τ. Νικολαΐδης, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1991.
- Δεσποτόπουλος, Κ.**, *Πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1980.
- Emlyn-Jones, C.**, *Crito/Plato*, Bristol Classical Press, London, 1999.
- Field, G.**, *Ο Πλάτων και η εποχή του*, μτφρ. Α. Σακελλαρίου, Γρηγόρης, Αθήνα, 1972.
- Ζήσης, Θ.**, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1989.
- Hadot, P.**, *Σωκράτους εγκώμιον*, μτφρ. Α. Μιχαήλ, Εξάντας, Αθήνα, 2002.
- Θεοδωρακόπουλος, Ι.**, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, Εστία, Αθήνα, 1990.
- Jaenniere, A.**, *Πλάτων. Η ζωή και το έργο του*, μτφρ. Σ. Βλοντάκης, Παπαδήμας, Αθήνα, 1995.
- Καλογεράς, Β.Α.**, *Ανάλυση Φαίδωνος και Κρίτωνος: Διαλογική, διαλεκτική, ηθική, φιλοσοφική, αισθητική, ανθρωπιστικών αξιών, συνθέσεως, κ.λ.π., από διδακτική άποψη*, Γρηγόρης, Αθήνα, 1959.
- Καρασμάνης, Β.**, *Σωκράτης: ο σοφός που δε γνώριζε τίποτε*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 2002.
- Μιχαηλίδης, Κ.**, *Πλάτων. Λόγος και Μύθος, Εισαγωγή στην πλατωνική φιλοσοφία*, Παπαδήμας, Αθήνα, 1998.
- Παπαρίζος, Ι.**, *Ο Σωκράτης στην Απολογία και τον Κρίτωνα*, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη, 1983.
- Παππά, Ε.**, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 1997.
- Taylor, A.**, *Πλάτων, ο άνθρωπος και το έργο του*, μτφρ. Ι. Αρζόγλου, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1990.
- Vlastos, G.**, *Πλατωνικές μελέτες*, μτφρ. Ι. Αρζόγλου, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1994.
- Weiss, R.**, *Socrates Dissatisfied: an Analysis of Plato's Crito*, Oxford University Press, N.Y./Oxford, 1998.
- White, J.B.**, “Plato’s *Crito*: the Authority of Law and Philosophy”, *The Greeks and Us: Essays in Honour of Arthur W. H. Adkins*, Loudon, R.B. –Schollmeier, P. (επιμ.), University of Chicago Press, Chicago, 1996, σσ. 97-144.
- Wozley, A.D.**, *Law and Obedience: the Argument of Plato's Crito*, Duckworth, London, 1979. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το CD-ROM **Πλάτων εν Κερατεινίω: Προσεγγίσεις στον Πλάτωνα**, 1ο Λύκειο Κερατεινίου, περιοδικό «Νέμεσις» (1999).

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

Α. Κείμενο(Ψευδο) Αισχίνης, *Ἐπιστολαί 3.1-3*

Ἔκδοση: Fr. Blass – U. Schindel, (εκδ. Teubner) 1978

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Αισχίνης ήταν Αθηναίος ρήτορας. Οι φιλόλογοι δε συμφωνούν σχετικά με τη χρονολογία της γέννησής του· κάποιοι την τοποθετούν γύρω στο 389 π.Χ. και κάποιοι άλλοι στο 397 π.Χ. Καταγόταν από φτωχή οικογένεια και πιθανότατα δεν έλαβε ειδική εκπαίδευση στη ρητορική τέχνη. Εργάστηκε ως ηθοποιός, αλλά και ως μισθοφόρος. Πολέμησε ως οπλίτης στη Μαντίνεια το 362 π.Χ. Όταν επισκέφθηκε ως απεσταλμένος των Αθηναίων μαζί με τον Εύβουλο την Πελοπόννησο, προσχώρησε στο φιλομακεδονικό μέτωπο και στο συνέδριο των Αμφικτυόνων στους Δελφούς τάχθηκε υπέρ της στάσης του Φιλίππου στον Ιερό Πόλεμο.

Η φιλομακεδονική του στάση τον έφερε σε ρήξη με τον Δημοσθένη. Το 347/346 π.Χ. ήταν και οι δύο μέλη της Βουλής και ήρθαν πολλές φορές σε αντιπαράθεση. Η αρχή έγινε με την κατηγορία που διατυπώθηκε εκ μέρους του Δημοσθένη και του Τιμάρχου το 346/345 π.Χ. κατά του Αισχίνη για πλημμελή εκτέλεση καθηκόντων με αφορμή την αποστολή μιας πρεσβείας στον Φίλιππο. Ο Δημοσθένης ισχυρίστηκε ότι ο Αισχίνης δεν εκπροσώπησε επάξια τα συμφέροντα της πόλης του και ότι δωροδοκήθηκε. Ο Αισχίνης απάντησε στις κατηγορίες με τον λόγο *Κατά Τιμάρχου* υπερασπίζοντας τον εαυτό του και κατηγορώντας τον Τιμάρχο για τον έκλυτο βίο του. Ο Δημοσθένης επανήλθε στην κατηγορία και ακολούθησε ο λόγος του Αισχίνη *Περί παραπρεσβείας*. Η αντιπαράθεση με τον Δημοσθένη συνεχίστηκε με τον λόγο του Αισχίνη *Κατά Κτησιφώντος*, με τον οποίο κατηγορήσε τον Κτησιφώντα για το χρυσό στεφάνι που είχε προτείνει ο τελευταίος να απονεμηθεί τιμητικά στον Δημοσθένη. Ο Δημοσθένης απάντησε με τον λόγο *Περί τοῦ στεφάνου* και το θέμα δεν είχε ευχάριστη κατάληξη για τον Αισχίνη, ο οποίος αναγκάστηκε να φύγει στη Ρόδο, όπου και πέθανε γύρω στο 322 π.Χ. (κατ' άλλους γύρω στο 316/314 π.Χ.).

Σώζονται τρεις λόγοι του και δώδεκα επιστολές, οι οποίες δε θεωρούνται γνήσιες.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- να γνωρίσουν την έννοια του ρητορικού συλλογισμού και (παραγωγικός, επαγωγικός, αναλογικός)
- να συγκρίνουν το παρόν κείμενο με το προηγούμενο και με τα δύο του Ισοκράτη που έχουν προηγηθεί ως προς το ύφος και τα μέσα πειθούς,
- να συζητήσουν τον απώτερο σκοπό του συντάκτη του κειμένου,
- να εικάσουν την ανταπόκριση που θα είχε αυτή η επιστολή στους παραλήπτες της.

Ενδεικτικό σχέδιο οργάνωσης μαθήματος

Αφόρμηση

Οι μαθητές εισάγονται με συντομία στην έννοια του επιχειρήματος. Πότε χρησιμοποιείται, γιατί και από ποια βασικά χαρακτηριστικά πρέπει να διέπεται (πειστικότητα, ορθότητα). Υπενθυμίζουμε το προηγούμενο κείμενο και τον τρόπο με τον οποίο προσπάθησε να πείσει ο Σωκράτης τον συνομιλητή του.

Γίνεται αναφορά στη ρητορική και στην ανάπτυξη που είχε στην αρχαία Ελλάδα και δίνονται κάποια παραδείγματα.

Με **σύντομη εισαγωγή** δίνουμε ορισμένα στοιχεία: Ο Αισχίνης ήταν πολιτικός αντίπαλος του Δημοσθένη. Μετά την ήττα του σε μια δίκη εγκατέλειψε την Αθήνα και πήγε στη Μικρά Ασία και στη Ρόδο, από όπου, σύμφωνα τουλάχιστον με επιστολές που σώζονται με το όνομά του, αλλά δεν είναι δικές του, προσπάθησε να επιτύχει την επάνοδό του.

Παρουσίαση του νέου

Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα με έμφαση στις φράσεις που αποτελούν τον συλλογισμό.

Δεύτερη ανάγνωση και μετάφραση με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλευονται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου.

Ερωτήσεις κατανόησης

Οι μαθητές προσπαθούν με τη βοήθεια των Γλωσσικών σχολίων να απαντήσουν στις εξής ερωτήσεις (χρησιμοποιώντας κατά προτίμηση φράσεις του κειμένου):

- Τι κάνουν οι άλλοι εξόριστοι που δεν καταδέχεται να κάνει ο Αισχίνης;
- Θεωρεί ότι του αξίζει η εξορία;
- Σε τι ψυχική κατάσταση βρίσκεται;
- Γιατί δεν είναι αγανακτισμένος;

Διδακτικές επισημάνσεις

Ο φαινομενικά οξύμωρος –αλλά πολύ συνήθης σε τέτοιου είδους ρητορικές συνθέσεις– συλλογισμός του συντάκτη της επιστολής (*ἄχθομαι μὲν, ὥσπερ εἰκός ἐστιν, ἀγανακτῶ δὲ οὐδέν. / Ἄλλ' ἔγωγε καὶ λαμπρὸν εἰκότως μοι νομίσαιμι' ἂν αὐτὸ γενέσθαι*) αποτελεί την αφετηρία του σχολιασμού του κειμένου. Ο ίδιος ο τίτλος του κειμένου μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση του όρου. Οι μαθητές, ωστόσο, θα κληθούν να εκτιμήσουν την ανταπόκριση την οποία πιθανώς βρήκε αυτό το σχήμα λόγου. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να αναφερθεί ότι αποτελεί συνήθη τακτική των ρητορικών λόγων, και μάλιστα των δικανικών, η οποία συνδέεται με το απαραίτητο για την προσέλκυση του ενδιαφέροντος του κοινού στοιχείο της έκπληξης και του μη αναμενόμενου.

- Προς σχολιασμό είναι και η σύνδεση των προτάσεων, που είναι ως επί το πλείστον υποτακτική, προσδίδοντας στον λόγο πυκνότητα και ρυθμό, χωρίς ωστόσο να δυσκολεύει την κατανόηση. Προφανώς ο ρήτορας θέλει να προκαλέσει συγκεκριμένη εντύπωση και είναι χαρακτηριστικό ότι η τελευταία πρόταση, που αποτελεί ουσιαστικά το συμπέρασμα του συλλογισμού του, είναι μια σύντομη κύρια, στην οποία δίνεται έμφαση με την πρόταξη του *λαμπρὸν* και την επεξήγηση που ακολουθεί (στο *αὐτό*).

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Το επιχείρημα, με το οξύμωρο σχήμα που περιέχει, σίγουρα προκαλεί έκπληξη στους αποδέκτες του, δεν μπορεί όμως να θεωρηθεί ότι πείθει με τρόπο αδιάσειστο. Επικαλείται το συναίσθημα, γι' αυτό και εύκολα μπορεί να αντιμετωπιστεί με τη λογική (γιατί εξορίστηκε, πόσο σοβαρό υπήρξε το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε κτλ.).

4. Ο Κολοκοτρώνης αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση: φυλακίστηκε επί Όθωνος από τον αντιβασιλέα Άρμανσπεργκ, κατηγορούμενος για υποκίνηση εξεγέρσεων εναντίον των προκορίτων. Άλλα παραδείγματα: Δ. Υψηλάντης, Μακρυγιάννης.

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Αφού ολοκληρώθηκε στα επιμέρους κεφάλαια η επανάληψη των βασικότερων σημείων του Ετυμολογικού, δίνονται γενικές επαναληπτικές ασκήσεις βασισμένες στον λεξιλογικό πλούτο του κειμένου.

Λεξιλογικές παρατηρήσεις

Η Ενότητα αυτή παρέχει υλικό για γλωσσική επεξεργασία του ρ. *φεύγω* στην α.ε. και τη ν.ε., καθώς το ρήμα παρουσιάζει πλήθος ομόρριζων λέξεων, απλών και σύνθετων (βλ. Πρόσθετες ασκήσεις παρακάτω).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *έπιχειρητέος, ανάγραπτος, αναγραπτός, παραδοτός, παραδοτέος.*
2. α. *πάθος, πάθημα, παθητός, πένθος.*
β. (επίθ.) *εὐπαθής, (ουσ.) εὐπάθεια, (επίθ.) συμπαθής, (ουσ.) συμπάθεια, (ρήμα) συμπαθέω, -ῶ, (επίθ.) πολυπαθής, (επίθ.) κακοπαθής, (ουσ.) κακοπάθεια, (ρήμα) κακοπαθέω, -ῶ.*
3. *λοιδορία, δέος, εὐτυχία, ἀληθής και λάθος, ἁμαρτία, πολίτευμα και πολιτικός, νόμισμα.*
4. *ενέργεια, κατάσταση: λοιδορία, εὐτυχία, ἁμαρτία // αποτέλεσμα ενέργειας: πολίτευμα, νόμισμα, λάθος, δέος.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Πώς διαφοροποιείται η σημασία του ρήματος «φεύγω» ανάλογα με την πρόθεση που χρησιμοποιείται ως *α'* συνθετικό στα ρήματα: *αποφεύγω, διαφεύγω, καταφεύγω, προσφεύγω;*

2. Να συνδυάσετε τις συνώνυμες λέξεις:

1. άφευκτος	α. στιγμιαίος
2. διαφεύγω	β. φυγαδεύω
3. φευγατίζω	γ. απομακρύνομαι
4. αποφεύγω	δ. ξεφεύγω
5. φευγαλέος	ε. αναπόφευκτος

[Απάντηση: 1-ε, 2-δ, 3-β, 4-γ, 5-α]

3. Να σχηματίσετε στη ν.ε. σύνθετες λέξεις με *α'* συνθετικό το πρόθημα *φυγο-*, που προέρχεται από το ρ. *φεύγω*.

[Απάντηση: φυγόπονος, φυγόμαχος, φυγόκεντρος, φυγόδικος, φυγόστρατος]

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι να γνωρίσουν και να συστηματοποιήσουν οι μαθητές τα βασικά στοιχεία των αιτιολογικών, τελικών, συμπερασματικών και εναντιωματικών-παρρηγορητικών προτάσεων: εισαγωγή, εκφορά και λειτουργία.

Κρίνεται σκόπιμο να μην επεκταθεί ο διδάσκων στον συσχετισμό εξάρτησης και έγκλισης εκφοράς, κάτι που θα απασχολήσει τους μαθητές στην Α' Λυκείου. Έχει ιδιαίτερη σημασία να εξοικειωθούν οι μαθητές με τη συντακτική λειτουργία των προτάσεων. Η μετάφραση των προτάσεων αυτών ενδείκνυται για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. Δίνεται ενδεικτικά ο πλήρης χαρακτηρισμός της πρώτης πρότασης:
- ὅτι Κύρος οὐ φαίνοιτο*: δευτ. επιρρ. αιτιολογική πρόταση. Εισάγεται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο *ὅτι* (αντικειμενική αιτιολογία), εκφέρεται με ευκτική του πλαγίου λόγου (εξάρτηση από ρήμα ιστορικού χρόνου) και χρησιμεύει ως επιρρ. προσδ. της αιτίας στο ρ. *ἔθαίμαζον*, που είναι ρήμα ψυχικού πάθους.
 - ὅτι ... πράγμασιν*: εκφέρεται με οριστική (δηλώνει το πραγματικό).
 - ὡς ... ἄνδρας*: εισάγεται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο *ὡς* (υποκειμενική αιτιολογία).
 - ἐπεὶ ... βελτίω*: εκφέρεται με δυνητική ευκτική (εξάρτηση από ρήμα αρκτικού χρόνου, δυνατό στο παρόν και στο μέλλον).
4. Δίνεται ενδεικτικά ο πλήρης χαρακτηρισμός της πρώτης πρότασης:
- ἵνα μὴ ... παρέλθῃ*: δευτ. επιρρ. τελική πρόταση. Εισάγεται με τον τελικό σύνδεσμο *ἵνα*, εκφέρεται με υποτακτική (σκοπός ενδεχόμενος) και χρησιμεύει ως επιρρ. προσδ. του σκοπού στο ρ. *μέλλωμεν*.
 - ἵνα αἰτήσῃε ναῦς*: εκφέρεται με ευκτική του πλαγίου λόγου, γιατί εξαρτάται από ρήμα ιστορικού χρόνου.
 - ἵνα μὴ ... περιέπεσες*: εκφέρεται με οριστική ιστορικού χρόνου (σκοπός που τελικά δεν πραγματοποιήθηκε).
 - ἵνα μὴ ... λύσαιεν*: εκφέρεται με ευκτική του πλαγίου λόγου, γιατί εξαρτάται από ρήμα ιστορικού χρόνου.
5. Δίνεται ενδεικτικά ο πλήρης χαρακτηρισμός της πρώτης πρότασης:
- ὥστε ... ὄρκους*: δευτ. επιρρ. συμπερασματική πρότ. Εισάγεται με τον συμπερασματικό σύνδεσμο *ὥστε*, εκφέρεται με απαρέμφατο (εκφράζει αποτέλεσμα δυνατό ή ενδεχόμενο) και χρησιμεύει ως επιρρ. προσδ. του αποτελέσματος στη *μτχ. προτιμῶν*.
 - ὥστε ... δίκην*: εκφέρεται με απαρέμφατο (εκφράζει επιδιωκόμενο σκοπό) και χρησιμεύει ως επιρρ. προσδ. του αποτελέσματος στο ρ. *ἐποίησαν*.
 - ὥστε ... εἶναι*: εκφέρεται με δυνητική οριστική (εκφράζει περιεχόμενο δυνατό στο παρελθόν).

δ. ὥστε ... μισήσατε: εκφέρεται με δυνητική ευκτική (εκφράζει περιεχόμενο δυνατό στο παρόν και στο μέλλον).

6. Δίνεται ενδεικτικά ο πλήρης χαρακτηρισμός της πρώτης πρότασης:

α. εἰ καί ... λέγειν: δευτ. επιρρ. εναντιωματική προτ. Εισάγεται με τον εναντιωματικό σύνδεσμο εἰ καί, εκφέρεται με οριστική (πραγματικό περιεχόμενο) και χρησιμεύει ως επιρρ. προσδ. της εναντίωσης στο ρ. εἰρήσεται.

β. Εἰ καί χρημάτων εὐποροῦμεν: εκφέρεται με οριστική (πραγματικό περιεχόμενο) και χρησιμεύει ως επιρρ. προσδ. της εναντίωσης στο ρ. εὐτυχοῦμεν.

γ. Ἐάν και μὴ βούλωνται: εκφέρεται με υποτακτική (περιεχόμενο προσδοκώμενο).

δ. κἄν τι μὴ γελοῖον ἦ: δευτ. επιρρ. παραχωρητική. Εισάγεται με τον εναντιωματικό σύνδεσμο κἄν, εκφέρεται με υποτακτική (περιεχόμενο αόριστα επαναλαμβανόμενο στο παρόν και στο μέλλον) και χρησιμεύει ως επιρρ. προσδ. της εναντίωσης στο ρ. γελά.

ε. Οὐδ' εἴ ... ποιεῖν: εκφέρεται με οριστική (πραγματικό περιεχόμενο).

στ. Οὐδ' εἰ ... εἴητε: εκφέρεται με ευκτική (απλή σκέψη του λέγοντος).

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις:

α. Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον λελύσθαι τὰς σπονδάς, ἐπειδὴ εἰς χεῖρας ἦλθον.

β. Μὴ σπεῦδε πλουτεῖν, ἵνα μὴ ταχὺ πένης γένη.

γ. Ἐκκλησίαν τούτου ἔνεκα συνάγω, ὅπως ὑπομνήσω και μέμψομαι.

δ. Λείπouσι τὸν λόφον οἱ ἱππεῖς, ἐπεὶ και ἐνταῦθα ἐχώρουν οἱ Ἕλληνες.

ε. Πολλὴν κραυγὴν ἐποίουν, ὥστε και τοὺς πολεμῖους ἀκούειν.

στ. Ξενοφῶν και Χειρόσοφος διεπράξαντο, ὥστε λαβεῖν τοὺς νεκρούς.

ζ. Ὁ καθαρίζειν μαθῶν καθαριστὴς ἐστὶ, και ἂν μὴ καθαρίζη.

2. Να αναγνωρίσετε το είδος και να βρείτε τη συντακτική λειτουργία των δευτερευουσών επιρρηματικών προτάσεων:

α. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι τολμῶσι τῶν οὐ προσηκόντων ἀμφισβητεῖν και ψευδεῖς παρασκευάζονται λόγους, βούλομαι βραχέα και περὶ τούτων αὐτῶν εἰπεῖν.

β. Ἐπειδὴ δὲ, ὃ ἄνδρες, οὐ ποιεῖ Δικαιογένης ἃ ὠμολόγησε, δικαζόμεθα Λεωχάρει ἐγγυητῇ γενομένῳ Δικαιογένους.

γ. Ἐπεὶ δ' ἐτελεύτησε Φιλοκτῆμων, οὕτω διετέθη ἡ οὐσία (= η περιουσία) ὥστε τῶν ἀρχαίων μηδὲ τὰ ἡμίσεια εἶναι λοιπὰ και τὰς προσόδους ἀπάσας ἠφανίσθαι.

δ. Ἡ δὲ τῶν λόγων πειθῶ, κἄν μετρίως ῥηθῆ, δόξαν ἤνεγκε και χάριν προσποιεῖ.

ε. Εἰς τοῦτο ἦλθον τόλμης ὥστ' ἐκείνου κειμένου ἔνδον τοὺς μὲν οἰκέτας ἐφύλαττον, ὅπως μηδεὶς ἐξαγγεῖλιε μήτε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ μήτε τῶν οἰκείων μηδενί.

στ. Εἰ και μηδέν μοι τούτων ὑπῆρχεν, ἀλλὰ φανυλότατος ἦν τῶν πολιτῶν, δικαίως ἂν διὰ τὰς εὐεργεσίας τὰς εἰς ἐκεῖνον τῶν μεγίστων ἠξιώθην.

ζ. Προσεχώρησαν δὲ και Μεγαρής Ἀθηναίοις ἐς ξυμμαχίαν, ὅτι αὐτοὺς Κορίνθιοι περὶ γῆς ὄρων πολέμῳ κατεῖχον.

η. Εὐρήσεις γάρ με πυνθανόμενον παρ' αὐτοῦ, ἵνα μαθῶν τι ὠφελῆθῶ.

3. Στις παρακάτω φράσεις να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες ονοματικές και επιρρηματικές προτάσεις:

α. Ἔτι δ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτὸν ἐκόλυεν, ἀλλὰ καὶ ἐξῆν καὶ ἐβούλετο συκοφαντεῖν, ὡς οὐκ ἂν ἐπ' Εὐθύνοῦν ἦλθε, ῥάδιόν ἐστι γινῶναι.

β. Εἰ δὲ μηδὲν τούτων κατέλιπεν, ἃ δ' ἦν αὐτῷ ὑπόλοιπα, ἐπειδὴ τῷ ὀρφανῷ τὸ ἀργύριον ἀπέδωκεν, οὗτος ἔλαβε ζῶντος ἐκείνου ἔτι, πῶς οὐ περιφανῶς ἐξελέγχεται ἀναιδῆς ὢν;

γ. Ὁ μὲν γὰρ πλοῦτος καὶ τὸ τάχος καὶ ἡ ἰσχὺς καὶ ὅσ' ἄλλα τούτοις ὅμοια, αὐτάρκεις ἔχει τὰς ὀνήσεις τοῖς κεκτημένοις (= ωφελοῦν ἀπὸ μόνου τους ὅσους τα κατέχουν), καὶ κρατοῦσιν ἐν αὐτοῖς, κἄν μηδεὶς τῶν ἄλλων βούληται.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Harris, E.M., *Aeschines and Athenian Politics*, Oxford / N.Y., 1995.

Kindstrand, J.F., *The Stylistic Evaluation of Aeschines in Antiquity*, Uppsala Universitet, Uppsala, 1982.

Worthington, I. (επιμ.), *Persuasion: Greek rhetoric in Action*, Routledge, London / N.Y., 1994.

ΕΝΟΤΗΤΑ 11

Α. Κείμενο**Ξενοφών, Έλληνικά 4.1.32-33****Έκδοση:** E.C. Marchant, (OCT) 1900-1920**Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του**

Για τον Ξενοφώντα βλ. και Ενότητα 3.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Χαρακτηριστικό ιστορικό έργο του Ξενοφώντα είναι τα Έλληνικά. Στα επτά βιβλία τους ο Ξενοφών φιλοδόξησε να συνεχίσει το έργο του Θουκυδίδη μετά το 411 π.Χ. φθάνοντας έως τη μάχη της Μαντινείας το 362 π.Χ. Στο έργο υπάρχουν δύο ευδιάκριτα μέρη και αυτό σχετίζεται, βέβαια, με την προβληματική που έχει αναπτυχθεί σχετικά με τον τρόπο συγγραφής, αφού το έργο δεν παρουσιάζεται ενιαίο. Το πρώτο μέρος, στο οποίο ο Ξενοφών μένει πιστός στο θουκυδίδειο πρότυπο, καλύπτει την περίοδο μέχρι και το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου, κάνοντας αναφορά στους Τριάκοντα τυράννους και στην αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Αθήνα. Το δεύτερο μέρος δεν προσιδιάζει στο ύφος του πρώτου, καθώς παραλείπονται σημαντικά γεγονότα (μάχη της Κνίδου, σύναψη Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας, ίδρυση Μεγαλόπολης κ.ά.), παραμελείται η συστηματική χρονολόγηση και η αντικειμενικότητα περιορίζεται. Η Σπάρτη φαίνεται να βρίσκεται στο επίκεντρο της αφήγησης περισσότερο από κάθε άλλη πόλη και είναι έκδηλος ο θαυμασμός που τρέφει ο Ξενοφών για τον Αγησίλαο, τον βασιλιά της Σπάρτης (θαυμασμός που φτάνει στο αποκορύφωμά του στο έργο του Άγησίλαος).

Διδακτικοί στόχοι**Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:**

- να εντοπίσουν τις μεθόδους πειθούς και κυρίως την επίκληση στο συναίσθημα,
- να αξιολογήσουν την πειστικότητα του λόγου,
- να συζητήσουν για την έννοια της φιλίας και της συμμαχίας μεταξύ των χωρών και να αναφέρουν σύγχρονα παραδείγματα,
- να αναλύσουν την έννοια της ευγνωμοσύνης του ευεργετούμενου προς τον ευεργέτη του.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Στην Ενότητα 7 της Β' Γυμνασίου οι μαθητές έχουν ήδη έρθει σε επαφή με την προσωπικότητα του Αγησίλαου (κείμενο «Ένας στοργικός ηγέτης», Ξενοφών, Άγησίλαος 7.1-3), προς τον οποίο απευθύνεται ο παρών λόγος. Μπορούν, λοιπόν, να αναφέρουν στοιχεία του χαρακτήρα του που ενδεχομένως θα τον ωθούσαν να δείξει ευαισθησία προς την κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο Φαρνάβαζος. Οι μαθητές θα μπορούσαν να απαντήσουν στην εξής ερώτηση: «Πιστεύετε ότι ο Φαρνάβαζος γνώριζε τον χαρακτήρα του Αγησίλαου και έ-

κανε συγκεκριμένες επιλογές στο ύφος του λόγου του;».

– Προτείνονται οι παρακάτω **ερωτήσεις κατανόησης**:

- Στη διάρκεια ποιου πολέμου ήταν σύμμαχος των Σπαρτιατών ο Φαρνάβαζος;
- Πώς συνέβαλε στην ενίσχυση της σπαρτιατικής δύναμης κατά το παρελθόν;
- Ποιον κατηγορεί για διπροσωπία;
- Πώς ζει πια ο Φαρνάβαζος και με τι παρομοιάζει τον εαυτό του;
- Πώς περιγράφει τη χώρα του;
- Ποιο είναι το πιο σημαντικό επιχείρημα του Φαρνάβαζου;

Ιδιαίτερη σημασία έχει η επισήμανση στοιχείων όπως η προσφώνηση, η χρήση του α΄ προσώπου, η αξιοποίηση λέξεων συναισθηματικά φορτισμένων («τὰ μὲν κατακεκομμένα, τὰ δὲ κατακεκαυμένα»), τα σχήματα λόγου (η παρομοίωση «ὡσπερ τὰ θηρία»). Είναι ευκαιρία, ακόμη, να γίνει μια πρώτη επαφή με τις μεθόδους πειθούς και να αναφερθεί η επίκληση στο συναίσθημα, που κατ' ἐξοχήν επικρατεί στο κείμενο, όπως και η επίθεση στο ήθος του Τισσαφέρνη, που λειτουργεί θετικά για τον Φαρνάβαζο.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Η άποψη του Περικλή δε βρίσκει απόλυτη εφαρμογή στη συγκεκριμένη περίπτωση, οπωσδήποτε όμως οι Σπαρτιάτες φαίνεται, σύμφωνα με το κείμενο, να έχουν ξεχάσει το καλό που τους έκανε ο Φαρνάβαζος. Το συγκεκριμένο απόσπασμα θα χρησιμεύσει περισσότερο για συζήτηση σχετικά με την έννοια της ευγνωμοσύνης και της ανταπόδοσης της χάρις.

Πρόσθετη ερώτηση – Θέμα για συζήτηση

Να αναζητήσετε στο κείμενο τα αντιθετικά ζεύγη στα οποία ο ομιλητής στηρίζει την επιχηματολογία του.

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Όπως και στην προηγούμενη Ενότητα, έτσι και σε αυτή δίνονται **επαναληπτικές ασκήσεις** σε όλη την ύλη του Ετυμολογικού.

Λεξιλογικές παρατηρήσεις

Για τις λεξιλογικές προσεγγίσεις της Ενότητας 11 πλούσιο υλικό προσφέρει το ρήμα *ἔχω* με το πλήθος των ομόρριζων λέξεων. Άσκηση σχετική με σύνθετα ομόρριζα του ρήματος υπάρχει στο Βιβλίο του Μαθητή στην Ενότητα 9. Στο κεφάλαιο αυτό δίνονται επιπλέον ασκήσεις και προτάσεις για αξιοποίηση του ρήματος και μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως αφορμή για να ξαναθυμηθούν οι μαθητές την ενασχόλησή τους με το ρήμα στη Γ9.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. κατακεκαυμένα // συλλέξομαι // γῆ // γιγνώσκω // ἐστίν // παρόντες // λίπτε, κατέλιπεν // ἔχω, παρέχων, ἔχοι(ε) // ὄρω // ἐπισταμένων // εἰπόντος.

3. ἵπποκόμος, ἱππῆλατος, ἵπποδρομία, πατροπαράδοτος, πατρονόμος, πατροκτόνος, πατρωνίμιος, φιλοσοφέω, -ῶ, φιλότεκνος, φιλότεχνος, φιλότιμος, φιλόφρων.
4. α. ὁ θηρευτής, ἡ θήρευσις, τὸ θήραμα, τὸ θήρευμα, τὸ θηρίον.
β. ρηματικά: θηρατέος, θηρατικός, επίθετα ἀπὸ ονόματα: θηρευτικός, θήρειος.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να βρείτε ὅσο το δυνατόν περισσότερες α.ε. ἀπλές ομόρριζες τοῦ ρ. ἔχω λέξεις και να τις κατατάξετε στην κατηγορία στην οποία ανήκουν ἀνάλογα με αὐτὸ που δηλώνουν.
[Απάντηση: ἔξις, σχέσις, σχῆμα, σχολή, σχεδόν, σχέδιος, σχέτλιος, ἐχυρός, ὄχυρός, ὄχημα κτλ.]
2. Να γράψετε δέκα ν.ε. σύνθετες λέξεις χρησιμοποιώντας το ρήμα ἔχω (θ. ἐχ-, ὄχ-, σχ-) ὡς β' συνθετικό.
[Απάντηση: προσέχω, υπερέχω, περιοχή, ἐγγύς, προσεχής, ἀσυνεχής, ἐφεξής, καθεξής, μέτοχος, ἡνίοχος, κάτοχος, πολιοῦχος, κληρούχος]

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Ο διδακτικὸς στόχος εἶναι ἡ ολοκλήρωση τῆς διδασκαλίας τῶν δευτερευουσῶν προτάσεων με τις υποθετικές, χρονικές και ἐπιρρηματικές ἀναφορικές προτάσεις.

Κρίνεται σκόπιμο να μην ἐπεκταθεῖ ὁ διδάσκων στον συσχετισμὸ ἐξάρτησης και ἐγκλίσης εκφοράς, κάτι που θα ἀπασχολήσει τους μαθητές στην Α' Λυκείου.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ὅτε ... ἐπολεμεῖτε: χρονική, ὡς οὐδέ ... χώρα: συμπερασματική, εἰ μὴ τι συλλέξομαι: υποθετική, ὧν ἂν ὑμεῖς λίπητε: ἀναφορικοῦποθετική, ὥσπερ τὰ θηρία (συλλέγονται): ἀναφορική παραβολική, εἰ ἐγὼ μὴ γινώσκω: υποθετική.
2. α. ἕως ἄγγελος ἔλθοι: χρονική
β. Εἰ μὴ ὑμεῖς ἤλθετε: υποθετική.
γ. οἷος μὴ βούλεσθαι οὐδένα ἀδικεῖν: ἀναφορική συμπερασματική.
δ. ὃς ἡμῖν οὐδὲν δίδωσ: ἀναφορική αιτιολογική.
ε. οἱ τοὺς πατέρας νόμους συγγράψουσι: ἀναφορική τελική.
4. α. Ἐπειδὴν ἔλθωσιν: προτερόχρονο.
β. Ὅτε ἀκούετε... ἔχοντας: σύγχρονο.
γ. ἕως ἂν... ἤκωσιν: υστερόχρονο.
δ. Ὅταν βρέχη τις ἔχη: σύγχρονο.
5. α. ὃν ἂν μὴ γινώσκωσιν: ἀναφορική υποθετική.
β. ὅστις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἰρεῖται: ἀναφορική συμπερασματική.
γ. οἱ με θεραπεύουσιν: ἀναφορική τελική.
δ. οἱ ἀμελοῦντες... ἐπιμέλονται: ἀναφορική αιτιολογική.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις:
 - α. *Εἰ ἀναγκαῖον εἶη ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἐλοίμην ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι.*
 - β. *Ἐὰν ζητῆς καλῶς, εὐρήσεις.*
 - γ. *Σωκράτης οὐκ ἔπινεν, εἰ μὴ διψῶη.*
 - δ. *Εἰ θνητὸς εἶ, θνητὰ καὶ φρόνει.*
 - ε. *Εἰ ἐκέλευον συμπλεῖν, ἐλύοντο ἂν αἱ σπονδαί.*
 - στ. *Ἐπειδὴν ἅπαντα ἀκούσητε, κρίνατε.*
 - ζ. *Κῦρος ἐθήρευεν, ὅποτε βούλοιτο γυμνάσαι ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἵππους.*
 - η. *Ἐπεὶ Δερκυλίδας εἰσῆλθεν, ἐπορεύετο πρὸς τὴν ἀκρόπολιν.*
2. Να αναγνωρίσετε το εἶδος και τη συντακτική θέση των δευτερευουσών χρονικών, υποθετικών και αναφορικών επιρρηματικών προτάσεων:
 - α. *Ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, Χειρίσοφος θυσάμενος ἦγε κατὰ τὴν ὁδόν.*
 - β. *Ὡς δ' ἀνέβησαν, εἰς κόμας πολλῶν καὶ ἀγαθῶν γεμούσας ἦλθον.*
 - γ. *Ἔως ἂν τοίνυν, ἔφη ὁ Ἀγησίλαος, ἐκείσε πορεύωμαι, δίδου δὴ τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια.*
 - δ. *Ἀντὶ πολλῶν ἂν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, χρημάτων ὑμεῖς ἔλθετε, εἰ φανερόν γένοιτο τὸ μέλλον συνοίσειν τῇ πόλει.*
 - ε. *Ἄρχε σαυτοῦ μηδὲν ἤττον ἢ τῶν ἄλλων, καὶ τοῦθ' ἡγοῦ βασιλικώτατον, ἂν μηδεμιᾶ δουλεύῃς τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ κρατῆς τῶν ἐπιθυμιῶν μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν.*
 - στ. *Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσασαιτο τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῆς ἀρετῆς, οἳ καὶ τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν ὑπέμειναν εἰς τὰς τριῆρεις ἐμβάντες.*
 - ζ. *Οὐ γὰρ ἐξήτουν οἱ τότε Ἀθηναῖοι οὔτε ῥήτορ' οὔτε στρατηγὸν δι' ὅτου δουλεύουσιν εὐτυχῶς.*
 - η. *Οὐδεὶς γὰρ ὑμῶν οὕτως ἐστὶ νέος οὐδ' ἐπιλήσιμων, ὅστις οὐκ οἶδε τὰς ἐκείνων εὐεργεσίας.*
3. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις:
 - α. *Ὅταν μὲν Φίλιππος παρασκευάζεται, ἀμελήσαντες τοῦ ποιεῖν ταῦτό καὶ ἀντιπαρασκευάζεσθαι ῥαθυμείτε, καὶ ἂν τι λέγη τις, ἐκβάλλετε, ἐπειδὴν δὲ πολιορκούμενόν τι πύθησθε, ἀκροᾶσθε καὶ παρασκευάζεσθε.*
 - β. *Οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμεν εἰ οἱ πολέμοι ἡμῖν ἀπιούσιν ἐπακολουθοῖεν, ὥσπερ οἱ δειλοὶ κύνες τοὺς μὲν παριόντας διώκουσὶ τε καὶ δάκνουσιν, ἦν δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγουσιν.*
4. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες ονοματικές και επιρρηματικές προτάσεις:
 - α. *Εἰ γὰρ, ὅθ' ἤκοιμεν Εὐβοεῦσιν βεβοηθηκότες καὶ παρήσαν Ἀμφίπολιτῶν Ἰέραξ καὶ Στρατοκλῆς ἐπὶ τουτὶ τὸ βῆμα, κελύοντες ἡμᾶς παραλαμβάνειν τὴν πόλιν, τὴν αὐτὴν παρειχόμεθ' ἡμεῖς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν προθυμίαν ἦνπερ ὑπὲρ τῆς Εὐβοέων σωτηρίας, εἴχετ' ἂν Ἀμφίπολιν τότε.*
 - β. *Καὶ πάλιν ἠνίκα Πύδνα, Ποτεΐδαια, τᾶλλα, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγων διατρίβω, πο-*

λιορχούμεν' ἀπηγγέλλετο, εἰ τότε τούτων προθύμως ἐβοηθήσαμεν, πολὺ ταπεινότερον ἄν ἐχρώμεθα τῷ Φιλίππῳ. Νῦν δὲ τὰ μέλλοντα νομίζοντες σήσειν καλῶς, ἠϋξήσαμεν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Φίλιππον ἡμεῖς καὶ κατεστήσαμεν τηλικούτον ἡλικὸς οὐδεὶς πω βασιλεὺς γέγονεν Μακεδονίας.

Δημοσθένης, Α' Ὀλυνθιακός 8.4-9.9 (διασκευή)

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 3.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

ΑΡΗΣ: Ἦκουσας, ὦ Ἐρμῆ, οἷα ἠπέλιπεν ἡμῖν ὁ Ζεὺς, ὡς ὑπεροπτικά και ὡς ἀπίθανα; Ἦν ἐθελήσω, φησίν, ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ σειρὰν καθήσω, ὑμεῖς δὲ ἀποκρεμασθέντες κατασπᾶν βιάσεσθέ με, ἀλλὰ μάτην πονήσετε· οὐ γὰρ δὴ καθελκύσετε· εἰ δὲ ἐγὼ θελήσαιμι ἀνεγκύσαι, οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ και τὴν γῆν ἅμα και τὴν θάλασσαν συνανασπάσας μετεωριῶν και τᾶλλα ὅσα και σὺ ἀκήκοας. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν καθ' ἓνα πάντων ἀμείνων και ἰσχυρότερός ἐστιν οὐκ ἂν ἀρνηθεῖην, ὁμοῦ δὲ τῶν τοσοῦτων ὑπερφέρειν, ὡς μὴ καταβαρῆσειν αὐτόν, ἦν και τὴν γῆν και τὴν θάλασσαν προσλάβωμεν, οὐκ ἂν πεισθεῖην.

ΕΡΜΗΣ: Εὐφήμει, ὦ Ἄρες· οὐ γὰρ ἀσφαλὲς λέγειν τὰ τοιαῦτα, μὴ και τι κακὸν ἀπολαύσωμεν τῆς φλναρίας.

ΑΡΗΣ: Οἶει γὰρ με πρὸς πάντας ἂν ταῦτα εἰπεῖν, οὐχὶ δὲ πρὸς μόνον σέ, ὃν ἐχεμυθήσειν ἠπιστάμην; Ὁ γοῦν μάλιστα γελοῖον ἔδοξε μοι ἀκούοντι μεταξὺ τῆς ἀπειλῆς, οὐκ ἂν δυναίμην σιωπῆσαι πρὸς σέ· μέμνημαι γὰρ οὐ πρὸ πολλοῦ, ὅποτε ὁ Ποσειδῶν και ἡ Ἥρα και ἡ Ἄθηνᾶ ἐπαναστάντες ἐπεβούλευον ξυνηδῆσαι λαβόντες αὐτόν, ὡς παντοῖος ἦν δεδιώς, και ταῦτα τρεῖς ὄντας, και εἰ μὴ γε ἡ Θέτις κατελεήσασα ἐκάλεσεν αὐτῷ σύμμαχον Βοιάρεων ἐκατόγχευρα ὄντα, κᾶν ἐδέδετο αὐτῷ κεραινῶν και βροντῆ. Ταῦτα λογιζομένῳ ἐπῆει μοι γελᾶν ἐπὶ τῇ καλλιρρημοσύνῃ αὐτοῦ.

ΕΡΜΗΣ: Σιώπα, φημί· οὐ γὰρ ἀσφαλὲς οὔτε σοι λέγειν οὐτ' ἐμοὶ ἀκούειν τὰ τοιαῦτα.

Λουκιανός, Θεῶν Διάλογοι 1

Ἔκδοση: M.D. Macleod, (OCT) 1972-1987

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το ἔργο του

Τις περισσότερες πληροφορίες για τον βίο του Λουκιανού τις αντλούμε μέσα από το ἴδιο το ἔργο του. Γεννήθηκε γύρω στο 120 μ.Χ. στα Σαμόσατα της Κομμαγηνῆς. Ο ἴδιος αναφέρει ὅτι ἦταν Σύρος. Το σχετικό λήμμα στο λεξικό Σούδα παρέχει την πληροφορία ὅτι ο Λουκιανός εργάστηκε ως δικηγόρος στην Αντιόχεια της Συρίας και αργότερα στράφηκε ἐπὶ τὸ λογογραφεῖν. Ταξίδεψε σε πνευματικά κέντρα και παρακολούθησε μαθήματα ρητορικής. Καθὼς ωρίμαζε, αναζητούσε νέους τρόπους ἐκφρασης και αυτές οι αναζητήσεις αποτυπώνονται στο ἔργο του. Χαρακτηριστικό δείγμα αποτελούν οι διάλογοί του, στους οποίους συνδύασε στοιχεία των πλατωνικῶν διαλόγων με τις μενίππειες σάτιρες, τους μίμους και τη Νέα Κωμωδία. Ο Λουκιανός ἐξῆσε μακρὸ βίο, ὅπως διαφαίνεται μέσα από δικά του σχόλια σε ἔργα του. Δεν ξέρουμε πότε πέθανε, ἀλλὰ από το ἔργο του Ἀλέξανδρος συμπεραίνουμε ὅτι ζούσε μετὰ τον θάνατο του Μάρκου Αυρηλίου (180 μ.Χ.).

Το ἔργο του εἶναι ευρὺ, ποικίλο και δύσκολο να ενταχθεῖ σε λογοτεχνικά εἶδη. Του αποδίδονται περίπου ογδόντα ἔργα, εκ των οποίων τα περισσότερα θεωροῦνται γνήσια. Υπῆρξε σοφιστής, ρήτορας και σατιρικός που αρεσκόταν στις φανταστικές αφηγήσεις και στη δια-

κωμώδηση της εποχής του. Υπάρχουν ποικίλες τάσεις στην αξιολόγηση του έργου του Λουκιανού. Ορισμένοι μελετητές είδαν τον Λουκιανό ως απλό μιμητή του Μενίππου, κυνικού φιλοσόφου του 3ου αι. π.Χ., ωστόσο η νεότερη έρευνα δίνει έμφαση στη σχέση του Λουκιανού με την εποχή του και στον τρόπο με τον οποίο την απεικόνισε, συχνά σατιρίζοντας και διακωμωδώντας την.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Χαρακτηριστικό έργο του Λουκιανού αποτελούν οι *Θεῶν Διάλογοι*. Πρόκειται για 25 σύντομους διαλόγους στους οποίους παρουσιάζονται οι θεοί του Ολύμπου να συζητούν μεταξύ τους (συνήθως δύο θεοί κάθε φορά), κυρίως για τους έρωτές τους, απομυθοποιημένοι, απογυμνωμένοι από τη θείκη διάσταση, με όλες τις ανθρώπινες αδυναμίες. Σε δέκα από αυτούς τους διαλόγους πρωταγωνιστεί ο Δίας.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του αποσπάσματος αναμένεται οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με ένα διαφορετικό κείμενο του Λουκιανού, το οποίο συνδυάζει το διαλογικό στοιχείο με τον σκεπτικισμό απέναντι στους θεούς,
- να αντλήσουν στοιχεία για τον χαρακτήρα του Δία, κατά τον Λουκιανό, και να τα συγκρίνουν με την περιγραφή του πατέρα των θεών στα ομηρικά έπη, με σκοπό να διαπιστώσουν μόνοι τους την απομυθοποίηση των θεών που χαρακτηρίζει το έργο του Λουκιανού,
- να εντοπίσουν τα διαλογικά στοιχεία και τα στοιχεία που καθιστούν τον διάλογο ιδιαίτερα ζωντανό, όπως είναι η αναφορά της απειλής του Δία σε ευθύ λόγο.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Το κείμενο της Ενότητας είναι ένας σχεδόν ολόκληρος διάλογος μεταξύ Ερμή και Άρη, γι' αυτό και καταλαμβάνει λίγο μεγαλύτερη από τη συνήθη έκταση των κειμένων του εγχειριδίου. Στην *Όδύσσεια* ο Δίας εμπνέει σεβασμό και πολλές φορές φόβο και δεν αμφισβητείται από κανέναν, ενώ εδώ ο Λουκιανός, τουλάχιστον μέσα από τα λόγια του Άρη, παρουσιάζει τον Δία υπερόπτη και σε μια περίπτωση αδύναμο.

- Οι μαθητές μπορούν να ανακαλέσουν στη μνήμη τους σκηνές από τα ομηρικά έπη και επίθετα που αποδίδονται στον Δία, όπως τα έχουν διδαχτεί στην Α' και Β' Γυμνασίου. Ο στόχος είναι να προβληματιστούν για την ευκολία με την οποία ο Άρης μιλά υποτιμητικά για τον Δία, εντύπωση που μετριάζεται βέβαια από τους φόβους που εκφράζει ο Ερμής. Στη συνέχεια όμως ο Άρης επανέρχεται δριμύτερος με ύφος σχεδόν απαξιωτικό.

- Σκόπιμη θα ήταν η αναφορά στον όρο «σκεπτικισμός», που χαρακτηρίζει τον Λουκιανό και που στη ν.ε. σημαίνει (γενικά) «την τάση να αντιμετωπίζει κανείς ένα πρόσωπο ή μια κατάσταση με καχυποψία ή δυσπιστία, θέτοντας υπό αμφισβήτηση οτιδήποτε σχετικό με αυτά» (*Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Γ. Μπαμπινιώτη). Ενδιαφέρουσα συζήτηση θα μπορούσε να προκληθεί, αν ακουγόταν η άποψη ότι και οι σύγχρονοι νέοι, σε μεγάλο ποσο-

στό, αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό τη θρησκεία. Πού οφείλεται, άραγε, αυτό; Πρόκειται για συνειδητή και φιλοσοφημένη άποψη ή αντανάκλα απλώς τη γενική αδιαφορία που τους χαρακτηρίζει για ό,τι συμβαίνει γύρω τους, ως αποτέλεσμα και της απογοήτευσής τους από τον «κόσμο των μεγάλων»;

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Τα στοιχεία από τα οποία φαίνεται η διάθεση άσκησης κριτικής από τον Λουκιανό είναι: α) ο τρόπος που παρουσιάζεται ο σεβάσιμος πατέρας των θεών και των ανθρώπων, και μάλιστα μέσα από τα λόγια άλλων θεών, β) η φαιδρή παρουσίαση της καυχησιολογίας του Δία και η ανάμνηση του παλαιότερου επεισοδίου που εμφανίζει έναν Δία που χρωστάει την κυριαρχία του σε άλλους και δεν είναι τόσο παντοδύναμος όσο ο ίδιος θα ήθελε, και γ) ο φόβος του Ερμή για ενδεχόμενες συνέπειες που θα έχει ο αρνητικός σχολιασμός του Δία, έστω και αν αυτός γίνεται μεταξύ δύο θεών και δεν παρίσταται κανείς άλλος.

5. Οι θεοί στον Όμηρο είναι σεβαστοί και παντοδύναμοι. Υπάρχουν, βέβαια, και εκεί σκηνές που προξενούν γέλιο (π.χ. Α 595-600, Ε 418-426, Ε 872-887, Φ 385 κ.ε.) και συγκρούσεις θεών, αλλά όλα εξελίσσονται ανώδυνα και χωρίς συνέπειες. Όταν χρειαστεί, οι θεοί δείχνουν τη δύναμή τους και το μεγάλο χάσμα που τους χωρίζει από τους θνητούς: αυτοί είναι οι αθάνατοι (βλ. Φ 461-467).

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι να επαναλάβουν οι μαθητές τα βασικότερα σημεία της ύλης του ετυμολογικού της Α' και Β' Γυμνασίου.

Αφορμή αποτελεί το ίδιο το κείμενο· σε μια αμφίδρομη διαδικασία οι μαθητές καλούνται να θυμηθούν όσο περισσότερα στοιχεία της διδασκαλίας μπορούν, καθώς είναι δεδομένο ότι η επανάληψη δεν είναι πλήρης.

Συνιστάται οι ασκήσεις του εγχειριδίου να λυθούν με τη συμμετοχή όλων των μαθητών μέσα στην τάξη, ώστε να καλυφθούν ενδεχόμενα κενά τους.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. θαλασσοκράτωρ, θαλασσοπόρος, κεραυνοβόλος, πολύκαρπος.

3. φορέυς: πρόσωπο που ενεργεί, φορά: ενέργεια, κατάσταση, φέρετρον: όργανο, μέσο, φόρος: ενέργεια, κατάσταση, κλησις: ενέργεια, κλητήρ: πρόσωπο που ενεργεί, κλητός: ρηματικό επίθετο.

4. καλέω, -ῶ: παράκλητος, ἐπανίστημι: στάσις, στασιώδης, στατήρ, ὑπεροπτικός: ὄψις, σιωπάω, -ῶ: σιωπή, ἀσφαλές: σφάλμα.

5. ενέργεια, κατάσταση: στάσις, όργανο, μέσο: στατήρ, αποτέλεσμα ενέργειας: σφάλμα, επίθετο που δηλώνει πλησμονή: στασιώδης.

6. ληπτέος: λαβόντες, ἀποστατέον: ἐπαναστάντες, πειστέον: πεισθείην, δετός: ξυνδήσαι.

7. σιωπηλός, σιωπηρός, σιωπητέος, ἐλεήμων, ἐλεεινός.

Πρόσθετη άσκηση

Να δοθούν ν.ε. λέξεις ομόρριζες (παράγωγες και σύνθετες) των παρακάτω λέξεων του κειμένου: *ὑπερφέρειν, ἔδοξε, ἐκάλεσεν.*

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι να επαναλάβουν οι μαθητές την ύλη της γραμματικής και της σύνταξης της Γ' Γυμνασίου.

Η επανάληψη κρίνεται σκόπιμο να γίνει μέσα από τις ασκήσεις του σχολικού βιβλίου, αφού όμως έχει προηγηθεί η σταδιακή επανάληψη της ύλης από τις αντίστοιχες Ενότητες.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α. *γυναιξί, παισίν*, β. *τὸν παῖδα*, γ. *ναῦς*, δ. *χειρὶ*, ε. *ᾧ γύναι*.
4. 1-δ, 2-γ, 3-β, 4-στ, 5-ε, 6-α.
5. α. *ἀναγκασθῶσι, βούλωνται, πολεμοῦσι*, β. *αἰτιῶνται, ἀποφανῶ*, γ. *μισεῖ, ἐλεγχθῆ*, δ. *σκοπεῖσθαι*.
6. α. *ἐλέσθαι*, β. *γένηται*, γ. *εὗροι*, δ. *ἀγάγω*, ε. *λάβοις*.
7. 1-γ, 2-δ, 3-β, 4-α, 5-στ, 6-ζ, 7-ε.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναγνωριστούν συντακτικώς όλοι οι όροι των περιόδων:
 - α. *Οὐ δίκαιον ἐλάττους ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας ὑπὲρ τῶν ἀδόξων ἢ τῶν διωνομασμένων, οὐδὲ χεῖρους ἡγεῖσθαι τοὺς πενομένους ἢ τοὺς πολλὰ κεκτημένους.*
 - β. *Ἐπεὶ καὶ τοὺς στύλους ἀνορθοῦν ἐπειρῶντο, οἰκονομεῖ τι πρὸς πίστιν ἢ τοῦ Θεοῦ πρόνοια.*
 - γ. *Λέγεται κύκλω τὸν τόπον ἐκεῖνον περιρρυῆναι τὸ πῦρ καὶ σωθῆναι τούτους μόνους.*
 - δ. *Τίς ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὀρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον;*
 - ε. *Ἵστέρῳ χρόνῳ σεισμῶν ἐξαισίῳν καὶ κατακλισμῶν γενομένων, μιᾶς ἡμέρας καὶ νυκτὸς χαλεπῆς ἐπελθούσης, ἡ Ἄτλαντις νῆσος ἠφανίσθη.*
2. Στις παρακάτω περιόδους:
 - i. να αναγνωρίσετε γραμματικά τους τύπους των ουσιαστικών *παῖς, χεῖρ* και *ναῦς*,
 - ii. να εντοπίσετε το είδος των δευτερευουσῶν προτάσεων:
 - α. *Δαρεῖος πεζῇ μὲν μέχρῃ Σκυθῶν τὴν ἀρχὴν ὥριστο, ναυσὶ δὲ τῆς τε θαλάττης ἐκράτει καὶ τῶν νήσων, ὥστε μὴδὲ ἀξιοῦν ἀντίπαλον αὐτῷ μὴδένα εἶναι.*
 - β. *Ἐγὼ οὔτε ποσὶν εἰμι ταχὺς οὔτε χερσὶν ἰσχυρός, γινώσκω τε ὅτι ἐξ ὧν ἂν ἐγὼ τῷ ἐμῷ σώματι ποιήσω, οὐ κριθείην οὔτε ἂν πρώτος οὔτε ἂν δεύτερος.*
 - γ. *Τίς οὖν οὕτως δυστιχῆς ἐστὶν ὅστις ἑαυτόν, γονέας, παῖδας, πατρίδα εἵνεκα κέρδους βραχέος προέσθαι βουλήσεται;*
3. Να βρείτε το είδος των δευτερευουσῶν προτάσεων στις παρακάτω περιόδους:
 - α. *Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνο σαφῶς ἐπίσταμαι ὅτι εἰ μὲν οἱ δυνατοὶ ἐρρωμένως ἀντιλήφονται τῶν*

- πραγμάτων, ἀγαθοῦ τινός μοι μετέσται· εἰ δ' οἱ μὲν κακοὶ μηδὲν ποιήσουσιν, οἱ δ' ἀγαθοὶ καὶ δυνατοὶ ἀθύμως ἔξουσι, δέδοικα μὴ ἄλλου τινός μᾶλλον ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μεθέξω.
- β. Εἰ δέ τις ὑμῶν ἀθυμεῖ ὅτι ἡμῖν μὲν οὐκ εἰσὶν ἵππεῖς, τοῖς δὲ πολεμίοις πολλοὶ πάρευσιν, ἐνθυμήθητε ὅτι οἱ μύριοι ἵππεῖς οὐδὲν ἄλλο ἢ μύριοι εἰσὶν ἄνθρωποι· ὑπὸ μὲν γὰρ ἵππου ἐν μάχῃ οὐδεὶς πώποτε ἀπέθανεν, οἱ δὲ ἄνδρες εἰσὶν οἱ ποιοῦντες ὅ τι ἂν ἐν ταῖς μάχαις γίγνηται.
- γ. Τοῦτο δὴ δεῖ λέγειν, ὅπως ἂν πορευοίμεθα τε ἀσφαλέστατα καὶ εἰ μάχεσθαι δεοὶ κράτιστα μαχοίμεθα. Πρῶτον μὲν τοίνυν δοκεῖ μοι κατακαῦσαι τὰς ἀμάξας ἃς ἔχομεν, ἵνα μὴ τὰ ζεύγη ἡμῶν στρατηγῆ, ἀλλὰ πορευώμεθα ὅπη ἂν τῇ στρατιᾷ συμφέρη.

Ενδεικτικὴ βιβλιογραφία

- Anderson, G.**, *Lucian: Theme and Variation in the Second Sophistic*, στο: *Mnemosyne Suppl.* 41, Brill, Lugduni Batavorum, 1976.
- Baldwin, B.**, *Studies in Lucian*, Hakkert, Toronto, 1973.
- Branham, R.B.**, *Unruly Eloquence: Lucian and the Comedy of Traditions*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1989.
- Hall, J.**, *Lucian's satire*, Arno Press, New York, 1981.
- Heath, M. – Marsh, D.**, “Lucian and the Latins: Humor and Humanism in the Early Renaissance”, *CR* 51, 2001, σσ. 210-211.
- Jones, C.P.**, *Culture and Society in Lucian*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1986.
- Παπαϊωάννου, Β.**, *Λουκιανός, ο μεγάλος σατιρικός της αρχαιότητας. Συμβολή στην παρουσίαση της εποχής του, του βίου και του έργου του*, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη, 1976.
- Robinson, C.**, *Lucian and His Influence in Europe*, Duckworth, London, 1979.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Ενότητα 2

**ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΑ ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ
ΕΠΙΘΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΥΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥΣ**

1. Να συμπληρωθεί ο πίνακας με τους τύπους των επιθέτων που λείπουν:

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
καχόν
.....	πλείστης
.....	ἐλάττονι (αρσ.)
.....	ἀμείνονας
.....	ἀληθέστατος

Μονάδες 10x1=10

2. Να αναγνωρίσετε τους υπογραμμισμένους επιρρηματικούς προσδιορισμούς στις παρακάτω φράσεις:

- α. Οὔτοι ὑπὲρ μεγίστων καὶ καλλίστων ἐκινδύνευσαν.
- β. Ὑμνοῦνται ὡς ἀθάνατοι διὰ τὴν ἀρετὴν.
- γ. Θάπτονται δημοσίᾳ.
- δ. Ἐγὼ μὲν οὖν αὐτοὺς μακαρίζω τοῦ θανάτου.
- ε. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς.

Μονάδες 5x2=10

Ενότητα 5

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΣΤΑ ΣΥΝΗΡΗΜΕΝΑ ΡΗΜΑΤΑ

1. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με τους τύπους των ρημάτων *ἀφαιρῶ* και *τολμῶ* που ζητούνται:

	<i>ἀφαιρῶ</i>	<i>τολμῶ</i>
β' εν. οριστ. ενεστ. μ.φ.		
γ' πληθ. παρσ. ε.φ.		
β' εν. ευκτ. ενεστ. ε.φ.		
γ' εν. προστ. ενεστ. ε.φ.		
β' εν. υποτ. ενεστ. μ.φ.		
α' πληθ. ευκτ. ενεστ. μ.φ.		
β' πληθ. οριστ. ενεστ. μ.φ.		
γ' πληθ. προστ. ενεστ. μ.φ.		

Μονάδες 16x1=16

2. Να συμπληρώσετε στη δεύτερη στήλη τη γραμματική αναγνώριση των ρηματικών τύπων της πρώτης στήλης:

<i>ποιεῖσθαι</i>	απαρ. ενεστ. _____ φωνής
<i>δημοκρατουμένης</i>	_____ εν. μτχ. ενεστ. _____ φωνής
<i>καταφρονεῖν</i>	απαρ. _____ φωνής
<i>ἀδικούσιν</i>	_____ οριστ. _____ φωνής του _____

Μονάδες 4x1=4

Ωριαίο Κριτήριο Αξιολόγησης στην Ενότητα 4

Κείμενο

Ἄρα οὖν ἂν ἐξαρκέσειεν ἡμῖν, εἰ τήν τε πόλιν ἀσφαλῶς οἰκοῖμεν καὶ τὰ περὶ τὸν βίον εὐπορότεροι γιγνοίμεθα καὶ τὰ τε πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὁμονοοῖμεν καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν εὐδοκιοῖμεν; Ἐγὼ μὲν γὰρ ἠγοῦμαι τούτων ὑπαρξάντων τελέως τὴν πόλιν εὐδαιμονήσειν. Ὁ μὲν τοίνυν πόλεμος ἀπάντων ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ἀπεστέρηκεν· καὶ γὰρ πενεστέρους ἐποίησεν καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑπομένειν ἠνάγκασεν καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας διαβέβληκεν καὶ πάντας τρόπους τεταλαιπώρηκεν ἡμᾶς. Ἦν δὲ τὴν εἰρήνην ποιησώμεθα, [...] μετὰ πολλῆς μὲν ἀσφαλείας τὴν πόλιν οἰκήσομεν, ἀπαλλαγέντες πολέμων καὶ κινδύνων καὶ ταραχῆς, [...] καθ' ἑκάστην δὲ τὴν ἡμέραν πρὸς εὐπορίαν ἐπιδώσομεν, [...] ἀδεῶς γεωργοῦντες καὶ τὴν θάλατταν πλέοντες καὶ ταῖς ἄλλαις ἐργασίαις ἐπιχειροῦντες αἱ νῦν διὰ τὸν πόλεμον ἐκλεοίπασιν. Ὀψόμεθα δὲ τὴν πόλιν διπλασίας μὲν ἢ νῦν τὰς προσόδους λαμβάνουσαν, μεστὴν δὲ γιγνομένην ἐμπόρων καὶ ξένων καὶ μετοίκων, ὧν νῦν ἐρήμη καθέστηκεν. Τὸ δὲ μέγιστον· συμμάχους ἔξομεν ἅπαντας ἀνθρώπους, οὐ βεβιασμένους, ἀλλὰ πεπεισμένους.

Ἰσοκράτης, Περὶ εἰρήνης 19-21

Ζητήματα

1. Από το κείμενο να μεταφραστεί το απόσπασμα: «Ἦν δὲ τὴν εἰρήνην ποιησώμεθα, ... ἀλλὰ πεπεισμένους».
2. ἠγοῦμαι, ἐξαρκέσειεν: να γραφούν το β' ενικό και το γ' πληθυντικό της οριστικής και ευκτικής στον χρόνο και στη φωνή που βρίσκονται.
3. Ἑλλησιν, πόλιν, πάντας: να γραφούν οι υπόλοιπες πλάγιες πτώσεις του άλλου αριθμού.
4. ἀσφαλῶς, ὑπομένειν, διὰ τὸν πόλεμον: να αναγνωριστούν συντακτικά.
5. λαμβάνουσαν, τῶν εἰρημένων: να χαρακτηρίσετε συντακτικά τις μετοχές και να δικαιολογήσετε την πτώση με την οποία εκφέρονται.
6. ἀναγκάζω, βάλλω: να γραφούν δύο ομόρριζες λέξεις, της Αρχαίας ή της Νέας Ελληνικής, για καθένα από τα παραπάνω ρήματα.
7. λαμβάνω, ὄρω: Να συνθέσετε τα ρήματα με μία από τις προθέσεις ἐπί, κατά, διά. Κατόπιν να γράψετε μία πρόταση στη ν.ε. με ένα ουσιαστικό ομόρριζο του σύνθετου ρήματος που σχηματίσατε.
8. Σε ποιους τομείς της ζωής τονίζει ο ομιλητής ότι θα διαφανούν οι θετικές συνέπειες της ειρήνης;

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Κωδικός Βιβλίου: 0-21-0124
ISBN 978-960-06-2750-3

(01) 000000 0 21 0124 8